

SISUKORD nr 3/2008

Toimetuse veerg

Saabunud aeg nõuab sotsiaaltöötajailt uusi teadmisi
Ingrid Danilov..... 2

Uudised/sündmus

Uudised ja pressiteated.....3
Lapsevanemaks õpime kogu elu
Külle Kadarik..... 5
ESTA uudised..... 6
20 aastat Eesti Lastefondi
Sirje Grossmann-Loot,
Tuuli Elstrok.....53

Seadus/sotsiaalpoliitika

Kriminaalhooldus liitumas vanglatega
Rait Kuuse..... 7
Hooldekodudest ja hooldushaiglatest
ehk pikaajaliste hooldus- ja õendus-
abiteenuste integreerimisest
Heli Paluste.....9
Aktsiaseltsi tulevik: parim
klienditeenindaja 2010
Maarja Mändmaa.....10

Õigus

Isikuandmetega töötamisest
sotsiaaltöös
Stiina Liivrand..... 16

Erialakeel

„Jõustamine“ ja tugevustel põhinev
lähenemine
Marju Selg 19
Kommentaar
Marika Ratnik, Anneli Lusti 23
Jõustamine sotsiaaltöös – midagi ena-

mat kui võimu või võime andmine
Katrín Raamat 24

Sotsiaaltöö kui elukutse

Sotsiaaltöö professioni kujunemisest
Eestis
Tiia Tamm..... 29
Töömotivatsioonist lastekodukasvataja
pilguga
Larissa Petljak 35
Õed on oodatud tööle
hoolekandesse
Kadri Jürisoo,
Küllí Mäe.....39
Kriisi- ja arenguabi ning
sotsiaaltöö: mis neid ühendab
Veronika Talviste.....6

Sotsiaaltöö haridus

Sotsiaalala koolitus Tallinna
Pedagoogilises Seminaris
Maiu Kauber..... 41

Sotsiaaltöö meetodid

Eneserefleksioon refleksiivses prak-
tikas: manitsus ettevaatlikkusele (2)
Kam-shing Yip.....43

Intervjuu

Michael C. LaSala:
Ameerikas poleks seda
i-i-a-lgi juhtunud!
Regina Lind.....48

Kirjandus

Eakate vananemise kogemused Eestis
ja Soomes
Taimi Tulva.....61

Saabunud aeg nõuab sotsiaaltöötajailt uusi teadmisi

Eesti viimaste aastate majandusedu ja rahva elujärje märgatav paranemine on viinud vaesuse temaatika poliitikute ja arvamussliidrite aruteludes ja seisukohavõttudes kahetsusväärset tagaplaanile. Eufoorilise majandusedu laineharjal tundus olevat patt isegi seda sõna suhu võtta, sest valitses üldine arusaam, et kes nüüd ka on veel vaene, on ise süüdi ja lihtsalt ei taha tööd teha. Ja tööpoolest – numbrid justkui kinnitasid seda: töötus oli peaaegu olematu, toimetulekutoetuse taotlejaid jäi järjest vähemaks ja suuremates omavalitsusüksustes kuivasid sellekohased statistilised numbrid hoopis kokku.

Paljude jaoks muutus elu turvalisemaks, tekkisid rahalised võimalused enamaks tarbimiseks, reisimiseks, uue kodu rajamiseks. Kuid vaatamata üldisele heaolu kasvule, ei jagunud seda kõikidele ning sotsiaaltöötajad võisid kinnitada, et suur osa neist, kes olid enne vaesed, vaeseks ka jäid.

Paraku on nüüd kätte jõudnud aeg, kus Eesti avalik ja ärisektor elab üle oma teise iseseisvusaja esimest majanduslangust ning juba on näha, et probleemid ei lase ennast kaua oodata. Prognoositakse palkade külmutamist, töötuse kasvu, ja kuna kokku tuleb tömmata riigieelarve kulutusi, võivad sattuda löögi alla ka erinevate sihtgruppide sotsiaalsed garantiid. Kuid lisaks juba teada-tuntud vaesust tekitavatele probleemidele seisame silmitsi ka uutega. Praktiliselt iga päev loeme ja kuuleme uudistest, kuidas siiani täiesti tavaliselt hakkama saanud pered on mässinud ennast võlgadesse kiiralaenude andjate ees, juba tekitab probleeme pangast võetud eluasemelaenude tagasimaksmine, lisaks kohustustena autoliisingud ja muud tarbimislaenud. Teisisõnu, kasvab ja süveneb võlgu elamine. Mida see enesega kaasa toob, pole vist raske aimata. Laenu saamiseks panti pandud ainsa kodu kaotamine on traagika, mida ei soovi ka kõige suuremale vaenlasele.

Saabunud aeg paneb proovile ka sotsiaaltöötajad, sest majanduslanguse süvenedes pikkamööda, aga kindlalt kasvav võlglaste sihtgrupp ei suuda suure tõenäosusega oma elukorraldusega enam ühel hetkel ise hakkama saada ja vajab professionaalset abi väljastpoolt. Nende abistamine, eelkõige aga nende nõustamine eeldab sotsiaaltöötajailt uusi teadmisi. Juba täna tegutsevad mitmes linnas võlanõustajad ehk inimesed, kes olles varemalt tegutsenud kas sotsiaaltöötajana või sotsiaalnõustajana, on spetsialiseerunud just võlglaste abistamisele. Tegelikult peaksid sellekohaseid teadmisi omama enamus Eestimaa kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajatest, sest mida kiiremini maksuvõlglastel professionaalset nõu saavad, seda rohkem on lootust võlgu elamisega ilma traagiliste tagajärgedeta toime tulla.

Mõelgem sellele, kuid mitte pikalt, sest juba on peresid, kes asjatundlikku abi vajavad.

Ingrid Danilov

U U D I S E D

Tartu ootab hoolekandevalaseid projekte

Tartu Linnavalitsuse sotsiaalabi osakond kuulutas välja konkursi mittetulundusühendustele ja sihtasutustele hoolekandevalaste projektide rahastamiseks 2009. aastal.

Taotluse vorm ja tingimused asuvad Tartu veebilehel www.tartu.ee. Taotluste esitamise tähtaeg on **1. august 2008**.

Prioriteetsed valdkonnad, mida toetatakse:

1) tugigrupid lahutavatele vanematele ja nende lastele; 2) peredes kasvavatele raske või sügava puudega lastele ja nende pere liikmetele suunatud tugigrupid, koolitus ning superviseerimine; 3) alaealiste õigusrikkujate, eriti alkoholitartvitajate õiguskultuuri kasvatamisele suunatud tegevused; 4) eelkooliealiste laste sotsiaalse küpsuse hindamise meetodika väljatöötamine ja rakendamine; 5) eakate, puuetega isikute hooldajate eneseabi rühmad, sh vabatahtlike kaasamine eneseabi rühmade läbiviimiseks; 6) eakate poolt oma teadmiste ja oskuste edasiandmine lastele; 7) arvutikasutuse koolitused eakatele ja puuetega inimestele; 8) puuetega inimeste teenindamisega seotud koolitused teenindussektori klienditeenindajatele; 9) Tartu üldkasutatavates võimlates regulaarselt tegutsevate puuetega inimeste spordiklubide või ringide loomine; 10) tugiisikuteenus sõltuvusprobleemidega tööealistele ja nende peredele; 11) tugiisikuteenus iseiseisvat elu alustavatele toimetulekuraskustes 16–26-aastastele noortele; 12) sotsiaalmajutusteenus igapäeva elu toetavate tugiteenustega toimetulekuraskustes 16–26-aastastele noortele; 13) sotsiaalmajutusteenus igapäeva elu toetavate tugiteenustega toimetulekuraskustes tööealistele isikutele. Projektid peavad olema seotud Tartu või tartlastega. Täiendav teave 736 1300.

Tallinna hoolekande arendusseminar

8.–9. mail toimus Tallinna hoolekande arendusseminar, seminari korraldatakse kolmandat aastat järjest. Seminari eesmärk oli anda ülevaade Tallinna sotsiaalhoolekande arengukava 2006–2010 täitmisest

ning saada ideid tegevuskava koostamiseks järgmiseks perioodiks. Seminarist võtsid osa Tallinna abilinnapea Merike Martinson, Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuameti juhtkond ja peaspetsialistid, linnaosade sotsiaalhoolekandevalaste juhatavad ning hoolekandevalaste juhatavad.

Anti ülevaade Tallinna sotsiaalhoolekande arengukava 2006–2010 täitmisest eri valdkondades. Hoolekande arendustööst riigi tasandil tegi ülevaate sotsiaalministeeriumi asekancler Riho Rahuoja.

Ühiselt viidi läbi rühmatöö, et saada ideid linna hoolekande tegevuskava järgmise perioodi tegevusteks. Lähteülesandeks oli leida tegevusi, mis tõstavad hoolekandestruktuuride haldussuutlikkust ning arendavad koostöö- ja partnerlussuhteid. Teise rühmatöö ülesanne oli linna hoolekande ühiste põhiväärtuste sõnastamine. Lepiti kokku viies peamises põhiväärtuses: laheduskeskus, professionaalne meeskond, loominguilisus, hoolivus, lugupidav enesekehtestamine.

Ettekanded ja rühmatööde kokkuvõtted: www.swcenter.ee/aak_page_0602.php?id=258.

Merit Lilleleht, Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet

Tervise- ja ohutusmess Rakveres

24. mail toimus Rakvere spordihallis tervise- ja ohutusmess „Väärtusta elu”. Mess oli mõeldud kogu pere üritusena. Päeva alustati paraadiga keskväljakul. Õppeklassis viisid läbi loenguid toitumisspetsialist Mai Maser ja Ida-Eesti Päästkeskus; esmaabikoolitust pakkus Rakvere Haigla. Meelelahutust pakkusid Lääne-Viru maakonna taidlejad, Maie Tamme juhtimisel läbisid oma ringi kepikõndijad. Messil osalesid tehnilisi abivahendeid vahendavad firmad, sai teha jalgade kompuuteruurin- gut, mõõta luutihedust ja kolesterooli sisaldust veres, sai osta abistavaid seadmeid tervise hoidmiseks või taastamiseks. Kohal olid tervislike toitute ja toiduainete pakkujad, ravimifirmad, puhkamisvõimalusi tutvustasid sanatooriumid ja spaad. Kuni

U U D I S E D

emmed-issid messi väljapanekutega tutvusid, pakkus lastele tegevust Mesimummu mängutuba. Lapsed said täiendada oma teadmisi, mängides ohutuslaseid mängu politseinike, päästjate ja teedevalitsuse töötajate eestvedamisel. Lastel käisid külas Lõvi Leo ja Nublu, nutikamad lapsed said auhindu.

Päeva lõpus ootasid ka osalejaid auhinnad, spordihalli väliplatsil korraldas Päästeamet ohutusteemalisi demonstratsiooniesinemisi. Tagasiside osalejatelt ja külastajatelt on olnud väga positiivne, kohtumiseni!

Tiiu Kuus, Lääne-Viru maavalitsus

TÜ Pärnu Kolledž koolitab laste asendushoolduse korraldajaid

Tartu Ülikooli Pärnu kolledžis (TÜPK) toimus 4. aprillist 17. maini 2008 täienduskoolituse kursus *Laste asendushoolduse korraldamine*, millest võttis osa 12 sotsiaal- ja lastekaitsetöötajat üle Eesti.

Koolitusel räägiti sotsiaaltöötaja eetikast ja väärtustest (Anne Tiko, Tallinna Ülikool), professionaalsusest laste hoolekandes ja asendushoolduses, lapse huvide esindamisest tsiviilprotsessis, asendushoolduse tööprotsessist (Merle Leopard, Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet); juhtumikorraldusest (Karin Kiis, TÜPK), võrgustikutööst laste asendushoolduses (Marju Medar, TÜPK), kriisisekkumisest (Marko Truu, Pärnu LV sotsiaallosakond), tugiisiku-teenusest lastega peredele ja perekonnas hooldamisest ning asendusliku teenusest (Irene Peterson ja Ulvi Nõmm, Pärnu Pereabikeskus), laste asendushoolduse korraldamisest Euroopas (Anu Aunapuu, TÜPK), kogukonnatöö võimalustest laste asendushoolduses (Valter Parve, TÜPK) ja enesejuhtimisest (Mari Saari, Tartu Nõustamis- ja Kriisiabikeskus). Loengud sisaldasid nii teooriat kui praktilisi ülesandeid.

Kursuslased pidid koostama ka iseseisva töö, analüüsides ühte juhtumit neile õpetatud meetodil.

See koolitus oli osaks suuremast projektist

koostöös Soome, Suurbritannia ja Itaalia rakenduskõrgkoolide ja lastekaitsetöötajatega. Projekt pealkirjaga „Asendushoolduse kvaliteet – väljakutse kutseharidusele ja laste hoolekandeteenustele“ kestab 1. oktoobrist 2006 kuni 30. septembrini 2008. Projekti eesmärgiks on välja töötada täiendkoolitusprogramm laste asendushoolduse töötajatele ning nende õpetajatele (sotsiaal- ja lastekaitsetöötajatele).

Anu Aunapuu, TÜ Pärnu Kolledž

Haapsalus avati noortekodu ja Samaaria Eesti Misjoni rehabilitatsioonikeskus

7. märtsil avati Haapsalu Väikelastekodu sotsiaalkorteritega noortekodu, mis saab kodus lastekodust välja kasvanud iseseisvat elu alustavatele noortele. Majas on ruumi 14 noorele, üheksa noort asus majja elama juba pärast kevadist koolivaheaega. Maja on kohandatud liikumisabivahendide kasutamisele noortele. Noori toetavad iseseisvas toimetulekus tegevusjuhendaja, kasvataja ja abikasvatava. Eesti riik toetas noortekodu ehitamist 6,7 miljoni krooniga ja Grit-Jordani Ühing Saksamaalt 3,7 miljoni krooniga.

26. aprillil toimus Samaaria Eesti Misjoni Rehabilitatsioonikeskuse avamine ja pühitsemine. Misjoni põhitegevuseks on aidata ühiskonnast tõrjutud inimesi (alkohoolikud, vangist vabanenud, kodutud) tagasi tavaellu. Vastavatud keskus pakub abivajajatele eluaset, toitlustamist, riideid ning vaimset tuge. Aidatakse vabaneda sõltuvusest, õpetatakse iseseisvat toimetulekut ning toetatakse sulandumist tavaellu. Keskuse ehitasid projektis “Riskirühmade rehabilitatsioon Läänemaal” osalenud pikaajalised töötud, eluasemeprobleemidega ning kohtulikult karistatud inimesed. Projektijuhi Toomas Vallimäe sõnul oli projektis osalejatel võimalus õppida Haapsalu Kutsehariduskeskuses ehitus- ning puidutööd.

Kersti Lõhmus, Lääne Maavalitsus

Lapsevanemaks õpime kogu elu

Külle Kadarik

sotsiaalministeeriumi perepoliitika peaspetsialist

Selle aasta 22. aprillil kogunesid 15 organisatsiooni esindajad sotsiaalministeeriumisse ümarlauale, et tutvustada oma tegevust laste ja perede toetamisel. Samas otsiti ka võimalusi vanemahariduse arendamiseks Eestis. Alates 2007. aasta suvest koordineerib riiklikku perepoliitikat sotsiaalministeerium. Perepoliitika üheks oluliseks teemaks on vanemaharidus ehk vanemate teadmised ja oskused perena kasvamisel. Ümarlaual osalenud tödesid, et kiiresti muutuvast ühiskonnas seavad eelkõige lapsevanemad ise endale väga kõrged nõudmised. Arvatakse, et pereellu puutuvaga peab igäiks oma tarkusest ise toime tulema. Unustatakse, et vanemaks ei sünnita ja et vanemaks olemist saab õppida ning seda ei ole vaja häbeneda.

Perepoliitika juhi **Mari Kalkuni** sõnul avaldab vanemate harimine mõju pikas perspektiivis. Oluline on luua emades-isades tunne, et nad saavad hakkama. Õppimise kaudu tekib rahulolu iseenda, paarisuhte ja peresuhetega. See aitab vältida ka sotsiaalsete probleemide süvenemist tulevikus. Eestis ei ole siiani vanemaharidus riigi tasandil teemaks olnud. Samuti kui Põhjamaad, peaksime seda ideed tähtsaks pidama ka meie ning looma vanemaharidusega tegelevatele organisatsioonidele soodsa keskkonna oma teenuste arendamiseks. Eestis otsivad lapsevanemad teadmisi kõige enam ajal, kui uus ilmakodanik on sündimas ning aasta-paari jooksul pärast lapse sündi. Hiljem tõmbavad muud elukohustused tähelepanu endale ning unarusse jäetakse pidev töö selle nimel, et suhted lähedaste inimestega oleksid täisväärtuslikud ning et nende kaudu kasvaks enese ja eluga rahulolu. Nii võibki tähelepanuta jääda, et konkreetsete vanemlike oskuste omandamise kõrval, mida on eriti vaja esimese lapse sünni korral, on väga oluline ka vanemahariduse teine pool – kasvamine perena koos lapse või lastega.

Inger Kraav Perekasvatuse Instituudist töö välja, et vanemaks olemise teadvustamine peab algama juba koolis. Inimeseõpetuse ja perekonnaõpetuse kaudu saab laps aru, et partnersuhtes elamine ning vanemaks olemine eeldab teadmiste ja oskuste omandamist ja nende pidevat täiendamist.

Pille Kütt Eesti Seksuaaltervise Liidust rõhutas, et seksuaalsust ei saa vaadelda eraldi inimeseks olemisest, teadmised enda seksuaalsusest on aluseks heale partnerlussuhtele. Esimesed seksuaalhariduslikud teadmised saab laps kodus, nähes, millised on vanematevahelised lähedussuhted. Seksuaalhariduses on võimalik valida kahe suuna vahel. Konservatiivse suuna puhul ei ole seksuaalharidus kooliprogrammi integreeritud ning noorte seksuaalsus ei ole aktsepteeritud (USA). Liberaalse suuna puhul (Põhjamaad) on seksuaalharidus koolis kohustuslik, info kättesaadav ning noori toetav. Vaatamata sellele, et lapsevanem on lapsele esimene seksuaalharidusliku informatsiooni allikas, tuleb arvestada sellega, et osa vanemaid ei soovi oma lastega seksuaalteemadel rääkida ning ka osa noori ei soovi, et vanemad nendega sel teemal räägiks. Kodul ja koolil on seksuaalhariduses erinevad rollid ning vanemaid toetab eelkõige asjakohase info kättesaadavus.

MTÜ Isade Eest pidas oluliseks nii ema kui isa teadlikkust oma õigustest ja kohustustest, et ei tekiks olukord, kus pärast lahkuminekut kasutab üks vanem võitluses teise vanema vastu vahendina last. Täna on Eestis rollijaotus väga kindlalt välja kujunenud ning arvatakse, et lahutuse puhul on ema lapsele parim. Isa jääb pärast lahutust sageli lapsega kohtumise õigusest ilma või kui kohtutakse, on ta meelelahutaja rollis. Tegelikult soovivad isad lapse kasvatamises palju tõsisemalt osaleda ning saavad aru, et lapsega hingelise läheduse saavutamiseks on vaja osa saada ka lapse argipäevast. Kokku tulnud organisatsioonide seas olid Perekeskus Sina ja Mina, Perekasvatuse Instituut, Eesti Seksuaaltervise Liit, Eesti Ämmaemandate Ühing, Eesti Sünni- ja Imetamise tugiyhing, MTÜ Ühendus Isade Eest, Arengukeskus Avitus, Eesti Lastevanemate Liit, kohalike omavalitsuste esindajad jt. Ümarlaual osalejad kogunevad uuesti tänava sügisel, et anda oma panus sotsiaalministeeriumi poolt koostatavasse perepoliitika arengukavasse 2010–2015.

U U D I S E D

UUDISED

ESTA juhtimiskvaliteedi süsteemi väljatöötamine ja rakendamine

Tulenevalt ESTA arengukavast 2008–2011 on ESTA Põhja piirkonna üheks ülesandeks ESTA juhtimiskvaliteedi süsteemi väljatöötamine. Projekti „ESTA institutsionaalse võimekuse tugevdamine läbi organisatsiooni juhtimiskvaliteedi süsteemi väljatöötamise ja rakendamise“ rahastab Vabaühenduste Fond, mis koordineerib Norra, Islandi ja Liechtensteini toetusi Eesti kodanikuühendustele. Projekti raames töötame ESTA-le välja juhtimiskvaliteedi süsteemi, mida tutvustame ESTA suvekoolis.

Projekti meeskonda kuuluvad Helen Peeker, Elmet Puhm, Pilleriin Rembel, Koit Nõlvak, Merit Lilleleht ja Astrid Ojasoon. On kinnitatud projekti tegevusplaan, mida on tutvustatud eestseisusele ja volikogu liikmetele, välja töötatud on esimene tööversioon ESTA juhtimiskvaliteedi süsteemist.

ESTA juhtimiskvaliteedi süsteemi aluseks on neli ESTA arengukavas seatud eesmärki:

- 1) ESTA on sotsiaaltööd väärtustavaid isikuid ja organisatsioone ühendav organisatsioon
- 2) ESTA on oma liikmete kutsealaseid huve esindav ja tulemuslikult kaitsev organisatsioon
- 3) ESTA on sotsiaaltööd edendav ning sotsiaalpoliitikat mõjutav organisatsioon
- 4) ESTA on süsteemselt juhitud tunnustatud ning jätkusuutlik organisatsioon.

ESTA juhtimiskvaliteedi süsteemi tööversioon on kättesaadav ESTA kodulehel www.eswa.ee, oodatud on kõik täiendustepanekud ja head ideed ESTA liikmetelt! Vaata ka: <http://www.oef.org.ee/et/programs/6/7/>.

Merit Lilleleht, merit.lilleleht@mail.ee

Austatud kolleeg!
Olete oodatud Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni (ESTA) poolt korraldatavasse

SOTSIAALTÖÖTAJATE SUVEKOOLI

Toimumisaeg: 21.–22. august 2008
Koht: Kiidi Turismitalu Rõuge oru serval
Address: Kiidi küla, Rõuge vald, Võrumaa

Suvekooli teemaks on ESTA kui sotsiaalvaldkonna töötajaid ühendava organisatsiooni roll ja arengusuunad.

Käsitlemist leiavad:

- sotsiaaltöö eetika
- sotsiaaltöö kajastamine meedias
- ESTA erialaseksioonide roll sotsiaalpoliitika kujundamisel jm

Praktikute küsimustele on lubanud vastama tulla sotsiaalministeeriumi perepoliitika ja sotsiaalala asekanstler Riho Rahuoja.

Olulise tähtsusega on sotsiaaltööga tegelevate inimeste omavaheline tutvumine ja kogemuste vahetamine. Ei puudu ka meeskonnatööd arendavad ja lõõgastavad tegevused.

Suvekooli päevakava, registreerimislehe ja asukoha kaardi leiata ESTA kodulehelt aadressil www.eswa.ee.

Suvekooli osalustasu (sisaldab koolitust, majutust ja toitlustamist):

ESTA liikmetele 500 kr (tingimusel, et liikmemaks on tasutud enne registreerimist), osalejatele väljastpoolt ESTA liikmeskonda 700 kr.

Registreerimine kuni **7. juulini** e-posti aadressil eswa@eswa.ee

Osalustasu kanda Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni a/a 221026246397 (märgusõna suvekool ja osaleja nimi).

Täiendav info transpordi võimalustest jm telefonidel 515 9123 (Maire Koppel) või 5683 3460 (Astrid Ojasoon).

Kohtumiseni suvekoolis!
ESTA eestseisus
ESTA Lõuna-Eesti piirkonna juhatus

Kriminaalhooldus liitumas vanglatega

Rait Kuuse *Justiitsministeeriumi vanglate osakonna taasühiskonnastamise talituse juhataja*

1. mail 2008 täitus kümme aastat kriminaalhoolduse loomisest. Kriminaalhooldussüsteem on nende aastate jooksul end tõestanud arenemisvõimelise ja muutustega kohanevana, mis on alternatiivkaristuste kiiret arengut arvestades vältimatu. Kriminaalhoolduse kandvale rollile viitab ka viimase aasta jooksul toimunud kinnipeetavate arvu vähenemine tänase ca 3500 kinnipeetavani. Selle saavutamisele on kaasa aidanud elektroonilise järelevalve edukas rakendamine ning senisest suurema tähelepanu pööramine koostööle vanglatega.

Kriminaalhooldusosakonnad **1. juunist vanglate struktuuris**

Järgmise sammuna eraldatakse kriminaalhooldussüsteem kohtust ning kriminaalhooldusosakonnad liidetakse piirkondlike vanglatega. Alates k.a 1. juunist töötavad kriminaalhooldusosakonnad Tallinna, Tartu ja Viru vangla struktuuris.

Kriminaalhooldusametnike töös ja paiknemises põhimõttelisi muudatusi ette näha ei ole, liitumine peaks võimaldama paremini korraldada infovahetust, töömeetodite aren-

damist ja ennetähtaegset vabastamist. Liitmine tähendas muudatusi ka justiitsministeeriumi töös: sotsiaalhoolekande talitusest ja kriminaalhoolduse talitusest moodustati käesoleva aasta alguses taasühiskonnastamise talitus, mis tegeleb juhtumikorralduse ja sekkumistega nii vangistuse kandmise kui ka kriminaalhoolduse ajal. Talituse üks olulisem ülesanne on vangistuse ja kriminaalhoolduse koordineerimine ja töömeetodite ühtlustamine.

Liitmisotsuse langetamisel lähtuti sellest, et vanglal ja kriminaalhooldusel on üks eesmärk – tagada karistuste nõuetekohane elluviimine ning luua soodsad tingimused kurjategija käitumise muutumiseks. Mõlemale süsteemile ühiskonna poolt esitatavad ootused on samad ning mõõdetavad kordurkuritegevuse ennetamise edukusega. Kuna töös karistatutega kasutatakse sarnaseid põhimõtteid ja meetodeid, siis on ühinenud süsteemil paremad võimalused seatud ülesannete täitmiseks. Täna kasutavad vanglad ja kriminaalhooldus ühtset uue kuriteo riski hindamise süsteemi ning ühtlustatud on ka grupitöö programmid.

Positiivseid näiteid vanglate ja kriminaalhoolduse kooseksisteerimisest võib tuua Suurbritanniast, Prantsusmaalt, Rootsist, Norrast ja paljudest teistest riikidest. Nii Euroopa kui ka Eesti kogemus tõendab, et vangistuse edukus sõltub väga palju vabastamise korraldamisest. Tähtaegne vabastamine ilma kriminaalhoolduseta annab vähem tulemusi ja turvalisust kui kriminaalhoolduse kasutamine. Seega on mõistlik juhtida karistuse kandmise kulgu ühtselt vangistuse algusest kuni kriminaalhoolduse lõpetamiseni. Vangistuse sujuv üleminek

kriminaalhoolduseks on üks tänaseid prioriteete ning esmajoones selle arendamisega tuleb ühinenud süsteemil tegelda.

Tulemuseks terviklikum karistuste täideviimine

Kriminaalhooldustöö iseloom liitmise tõttu ei muutu, alles jäävad ametnike tänased tööülesanded. Samuti ei ole kavas muuta kriminaalhooldusametnike tööruumide asukoht: pärast 1. juunit on kriminaalhooldusametnikud endiselt koostööpartneritele tuttavates asukohtades. Muudatus ei puuduta ainult kriminaalhooldust, vaid ka vangistuse rakendamist. Üle vaadatakse pädevusjaotus kriminaalhooldusametnike, vangla sotsiaaltöötajate ja kontaktisik-inspektorite vahel, et vältida muutunud organisatsioonis üksteise dubleerimist.

Kriminaalhoolduse ja vanglate liitumine on kõigi ametnike jaoks uus olukord, millega tuleb harjuda. Loodetavasti on uuenenud organisatsioon läbinud sisseelamise etapi käesoleva aasta lõpuks. Sellele aitab kindlasti kaasa see, et ühinemist on ette valmistatud alates 2006. a lõpust ning selle käigus on peetud mitmeid arutelusid nii kriminaalhoolduses kui vanglates.

Kokkuvõtteks võib ütelda, et kriminaalhoolduse vanglatega liitmise tulemusena on karistuste täideviimine terviklikum ning rohkemate vahendite ja võimalustega seatud eesmärkide täitmiseks. Liitmise tulemusena panustatakse senisest enam vanglate ja kriminaalhoolduse praktikas leiduva ühisosa arendamisse, milleks on samad põhimõtted ja standardid töös karistatutega, erinevate sekkumiste arendamine ning ennetähtaegse vabastamise korraldamine.

*Tänavu märtsis avati Pärnus Tammiste hooldekodu uus hoonetekompleks.
Fotod: Ivari Vee.*

Hooldekodudest ja hooldushaiglatest ehk pikaajaliste hooldus- ja õendusabiteenuste integreerimisest

Heli Paluste

sotsiaalministeeriumi tervishoiupoliitika juht

Nii hooldekodude kui ka hooldusravi teenustega seostub esmajoones palju kõneainet andnud ja viimasel ajal suurt tähelepanu pälvinud pikkade järjekordade teema ning ka probleemid abi kvaliteediga mõnes asutuses. Samas on nende, eeskätt eakatele suunatud teenuste puhul lisaks teenuste ebapiisavale kättesaadavusele ja nende ebahütlasele kvaliteedile kujunenud oluliseks lahendamist vajavaks probleemiks hoolekande ja tervishoiusüsteemi eraldatus. Kahe süsteemi integreerimisest ehk siis paremast sidumisest räägitakse aina rohkem ning see ei ole ainult Eesti, vaid ka paljude teiste Euroopa Liidu riikide probleem. Millest siis õieti jutt käib?

Hooldusravi ehk õendushoolduse teenus on tervishoiuteenus, hooldushaiglas töötavad õed ööpäevaringselt ning teenuse eest maksab Haigekassa. Inimene tasub voodipäevade eest nagu teisteski haiglates. Hooldushaiglas viibimise aeg on piiratud kahe kuuga. Hooldushaigla on mõeldud inimestele, kes lisaks hooldusele vajavad oma tervise tõttu suures mahus õendusabi ehk siis õe poolt teostatavaid protseduure – sidumisi, süstimist, püsikateetri või stoomi hooldust vms. Hooldusravile suunatakse patsient pärast ravi lõppemist aktiivravi haiglas, kui ta ei vaja enam uuringuid ning aktiivravi, vaid peamiselt põetust ja õe protseduure. Hooldushaigla ei ole koht uurimiseks ega aktiivseks raviks. Arsti konsultatsioon on küll vajadusel võimalik, kuid hooldushaiglas on peamine siiski õendusabi ja hooldus.

Hooldekodu teenus ehk siis ööpäevaringne hooldamine asutuses on hoolekandeteenus. Teenust osutavatel hooldekodudel ei ole täna õigust tervishoiuteenuse osutamiseks, teisisõnu ei ole seal juriidiliselt sätestatud õdede töö. Aastaid tagasi lähtuti sellise valiku tegemisel põhimõttest, et hooldekodu on eakale inimesele kodu eest, kus teda abistatakse argielu toimingutes ning arstiabi ja õe teenuseid saab ta samadel alustel nagu kodus elavad eakadki – perearsti ja pereõe käest. Hooldamisteenuse korraldamise kohustus on seaduse järgi kohalikel omavalitsustel, samas lähtutakse teenuse rahastamisel perekonnaseadusest ning täna tasuvad kohalikud omavalitsused tegelikult alla poole Eestis selle teenuse rahastamisele kulumast summast. Üle poole sellest maksavad eakad inimesed või nende omaksed, kusjuures igal üksikul juhul on jaotus erinev. Hooldekodus viibimise aeg ei ole piiratud, inimene võib seal olla nii kaua, kui tal selleks on vajadus. Hooldekoduteenus on mõeldud inimesele, kes ei tule enam toime argielu toimingutega ja vajab nii suures mahus kõrvalist abi, et seda ei ole võimalik muude teenustega tagada.

Paraku on aga tegelik olukord selline, et hooldekodude kliendid vajavad küllalt suures mahus ka õe abi. Keskmise hooldekodus viibimise aeg on ligikaudu 8–9 kuud, mis näitab, et hooldekodusse suunatakse inimene juba päris keeva tervisega. Väikestes hooldekodudes on võimalik korraldada, et vajalikku abi osutab pereõde või siis koduseid eakaid teenindav

koduõde. Suuremates hooldekodudes on tegevust õele juba nii palju, et selline asjakorraldus ei ole lahenduseks ning nii ongi mitmetesse hooldekodudesse erinevatele ametikohtadele tööle võetud õed. Juriidiliselt aga selline lahendus korrektne ei ole. Mõned suured hooldekodud teevad koostööd koduõenduse tegevusloaga äriühinguga ja niisugusel juhul tegutsevad kliendiga kahe asutuse töötajad – hooldajad hooldekodu töötajatena, õed koduõenduse äriühingu töötajatena. Head koostööd sellest alati ei sünni.

Olukorra lahendamiseks ongi sotsiaalministeeriumi tervishoiu osakond ja hoolekande osakond koos asjatundjatega hooldusravi ja hoolekande valdkonnast koostanud **eakate pikaajaliste hooldus- ja õendusabi teenuste integreerimise kontseptsiooni**. Dokumendi ülesanne on Eesti hetkeolukorrast lähtudes pakkuda hoolekande ja tervishoiu süsteemides lahendusi pikaajalise hoolduse teenuste paremaks korraldamiseks ning nende senisest sujuvamaks koostoimimiseks ehk integratsiooniks.

Integreeritud hooldus on teenuste ja hooldusprotsesside hästi planeeritud ja hästi organiseeritud pakett, mis on mõeldud sarnaste vajadustega/probleemidega isikute vajaduste ja probleemide lahendamiseks ning sisaldab nii tervishoiu- kui hoolekandeteenuseid.

Kontseptsiooni põhieesmärk on väärrika vananemise toetamine tervishoiu- ja sotsiaalteenuste tugevama sidumise teel.

Põhimõtteks on isikukesksus, mis tähendab seda, et abi osutamisel lähtutakse iga inimese vajadustest ja soovidest ning toetatakse inimese toimetulekut harjumuspärasel keskkonnas (kodus) nii kaua kui võimalik. Ühiskonna tasandil on eesmärgiks hoolduse efektiivsuse suurendamine, sh kallite hooldusteenuste (st asutushooldus) sihipärane kasutamine ja avahooldusteenuste arendamine. Ka on hädavajalik selgemini jaotada vastutus abi osutamise eest, ja seda nii korralduse kui finantseerimise mõttes.

Kontseptsiooni esimeses osas nähakse ette eakate pikaajaliste hooldus- ja õendusabi teenustega seotud probleemide kaardistamine ning vastavalt sellele määratakse tegevussuunad probleemide lahendamiseks. Kontseptsiooni teine osa käsitleb kahe valdkonna teenuste integreerimist üheks tervikuks, mis pakuks sisulisi lahendusi eakate vajadustele vastavate teenuste tagamiseks.

Ette on nähtud ka tegevused **teenuste kvaliteedi** parandamiseks, näiteks personali koolitamine, tegevusjuhiste ja standardite koostamine ning tegevuslubade süsteemi juurutamine hoolekande asutustele.

Väga oluline on **koduteenuste** arendamine, mis võimaldaks inimesel võimalikult kaua kodus hakkama saada, sest praegu on nii koduhoolduse kui ka koduõenduse teenuste kättesaadavus ebahühtlane ja ebapiisav.

Koduste teenuste piisavus on tihedalt seotud järjekordadega hooldekodudesse ja hooldusravile. Inimese eelistab ju enamasti oma kodu. Kui aga puuduvad teenused, mis seda võimaldaksid, tekivad paratamatult ka järjekorrad asutustesse pääsemiseks.

Selleks et inimesed saaksid just neile sobivaid teenuseid, on vaja osata inimeste vajadusi õigesti hinnata. See ei olegi alati lihtne. Küllalt sageli suunatakse hooldushaiglasse inimesi, kes tegelikult ei vaja õe abi, vaid hoopis hooldust, ning tihti juhtub ka vastupidi.

Ka teenuste rahastamine vajab lahendamist. Lähiperspektiivis on võimalik kahe süsteemi rahastamist omavahel kombineerida. Nii hakkaks kontseptsiooni kohaselt kombineeritud pikaajalise õendushoolduse puhul, kus inimene saab sisuliselt hooldekodu teenusele lisaks ka õe teenuseid, maksma õendusabi eest haigekassa. Samas hooldekoduteenuse eest tasutakse edasi praeguse skeemi kohaselt: seda teeb inimene ise koos perekonnaga ja kohalik

omavalitsus. Haigekassa vastutab õendusabi teenuse tasumise eest loomulikult vaid sel juhul, kui vajadus selle järele on arsti poolt hinnatud ja protseduurid määratud. Ajaliselt piiratud hooldusravi ja surija põetus ehk hospiitsiteenus jääks kontseptsiooni kohaselt haigekassa rahastada.

Pikemas perspektiivis ei ole selline rahastamisviis aga hea lahendus. Eriti arvestades asjaolu, et rangemate kvaliteedinõuete kehtestamisel tõusevad hooldekoduteenuste hinnad kindlasti ning teenuse eest maksmine ei ole taskukohane suurele osale inimestest, kes seda vajaksid. Samas on piiratud ka omavalitsuste rahalised võimalused oma eakaid kodanikke toetada ning sõltuvalt omavalitsuse suurusest ja jõukusest on need liiga erinevad. Seega seisame varem või hiljem vajaduse ees põhjalikult muuta ka teenuste rahastamise süsteemi. Kontseptsioonis on sellega seoses viidatud vajadusele analüüsida sisuliselt erinevaid rahastamiskeeme. Sellega on plaanis alustada juba käesoleval aastal.

Selleks et tagada hooldekodudes õendusabi, tuleb hankida hooldekodule vastav tegevusluba, mille saamise eelduseks on vastavus kehtestatud nõuetele. Võimalus on lahendada olukord, tehes koostööd õendusabi tegevusluba omava äriühingu või sihtasutusega, nagu see täna mitmetes hooldekodudes on toimunud. Lahendusi on erinevaid, kuid õendusabi tuleb hooldekodu kliendile igal juhul tagada.

Kokkuvõtteks: kirjeldatud kontseptsioon ei lahenda iseenesest ühtegi probleemi. Seetõttu olemegi seekord sellesse kaasanud mitmeid osapooli. Selleks et midagi tõepoolest paremaks muutuks, on vaja ühist eesmärki ja head tahet. Tahet tundub jätkuvat, ka eesmärgi suhtes ei ole eriarvamusi. See annabki veendumuse, et suudame mitte ainult kontseptsiooni koostada, vaid selle ka ellu viia ning vähehaaval jõuda selleni, et kõigile oleks tagatud väärikas vanaduspõlv.

SOTSIAALMINISTEERIUMI TEATED

Ministeerium plaanib sooduspensionide reformi

Sotsiaalministeerium koos rahandusministeeriumiga tutvustas soodustingimustel vanaduspensionide, väljateenitud aastate pensionide, eriseadustega sätestatud eripensionide ja avaliku teenistuse seadusega sätestatud pensioniliste kavandatava reformi lähtealuseid sotsiaalpartneritele ja teistele ministeeriumidele. Arvamusi ja ettepanekuid oodatakse suve lõpuks.

Pensionide reformi eesmärk on pensionisüsteemi ühtlustamine. Neile, kellele on sooduspension määratud, jätkatakse pensioni maksmist, samuti jäävad kehtima praegused sooduspensionid inimestele, kes on töötanud määratud kuupäevaks teatud perioodi. See tähendab, et rakendatakse üleminekuperiood.

Üks ettepanek on sooduspensionide asendamine osaliselt töödandja pensioniga. Selleks luuakse täiendav pensioniliik –

tööandja kogumispension. Sooduspensionide reformi lähtealused kiideti heaks 29. mail valitsuskabineti istungil.

Palgatõus lastekodukasvatajatele

Sotsiaalminister Maret Maripuu ja Eesti Ametiühingute Keskliidu esindaja Kalle Liivamägi allkirjastasid 6. juunil kollektiivlepingu asenduskoduteenust osutavate riigi hoolekandetasutuste kasvatusala töötajate 2008. aasta kuupalga alammäärade kohta. Lepingust tulenevalt tõstetakse alates 1.01.2008 riigi asenduskodude kasvatusala töötajate kuupalkade alammäärasid tagasiulatuvalt 2000 krooni võrra. Palgatõus lähtub põhimõttest, et tulevikus oleks asenduskodu vanemkasvataja palgatase võrdne põhikooli- ja gümnaasiumi pedagoogi palgaastmega. Palgatõus tagab selle, et asenduskodudes on professionaalsed kasvatajad.

www.sm.ee

Aktsiaseltsi tulevik: parim klienditeenindaja 2010

Maarja Mändmaa

AS Hoolekandeteenused juhatuses esimees

AS Hoolekandeteenused on psüühiliste erivajadustega ja vaimupuudega inimestele erihooldekandeteenuseid pakkuv riigile kuuluv ettevõtte, mis loodi 2007. aasta veebruaris. Aktsiaselts tegutseb sotsiaalministeeriumi valitsemisalas ja moodustati 16-st seni maavalituste haldamisel olnud riiklikust erihooldekodust.

Aktsiaseltsist

Hooldekodude aktsiaseltsiks koondamise mõte on ühtlustada riigi erihooldekandeteenuste osutamise kvaliteeti. Tsentraliseeritud juhtimise ja teenuste korraldamise vajadusest rääkis juba 2000. aastal valdkonna ekspertide audit. Aktsiaseltsi vorm võimaldab hooldekodudel paindlikumalt olemasolevaid ressursse kasutada ja olla majanduslikult efektiivne ning leidlik teenuste pakkumisel. Alates 1. oktoobrist 2007 kuuluvad aktsiaseltsi koosseisu Ravila ja Kernu hooldekodu Harjumaal, Sillamäe hooldekodu Ida-Virumaal, Mõisamaa hooldekodu Raplamaal, Tori hooldekodu Pärnumaal, Kogula hooldekodu Saaremaal ja Erastvere hooldekodu Põlvamaal. 1. jaanuarist 2008 liitusid aktsiaseltsiga Valkla hooldekodu Harjumaal, Aavere ja Udriku hooldekodu ning Imastu Koolkodu Lääne-Virumaal, Koluvere hooldekodu Läänemaal, Sõmera hooldekodu Saaremaal ning Kodijärve hooldekodu Tartumaal. Viimastena liitusid aktsiaseltsiga alates 1. märtsist 2008 Karula Kodu Viljandimaal ja Võisiku hooldekodu Jõgevamaal. Järgnev tabel annab ülevaate aktsiaseltsi kuuluvate hooldekodude poolt 30. märtsi 2008 seisuga osutatavatest teenustest.

AS Hoolekandeteenused osutatavad teenuste saajad seisuga 30.03.08

Hooldekodu nimetus	riigistatunud kohti kokku	kohti	Teetatud elamine		Töötamise tootamine		Igapäevaüldne tootamine		Õppe- ja rehabilitatsiooniteenuste tootamine		Õppe- ja rehabilitatsiooniteenuste tootamine		Üldhooldus ja asenduskohti
			riigistatunud kohti	kohti	riigistatunud kohti	kohti	riigistatunud kohti	kohti	riigistatunud kohti	kohti	riigistatunud kohti	kohti	
Kernu	90	1	10	10		60	1	10					
Ravila	150	10				150	10						
Sillamäe	72	6	15	7	15	35	6						
Erastvere	289	9	38	15		115	6	40	3				
Tori	65	0	3	2		60							
Mõisamaa	80	0	10	10		60							
Kogula	76	0	2			72				2			
Valkla	293	0	60		60	112		35	25				
Võisiku	436	33	48	22	38	259	32	40	30	1			
Koluvere	259	0	33	23		150		35	18				
Udriku	87	0	14	6		67							
Aavere	139	0	40	10	24	65							
Imastu	74	0	8	7		51			28			43	
Sõmera	338	0	14		12	258			36			55	
Kodijärve	34	0	4			30							
Karula	82	0	5	5		34			38			6	
kokku	2476	59	304	117	149	1568	55	161	3	177	1	105	

Kokku osutas aktsiaseltsi teenuseid 2640 kliendile, sh riigieelarvelisi teenuseid 2476-le, tasulisi teenuseid 59-le, laste asenduskodu teenust 49-le, eakate üldhooldusteenust 56 kliendile. Aktsiaseltsis on täna ligi 1200 töötajat, mis teeb meie aktsiaseltsist ühe suurima tööandja Eestis.

Erinevused hooldekodude töökorralduses ja probleemid

2007. a lõpus, kui esimesed seitse hooldekodu ühinesid, sai selgeks, et hooldekodude toimimise seni erinevalt nii klienditöös kui hooldekodu majandamises. Paljuski tulenes see hooldekodude olmetingimustest ja ressursidest – mõnel on aja jooksul olnud võimalus rohkem kliente ja sedakaudu ka suuremat raha teenida, mõne tegevuskohaks on maamõis, millele lisaks hooldekodule kuulub ka põllumaad ja metsa. Esines erinevusi klienditöös: igauks toimetab oma parema äranägemise järgi, kes rohkem, kes vähem mõnda meetodikat rakendades. Erinevalt käsitleti klienditööd tegeva tegevusjuhendaja ametit. Mõnes hooldekodus on tegevusjuhendajaks nimetatud töötajad, kes küll on läbinud Tervise Arengu Instituudis vastava koolituse, kuid tegelikult sisulist klienditööd ei tee. Teises hooldekodus on jälle mitmed klienditööd tegevad inimesed saanud mõne teise ametinimetuse, sest haridus on omandatud näiteks koolis, mis ei anna sotsiaalministri määruse järgi tegevusjuhendaja kvalifikatsiooni. 2008. aastaks tõstis sotsiaalministeerium erihoolekandes teenusekoha hinda, et tagada sellega nõuetele vastava ettevalmistusega tegevusjuhendajatele kuni 2000 kroonine palgatõus. Kahjuks puudusid täpsed andmed selle kohta, kes on tegevusjuhendaja ja kes tegelikult mitte ning kelle palka tuleks siis tõsta. Lisaks sellele ei teinud kõik tegevusjuhendajad ühesuguse sisu ja tasemega klienditööd ning seega polnud õige kõigile võrdselt palka tõsta. Selles olukorras otsustasime külmutada töötajate palgad 2007. a tasemel. Personalipoliitika ja töökorralduse ebaühtlus nõudis kiiret tegutsemist ning aasta alguses viidigi läbi töö analüüs. Konsultatsioonifirma HRO kaardistas hooldekodude igapäevase tegevuse, erinevused tööjuhendite ja tegelikult tehtava vahel ning esitas ettepanekud selle kohta, milline võiks olla parim töökorraldus ja struktuur erihoolekandeteenuste osutamisel. Ankeetküsitluses osales ligi 990 töötajat ja lisaks külastasid konsultandid poolt hooldekodudest, et näha tegelikku klienditööd.

Veebruarist aprillini 2008 läbi viidud analüüsist välja tulnud peamised probleemid:

- Klientidele pakutav teenus on ebaühtlase kvaliteediga, tihti puuduvad hooldekodudes toimivad klienditöö juhised ja standardid.
- Klienditööga tegelevate tegevusjuhendajate tööülesanded on suuresti erinevad.
- Tegevusjuhendajad on ebaühtlase erialase ettevalmistusega, võimalusi personali sihipäraseks erialaseks arendamiseks on vähe.
- Klientide arv tegevusjuhendaja kohta on erinev, millest tuleneb töökoormuse ebaühtlus.
- Hooldekodude majandamiseks ei jätku raha, tulud ei kata kulusid.
- Hooldekodude hooned ja inventar on amortiseerunud ning vajavad põhjalikku uuendamist.
- Hooldekodude vara ei ole kasutatud kõige otstarbekamalt, majandatakse kahjumiga.
- Hooldekodude administratiivne töökorraldus on ebaühtlane, puudub selge ja eesmärke toetav finantsjuhtimine, personalijuhtimine ja asjaajamissüsteem.

Eesmärk ja lahendused

Aktsiaseltsi tulevikku kujundades keskendume erihoolekandeteenuse osutamisele ehk teisisõnu klienditööle. Oleme suurim erihoolekandeteenust pakkuva asutus Eestis, meil on kõige suurem arv selle ala spetsialiste ja me tahame olla parim erihoolekandeteenuse osutaja Eestis. See tähendab, et klienditöö, alates sellekohasest meetoodilisest juhendist ja personali koolitusest ning lõpetades klienditööd soodustava töökorraldusega, on meie jaoks kõige olulisem. Meie eesmärk on hooldekodu klientide kvaliteetne ja professionaalne teenindamine ning samas hooldekodude tasuv majandamine.

Konsultatsioonifirma HRO tehtud töö analüüsi alusel on plaanis rakendada järgmisi meetmeid ning töökorraldust:

- 1) Klientidele kvaliteetsete teenuste tagamiseks minnakse üle väikestele spetsialiseerunud kliendigruppidele ja teenuse perelaadsele korraldamisele, mille puhul kliendid koondatakse väiksematesse, kuni 15 inimesega üksustesse. Teenuse osutamine peaks toimuma võimalikult elukoha lähedal.
- 2) Klienditöö juhtimine ja kliendiga seotud otsuste tegemine viiakse kliendile võimalikult lähedale: hooldekodu vastutab otseselt klienditöö korralduse eest.
- 3) Klientidele teenuste osutamine viiakse vastavusse standarditega, mille väljatöötamine toimub keskkontoris koostöös sotsiaalministeeriumi, erialaspetsialistide ja hooldekodude klienditöö personaliga. Vaja on jõuda olukorrani, kus erihooldekodudes sama teenust saavate klientide teenuse kvaliteet on ühesugune.
- 4) Tegevusjuhendaja on eeskätt klienditeenindaja, tema peamine eesmärk on tagada kliendi iseseisev toimetulek igapäevaelu toimingutega, seega arendada klienti neis tegevustes. Selleks töötatakse tegevusjuhendajatele välja uued ametijuhendid teenuste kaupa ja diferentseeritakse nende tasustamine. Vaja on jõuda selleni, et eri hooldekodudes sama teenust osutavad tegevusjuhendajad teeksid ühesuguse kvaliteediga tööd.
- 5) Majandusliku efektiivsuse tagamiseks on mõistlik koondada mitme hooldekodu juhtimine klastriks, et tekiks nn mastaabiefekt rahaliste ressursside, teenuste planeerimise ja personali juhtimiseks.

Klastripõhine organisatsioon

Aktsiaseltsi töö korraldatakse klastri põhimõttel. Klaster on aktsiaseltsi hooldekodude grupp, mis on moodustatud nii geograafilise piirkonna kui ka osutatavate teenuste alusel.

Kokku tekib kolm klastrit:

- **Põhja-Eesti piirkond** keskusega Valkla hooldekodus, kuhu kuuluvad Harju, Ida-Viru ja Lääne-Viru maakondade hooldekodud.
- **Lõuna-Eesti piirkond** keskusega Võisiku hooldekodus (Järva, Jõgeva, Tartu, Põlva, Valga, Võru ja Viljandi maakond).
- **Lääne-Eesti piirkond** keskusega Koluvere hooldekodus (Lääne, Rapla, Pärnu, Saare ja Hiiu maakond).

Klastrite moodustamisel peame silmas, et nad oleks enam-vähem võrreldavad nii klientide arvult kui personalilt. Igas klastris on ligi 900 teenusekohta ja ligi 350 töötajat, mis tagab ühesuguse aluse teenuse osutamiseks.

Igas klastris on eri tüüpi hooldekodusid: **suuri** (üle 100 kliendi), **multifunktsionaalseid** (MF), mis osutavad ööpäevaringseid ja toetatud teenuseid ja **väikseid** hooldekodusid (kuni 50 klienti), mis osutavad ühte liiki teenuseid, peamiselt toetatud teenuseid. Hooldekodud vastutavad nõ algusest lõpuni klienditöö eest.

Suur hooldekodu, millel on rohkem kogemusi teenuste osutamisel, majandustegevuse korraldamisel ning personali juhtimisel, on samaaegselt ka klastri keskus. Klastri keskuses on kaks osakonda, mis vastutavad klastri kui terviku tegevuse eest oma valdkonnas:

- **teenuste osakond** koordineerib teenuste osutamist piirkonna hooldekodudes ja aitab juurutada ühtseid teenuste standardeid vastavalt klientide erisustele ning arendada klienditeeninduse personali;
- **haldusosakond** tegeleb piirkonna hooldekodude majandustegevuse koordineerimisega ja hooldekodudele haldustegevuste osutamisega – hanked, transport, jooksev remont, territooriumi korrastustööd, üldruumide koristamine, toitlustus jms.

Klastrite tegevust juhib ASi keskkontor, mille ülesanne on kujundada aktsiaseltsi tegevuse põhimõtted klienditöös ja majandustegevuses ning koordineerida nende elluviimist. Näiteks

töötab keskkontor välja teenuste standardid, eelarve koostamise ja järgimise põhimõtted jne.

Suure hooldekodu (mis ei ole klatri keskus) koosseisu planeerime struktuuriüksused teenuste järgi: 1) ööpäevaringse hooldusteenuse osakond 2) ööpäevaringsete tugevdatud teenuste osakond¹ 3) toetatud teenuste osakond.

Multifunktsionaalse hooldekodu koosseisu planeerime järgmised struktuuriüksused: 1) ööpäevaringsete teenuste osakond 2) toetatud teenuste osakond.

Väikeses hooldekodus osutatakse enamasti ainult ühte teenust, seega neis eraldi struktuuriüksusi ei ole.

Aktsiaseltsi töökorraldus toimub kindlaksmääratud ametikohtade kaudu. Igal ametikohal on omad ülesanded. Samadel ametikohtadel olevad töötajad täidavad samu ülesandeid olenevata hooldekodu asukohast. Ametijuhendid ja töökorraldus on aktsiaseltsis ühtlustatud.

Hooldekodude **klienditöös** eristame järgmisi ametikohti:

- **Hooldekodu juht**, vastutab hooldekodus klientidele teenuste osutamise eest.
- **Vanemtegevusjuhendaja**, vastutab oma osakonnas klientidele teenuste osutamise eest ja osutab ka ise teenuseid.
- **Tegevusjuhendaja**, osutab klientidele teenuseid ja on universaalne klienditeenindaja.

Klatri **haldusosakonnas** on ametikohad töötajatele, kes teostavad töid piirkonna hooldekodudele: remonditöölised (jooksev remont ja territooriumi hooldus); transporditeenindajad (autode- ja mehhanismide juhid); pesukorraldajad; toitlustusteenindajad; puhastusteenindajad (puhastavad üldruume ja osalevad suurpuhastuste läbiviimisel). Halduspersonali töökohad on hooldekodus, kuid selle tegevust ja vahendeid juhitakse klatri keskusest. Hooldekodu juht ei tarvitse tegelda haldusküsimuste lahendamise, vaid esitab tellimuse haldusosakonda. Nii nagu mitmed teisedki Eesti ettevõtted, plaanime ka meie oma eesmärgile keskendumiseks ja majandusliku efektiivsuse saavutamiseks haldusteenuseid maksimaalselt avatud turult sisse osta.

Koos hooldekodude esindajatega oleme moodustanud töögrupid, mis teevad suvi läbi tõsist tööd klatripõhisele töökorraldusele üleminekuks: koostame klienditeenuste tööjuhiste alusel tegevusjuhendajate ametijuhendid ja viime läbi ametikohtade hindamise; koostame tugiteenuste tööjuhiste alusel halduspersonali ametijuhendid ja viime läbi ametikohtade hindamise; määrame ametikohtade palgaskaala ja juunist augustini toimuvad läbirääkimised töötajatega ametijuhendite ning töölepingute rakendamise osas.

1. augustiks tahame lõpetada üleminekuperioodi ja tagada oma töötajatele selgus nende töös, pädevusnõuetes ning sotsiaalses garantiides. Nendele töötajatele, kelle pädevus osutub selleks hetkeks alla nõuetele vastavaks või kelle tööülesanded muutuvad, tahame alates sügisest pakkuda vajalikku ümberõpet, et me ei peaks oma häid inimesi ukse taha jätma. Kindlasti ei ole üleminekuperiood lihtne, kuid olles käinud kõikides hooldekodudes kohtumas meie töötajatega, olen näinud neis suurt ootust. Sest kõik on väsinud teadmatusest ja ennekõike oma töö madalast väärtustamisest. Põhi on käes ja sealt tahame jõuliste tõugetega üles tõusta.

Ülalkirjeldatud plaanid tähendavad paljudele muutusi oma töös. Muutused on tihti ebamugavad ja tekitavad pingeid. Seega oleme valmis, et teadmatuse perioodile järgneb uue töökorralduse juurutamisel paljule positiivsele ka rohkesti inimestevahelisi konflikte, valu ja solvumist. Kuid me saame neist üle, et aktsiaselts saaks juba aastal 2010 ühtse meeskonnana kaasa elada uute hooldekodude avamisele.

¹Ööpäevaringsed tugevdatud teenused on tugevdatud järelvalvega ja tugevdatud toetusega hooldamine. Toetatud teenused on toetatud elamine, töötamise toetamine ja igapäevaelu toetamine.

Isikuandmetega töötamisest sotsiaaltöös

Stiina Liivrand

Andmekaitse Inspeksioon

Ümberkäimine isikuandmetega tekitab mõnikord probleeme. Näib, justkui takistaksid andmekaitsepiirangud sotsiaalvaldkonna inimestel töötegemist. Oleks liialt ambitsioonikas arvata, et suudan minna süvitsi sotsiaaltöö kõikidesse harudesse ja tahkudesse, kuid ehk kujuneb sinne ülevaade isikuandmete kaitse põhimõtetest heaks abimeheks sotsiaaltöö spetsialisti töös isikuandmetega.

Nagu hoolekande esmane põhimõte on järgida inimõigusi, on ka isikuandmete kaitse seadus loodud selleks, et kaitsta isikuandmete töötlemisel füüsilise isiku põhiõigusi ja vabadusi, eelkõige õigust eraelu puutumatusel.

Pisut terminitest

Isikuandmed on kogu andmestik tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku kohta olenemata sellest, mis kujul või vormis need andmed esinevad. Osa isiku kohta käivaid andmeid on seaduse tähenduses delikaatsed isikuandmed, millega ümberkäimisel nähakse nende tundlikkuse tõttu ette tegevatud kaitse.

Delikaatsed isikuandmed on:

- poliitilisi vaateid, usulisi ja maailmavaatelisi veendumusi kirjeldavad andmed, välja arvatud andmed seadusega ettenähtud korras registreeritud eraõiguslike juriidiliste isikute liikmeksoleku kohta
- etnilist päritolu ja rassilist kuuluvust kirjeldavad andmed
- andmed terviseseisundi või puude kohta
- andmed pärilikkuse informatsiooni kohta
- biomeetrilised andmed (eelkõige sõrmejälje-, peopesajälje- ja silmairisekujutis ning geenandmed)
- andmed seksuaalelu kohta
- andmed ametiühingu liikmelisuse kohta
- andmed süüteo toimepanemise või selle ohvriks langemise kohta enne avalikku kohtuistungit või õigusrikkumise asjas otsuse langetamist või asja menetlemise lõpetamist.

Isikuandmete töötlemine on iga isikuandmetega tehtav toiming, sealhulgas isikuandmete kogumine, salvestamine, korrastamine, säilitamine, muutmine ja avalikustamine, juurdepääsu võimaldamine isikuandmetele, päringute teostamine ja väljavõtete tegemine, isikuandmete kasutamine, edastamine, ristikasutamine, ühendamine, sulgemine, kustutamine või hävitamine, või mitu eelnimetatud toimingut, sõltumata toimingute teostamise viisist ja kasutatavatest vahenditest.

Isikuandmete töötlemise lubatavuse kohta kehtib sisuliselt kaks üldreeglit, millest esimene lubab isikuandmeid töödelda üksnes siis, kui selleks on **andmesubjekti nõusolek**, kui seadus teisiti ei sätesta ja teine ehk igapäevases töös sotsiaaltöötajale ilmselt olulisemgi, et haldusorgan võib isikuandmeid töödelda üksnes **avaliku ülesande täitmise käigus** seaduse, välislepingu või Euroopa Liidu Nõukogu või Euroopa Komisjoni otsekohalduva õigusaktiga ettenähtud kohustuse täitmiseks.

Sotsiaaltöötaja jaoks tuleneb õigus kellegi isikuandmetele kas ligi pääseda või teha nendega mõnda toimingut eelkõige seadusest. Ja siin ongi oluline mõista, et ametniku õigus konkreetsele andmestikule ligi pääseda peab olema otseses seoses tema pädevuse ulatusega.

Näitena võib tuua, et kui haridusasutuses töötab arvukalt pedagooge ja mõnel lapsel on nt terviseprobleemid, siis täpsemalt peaks nendest probleemidest teadma ehk vaid klassijuhataja ja kooliarst, olenevalt probleemist aga mõnikord hoopis kooli sotsiaalpedagoog. Kuid kindlasti ei peaks kogu informatsioon lapse terviseseisundi kohta olema teada kõikidele aineõpetajatele, ja põhjus peitub selles, et nende pädevuses ei ole seda last aidata. Kui seadus ei anna otsesõnu sotsiaaltöötajale õigust nõuda töös vajaminevaid andmeid abivajaja kohta, siis on selle põhjuseks asjaolu, et üldjuhul võib isiku privaatsus vajada kaitset. Ja siin tuleb appi võtta see esimene ehk isiku nõusoleku printsiip: kui sotsiaaltöötaja leiab, et täiendavate andmete teadasaamise korral on abivajajale võimalik tõhusamalt teenust pakkuda, siis on ehk võimalik nende põhjuste tutvustamisega isikult või tema seaduslikult esindajalt sellekohane nõusolek ka saada.

Tulles tagasi haridusasutuse ja kooli sotsiaalpedagoogi näite juurde, on ilmselt mõistlik eeldada, et iga lapsevanem, kui talle selgitada, miks on vaja rohkem andmeid ja et see on lapse tervenemise huvides, annab meeeldi nõusoleku ja ülevaate lapse eripärast. See on nõnda normaaljuhul ning iga sotsiaalametnik teab, et kui on põhjust arvata, et otsus ei ole tehtud eestkostetava huvides, siis on võimalik pöörduda vastava asutuse või ametniku poole.

Seadus reguleeribki tavajuhte ja üldreegleid, kuid nii nagu iga abivajaja puhul tuleb osutada just temale sobivat sotsiaalteenust, peab ka tema kohta antav andmehulk olema tema vajadusi arvestades piisav, kuid mitte ülemäärane.

Kuidas isikuandmeid töödelda

Kui võrd isikuandmed süstematiseeritud töötlemisel annavad isikust üsna hea pildi, siis selleks, et ei toimuks valimatut andmete kogumist, analüüsimist, edastamist või avalikustamist ja et isikul endal oleks võimalus oma privaatsfääri ulatuse üle otsustada, lähtub kogu Euroopa samadest isikuandmete töötlemise põhimõtetest.

Isikuandmete töötleja peab silmas pidama järgmisi põhimõtteid:

- seaduslikkuse põhimõte – isikuandmeid võib koguda vaid ausal ja seaduslikul teel
- eesmärgikohasuse põhimõte – isikuandmeid võib koguda üksnes kindlate ja õigus päraste eesmärkide saavutamiseks ning neid ei või töödelda viisil, mis ei ole andmetöötuse eesmärkidega kooskõlas
- minimaalsuse põhimõte – isikuandmeid võib koguda vaid ulatuses, mida on vaja kindlate eesmärkide saavutamiseks
- kasutuse piiramise põhimõte – isikuandmeid võib muudel eesmärkidel kasutada üksnes andmesubjekti nõusolekul või selleks pädeva organi loal
- andmete kvaliteedi põhimõte – isikuandmed peavad olema asjakohased, täielikud ning vajalikud seatud andmetöötuse eesmärgi saavutamiseks

- turvalisuse põhimõte – isikuandmete kaitseks tuleb rakendada turvameetmeid, et kaitsta neid tahtmatu või volitamata töötlemise, avalikuks tuleku või hävimise eest
- personaalse osaluse põhimõte – andmesubjekti tuleb teavitada tema kohta kogutavatest andmetest, talle tuleb võimaldada juurdepääs tema kohta käivatele andmetele ja tal on õigus nõuda ebatäpsete või eksitavate andmete parandamist.

Kuidas hoida andmed kättesaadavad vaid volitatud isikutele

Ülaltoodud põhimõtete hulgas on nimetatud ka andmete kvaliteedi- ja turvalisuse põhimõtet. Andmete töötleja peab hoolitsema selle eest, et kogutud andmed säiliksid autentsel kujul ning et kasutatavas infosüsteemis olevatele isikuandmetele pääseks ligi vaid selleks volitatud isikud.

Olenemata sotsiaalteenusest, mida pakutakse, on abivajaja kohta kogutud informatsioon privaatse loomuga, vahel ka seaduse tähenduses delikaatne ja seda tuleb hästi hoida. Te olete isikuandmete töötleja ja te peate võtma kasutusele turvameetmed isikuandmete kaitseks:

- andmete tervikluse osas – juhusliku või tahtliku volitamata muutmise eest
- andmete käideldavuse osas – juhusliku hävimise ja tahtliku hävitamise eest ning õigustatud isikule andmete kättesaadavuse takistamise eest
- andmete konfidentsiaalsuse osas – volitamata töötlemise eest.

Andmete töötlemisel tuleb teil vältida kõrvaliste isikute ligipääsu isikuandmete töötlemiseks kasutatavatele seadmetele, hoida ära andmete omavoliline lugemine, kopeerimine ja muutmine, samuti tagada, et andmekandjat omavoliliselt ei teisaldataks. Teil tuleb hoida ära isikuandmete omavoliline salvestamine, muutmine ja kustutamine ning tagada, et tagantjärele oleks võimalik teha kindlaks, millal, kelle poolt ja milliseid isikuandmeid salvestati, muudeti või kustutati või millal, kelle poolt ja millistele isikuandmetele andmetöötlussüsteemis juurde pääseti. Tagada tuleb, et igal andmetöötlussüsteemi kasutajal oleks juurdepääs ainult temale töötlemiseks lubatud isikuandmetele ja temale lubatud andmetöötluseks.

Isikuandmete edastamise korral tuleb teil tagada andmete olemasolu selle kohta, millal, kellele ja millised isikuandmed edastati, samuti selliste andmete muutusteta säilimine. Samuti tuleb tagada, et isikuandmete edastamisel andmesidevahenditega ja andmekandjate transportimisel ei toimuks isikuandmete omavolilist lugemist, kopeerimist, muutmist või kustutamist ning teil tuleb kujundada asutuse töökorraldus nii, et see võimaldaks täita andmekaitse nõudeid.

Lisaks on alati tarvis meeles pidada, et tööülesannete täitmisel teatavaks saanud isikuandmed tuleb hoida saladuses ka pärast nende töötlemisega seotud tööülesannete täitmist või töö- või teenistussuhte lõppemist.

Kui rakendada loetletud organisatsioonilisi, füüsilisi ja infotehnilisi turvameetmeid, siis võib olla päris kindel, et oht kuritarvitada isikuandmete omanike usaldust teie vastu on viidud miinimumini.

Hea sotsiaaltöötaja, neid nõudeid ja reegleid tundub olevat palju ja mõistagi võib teha meeolehärmi, et selle lisatöö tõttu jääb põhitööks vähem aega, kuid nende reeglite kehtestamisel on vägagi konkreetsed põhjused, mis peavad silmas nende inimeste kaitset, kellele teie soovite abiks olla.

“Jõustamine”¹ ja tugevustel põhinev lähenemine

Marju Selg
TÜ

Käsitlen võrdlevalt kahte sotsiaaltöös olulist mõistet, püüan välja tuua nende tähendusnünnsse ja näidata, millistesse avaramatesse mõistesüsteemidesse need kuuluvad.

Pealkirjas nimetatud mõisteid kasutatakse Eesti sotsiaaltöös valdavalt koos, üks tugevdamas teise tähendust: „Kui inimese tugevused (*strengths*) on väärtuslik alusmaterjal või ressursiallikas inimeses muutuste esilekutsumiseks, siis jõustav sotsiaaltöö on töövahend või kanal” (Narusson 2006 a, 8). Dagmar Narusson tutvustab oma artiklis mõlemat, nii jõustavat kui tugevustel põhinevat sotsiaaltöö praktiseerimisviisi ja nende seoseid. Lugeja mõistab, et artiklis kirjeldatud viisil töötamine annab positiivse kogemuse nii kliendile kui sotsiaaltöötajale ja aitab tagada edu. Kuid ei siin tsiteeritud artiklis ega ka „Juhtumikorralduse käsiraamatus“ (Narusson 2006, 6–10), milles on jõustamist määratletud hoopis tugevustel põhineva lähenemise ühele suurkujule Saleebey’le viidates, ei joonistu selgelt välja nende kahe lähenemisviisi vastastikku täiendavad jooned ja põhimõttelised erinevused. Need on esitatud kui ühe raamistiku komponendid, mis üksteist täiendavad.

Jõustamise ja tugevuste perspektiivi liitmine kummagi sisu avamata valitseb ka teenuste korraldajate ja praktikute seas: „Tugiisiku teenuse /.../ eesmärk on lastega perede *jõustamine* [minu esiletõst, MS], tagades neile arengut toetava kasvukeskkonna järgmiste tegevuste abil: 1) laste turvalisuse jälgimine peres; 2) pereliikmete juhendamine lapse kasvatamisel ja õpetamisel; 3) koostöös perega lahenduste leidmine probleemide leevendamiseks, *tuginedes pere sisemiste jõuvarude* [minu esiletõst, MS] kasutusele võtmisele; 4) pere toimetuleku toetamine ümbritsevas sotsiaalses keskkonnas.” (*Tugiisiku teenuse...* 2007).

Nii jõustamine kui tugevate külgede esiletõstmine on inimsõbralike ideedena või lihtsalt suupäraste metafooridena sotsiaaltöös ammugi olemas, kuid Eesti sotsiaaltöö kirjanduses on nende mõistete rakendus piisavalt avamata ja nende erinevad tahud läbi kirjutamata. Järgnevas vaatlengi põgusalt neid kaht esmapilgul lahutamatu, kuid siiski paljuski erinevat või isegi vastandlikku lähenemisviisi.

Kas „jõustamine” ongi üldse jõustamine

„Jõustamine” (*empowerment*) on seotud pigem võimu kui jõuga. „Jõustamisest” *empowerment*’i tähenduses räägitakse, kui on vaja toetada rõhutuid ja diskrimineeritud, muuta ebavõrdset võimujaoatust ühiskonnas.

Võtan endale julguse väita, et *empowerment* ei ole *jõustamine*, see on ebaõnnestunud tõlge.

¹ Jutumärkide tähendust käsitlen allpool.

Võrelgem inglise *empowerment* ja soome *valtaistaminen*, mis mõlemad viitavad võimule, mitte jõule. Soome keeles on *valtaistaminen* tänaseks kodunenud (*Little Word List* 2008), kuid internetiotsinguga leitud rohked tõlkevariandid (*vaikutusvallon/aseman vahvistaminen, voimistuminen, voimaantuminen, valtautuminen, valtauttaminen, vahvaksi tuleminen ja väkevöityminen*) osutavad arutelu toimumisele ning et eri kontekstides kasutatakse erinevate tähendusvarjunditega sõnu.

Milline võiks olla sobiv eesti vaste? Lähtusin soome eeskujust ja otsisin ka sõnastikest abi. Wiedemanni sõnastikus (1973, 1392–1393) leidsin kaks sõna, mille vahel valida: *võimastama* (täendus kaldub pigem võimu andmise, võimukamaks tegemise poole) ja *võimustama* (täenduselt pigem jõu või võimsuse andmine). Esimene on tähenduselt sobivam, teine ka mitte vale, kuid kõrvale vastuvõetavam. Niisiis soovitan *empowerment*'i vastena võtta kasutusele termini *võimustamine*. Hakkamata ise kohe siinsamas kasutama ning loodan, et ettepanek leiab vastukaja. Termin *jõustamine* käikulaskmine, juurdumine ja tõlgendusviisid praktikute seas võiks aga olla huvitav uurimisaine sotsiaaltöö terminoloogias huvitujale.

Võimustamine sotsiaaltöös

Võimustamine (*empowerment*) ja eestkõnelemine (*advocacy*) on saanud sotsiaaltöö rakendusteooria osaks ühelt poolt tänu radikaalsele ja kriitilisele teooriale ja teiselt poolt USA 1970. aastate võitlusele rassilise võrdõiguslikkuse eest (Payne 2005, 297). „Ebvõrdne võim ja võimutute inimeste võimustamise kohustus on suurema osa modernistlike kriitiliste sotsiaaltöökäsituste nurgakivi”, väidab Jan Fook (2002, 45).

Oluline on mainida, et võimustamise teema kerkis 1990ndatel üles ka seoses sotsiaaltöö „manageriseerimisega” poliitilise ideoloogiaga², kuid see lähenemisviis on vastuolus sotsiaaltöö väärtustega ja on pälvinud kriitikat. Manageristlik võimustamiskäsitlus püüab panna vastutuse oma vajaduste rahuldamise eest indiviididele ja seeläbi vähendada riigi osa hoolekande korraldamises; kui inimene ise oma eluga toime tuleb, siis ta vabaneb institutsionaalse kontrolli alt. (Payne 2005, 296)

Eestkõnelemise (*advocacy*) juured on õigussüsteemis – seal tähendab see kliendi esindamist. Sotsiaaltöös on eestkõnelemine rõhutatud ja enesemääramisõigusega inimeste ja gruppide eest seismine bürokraatlikus maailmas ja nende hääl kuuldavaks tegemine ka poliitikutele ja üldsusele. Põhjaliku ülevaate võimustamise ja eestkõnelemise ajaloolisest kujunemisest, olemusest ning rakendamisest sotsiaaltöös annab Payne (2005, 103–114). Eestkõnelemise kui mõiste juurdumist sotsiaaltöös takistab Payne'i esimese teooriatekstitluse tõlge (Payne 1991/1995), milles *advocacy* on eksitavalt tõlgitud „kaitsmiseks”. Kuna „Tänapäeva sotsiaaltöö teooria...” on seni eesti keeles ainus põhjalik sotsiaaltöö õpik, on selle mõju termini-eelistustele suur.

Analüüsid modernistlike ja postmodernistlike võimukäsitlusi sotsiaaltöö kontekstis, näitab Fook (2002), et kuigi võimustamine võib esmapilgul näida lihtsa ja hõlpsasti rakendatava ideena, on selles rohkesti karisid. Peamine neist on igapäevane lihtsustav arusaam, mille järgi võim on kaup või hüve, mida võib omada ja vahetada. Kuna võimu hulk näib lõplikuna, tuleb selleks, et kellelegi võimu juurde anda, seda kelleltki teiselt ära võtta. See tähendab lepitamatut vastasseisu võimu omajate ja võimutute vahel, sunnib otsima vaenlast ja takistab positiivseid muutusi. Fook rõhutab, et modernistlikus mõtlemises, sh sotsiaaltöös vajab ületamist nähtuste mustvalge kategoriseerimine teineteist välistavate vastandite kaudu: võimukas – võimutu, sotsiaaltöötaja – klient, teooria – praktika, avalik – privaatne jne.

Fook rõhutab, et tegelikult pole võimu omamine või mitteomamine ühene, inimene võib

²Seda sotsiaaltöö väärtustega vastuolus olevat ideoloogiat on kriitiliselt analüüsinud Malcolm Payne, Jan Fook, Bob Mullaly jpt tunnustatud sotsiaaltöö teoretikud. Üks „manageristliku” ideoloogia surve ilminguid on juhtumikorraldus kohustusliku tööviisina.

kuuluda korruga mõlemasse gruppi. Fooki raamatus toodud näites on tugigrupi liikmed meestena võimukad, kuid oma laste hooldusõigusest ilmajäetuna võimutud; samas näites naissootsiaaltöötaja on spetsialistina võimukas, kuid naisena võimutu jne. Võimutu ei pruugi nõustuda võimustamise viisiga ega konkreetse võimustajaga. See, mis ühele tundub võimu juurdeandmisena, võtab teiselt võimutunde hoopis ära. Näiteks küllusliku teabe andmine oma olukorra parandamise võimaluste kohta paneb ühe inimese rõõmsalt tegutsema, kuid teine tunneb end veelgi tühisema ja saamatumana. Võimustamise suur paradoks seisneb selles, et enne võimustama asumist tuleb inimene määratleda võimustamist vajavana, seega võimutuna, ning see määratlus teeb ta veelgi võimutumaks. (Fook 2002, 47 jj)

Võimustamise paradoksi ületamiseks soovib Fook võtta aluseks Foucault' mitmekülgse võimukäsituse: võimu mitte ei omata, vaid ta on vastastikune, võim kulgeb alt üles, seda tekitatakse igal hetkel ja igas kohas, kõikjal esineb erinevaid võimusuhteid, võim võib olla nii ülesehitav ja positiivne kui ka repressiivne. Oluline on lähtuda postmodernistlikust paljususe ideest: võimustamine ei pea tähendama igasuguse ebavõrdsuse kaotamist, nii et kõik muutuvad ühetaolisteks. Peab jääma ruumi isiklikeks valikuteks ja sotsiaalseteks erinevusteks, sest mõne jaoks on just teisega sarnanemine ängistav ja võimutuks tegev. Inimene tahab tunda, et tema valikud on talle tähenduslikud ja seepärast võib ta teha ka pealtnäha ebamõistlikke ja isegi enasthävitavaid valikuid. Inimesed osalevad korruga erinevates diskursustes, omavad erisuguseid identiteete ja mingist üldtunnustatud diskursusest lähtuv võimustamine (näiteks naiste iseseisvuse saavutamiseks) või totaalse muutuse taotlus võib hapra maailma lõhkuda. Seepärast on vaja kõigepealt vastata küsimusele, keda ja milleks me võimustame. Fook kirjeldab võimustamise protsessi, millest võidavad kõik osalejad (mitte ühtede küsitav võit teiste arvel). Selle protsessi neli sammu on: esiteks, problemaatiliste võimusuhte ja valitsevate võimukonstruktid „koost lahti võtmine“ (dekonstrueerimine); teiseks, kriitiline analüüs ja muutmisevajadustes kokkuleppimine; kolmandaks, konkreetsete sammude kavandamine võimu mõistmise ja võimusuhte muutmiseks; neljandaks, uutmoodi võimusuhte ülesehitamine (rekonstrueerimine) ja oma koha mõtestamine neis (Fook 2002, 104–108).

Klientide ja sihtgruppide võimustamine ei saa õnnestuda, kui sotsiaaltöötaja enda suhtumine personaalsesse ja professionaalsesse võimu on ambivalentne ja/või ta tunneb end võimutuna. Fook (2002, 109–110) osutab, et sotsiaaltöötajate arvamine võimutuks nii nende endi kui ka teiste poolt tuleneb traditsiooniliselt allaheitlikust sotsiaaltöökultuurist ning ta seob võimu teema selgelt professionaalse pädevusega. Ka Adams jt (2005, 1–17) käsitlevad oma teiseneva (*transformational*) sotsiaaltöö kontseptsioonist lähtudes kliendi ja sotsiaaltöötaja võimustamist kui kompleksset tegevust, mis peab sisaldama nii kliendi olukorra kui ka sotsiaaltöö praktilise korralduse, poliitilise konteksti ja sotsiaaltöötaja enda muutumist.

Tugevustel põhinev lähenemine

Tugevustel põhineva praktika peamine idee väljendub selgelt selle nimetuses. Kui võimustamise juured on võitluses võrdõiguslikkuse eest, ühiskonnakriitilistes teooriates ja Foucault' võimukäsitluses, siis tugevustel põhinev lähenemine on välja kasvanud ameerika naiivrealismist ja pragmatismist. Sellele suunale pani aluse Dennis Saleebey enda toimetatud raamatus „*The Strengths Perspective in social work practice*“ (1992)³, millest 2006. aastal ilmus juba 4. täiendatud väljaanne. Tugevustel põhinev lähenemine rajaneb uskumusel, et indiviidide, gruppide, perekondade ja kogukondade tugevad küljed pole mitte pelgalt kujutluse vili, vaid täiesti reaalsed ja käegakatsutavad ning neid on võimalik hinnata. See lähenemisviis väidab end põhinevat testitud teadmistel ja andvat ennustatavaid tulemusi. (*School of Social Welfare* 2008).

³Kahjuks pole ise seda raamatut ega ka hilisemaid väljaandeid käes hoidnud: Saleebey, D. (1992). *Beginnings of a strengths approach to practice*. Teoses: Saleebey, D. (toim). *The Strengths Perspective in Social Work Practice*. White Plains, NY: Longman, 41–44.

Tugevustel põhinev lähenemine on arendatud vastukaaluks meditsiinilisele mudelile sotsiaaltöös ja nõustamises ning seostab end järgmiste ideede või mõistetega: kliendikeskne juhtumikorraldus, säilnõtkus⁴, lahenduskeskne teraapia ja Seligmani positiivne psühholoogia (*School of Social Welfare* 2008). Peamine on kõikvõimalike positiivsete omaduste, oskuste, asjaolude leidmine ja esiletoomine nii kliendis endas ja tema lähiümbruses kui ka abistajas/sotsiaaltöötajas, et panna alus optimismile, lootustele ja positiivsetele muutustele (Saleebey 2006, 293; viidatud *School of Social Welfare* 2008). Tänu positiivsusele ja võimele luua head koostööõhkkonda on tugevustel põhinevat lähenemist edukalt rakendatud kliendi olukorra ja tulevikuväljavaadete hindamisel, laialt on seda rakendatud ameerikalikus perekonnasotsiaaltöös (Collins jt 2007, 242–249). Kuid nii nagu ökosüsteemne raamistik (vt Holland ja Kilpatrick 2003), milles tugevustel põhinevat lähenemist valdavalt kasutatakse, on ka tugevustel põhinev lähenemine ise suunatud olemasolevate sotsiaalsete struktuuride säilitamisele ning inimeste paremale kohanemisele ja rahulolule nende sotsiaalset seisundit muutmata. See lähenemisviis ei taotle inimeste ja gruppide võimustamist võimusuhte teisenemise kaudu.

Kokkuvõtteks

Jõustamine Eesti sotsiaaltöö traditsioonis on kindlalt seotud tugevustel põhineva praktilise-riimisiivisiga ning koos moodustavad nad loogilise terviku. See suund tegeleb jõu, jõuetuse ja jõustamise teemaga pigem individuaalselt kui sotsiaalselt. Mõiste *jõustamine* näib olevat omal kohal tugevustel põhinevas lähenemisviisis.

Võimustamine kuulub hoopis teise, kriitilise ja vabastavasse mõisteraamistikku. Inimesi ja gruppe võimustades taotleb sotsiaaltöötaja olulisi nihkeid nii võimu mõistmises kui reaalsetes võimusuhetes. Et võimustamine õnnestuks, on vaja, et sotsiaaltöötaja ise oleks vaba igasugusest rõhumisest ja alavääristamisest, mõtleks kriitiliselt ning talle oleksid selged tema enda suhted võimuga ja ta mõistaks võimu tähendust ühiskonnas.

Üks lähenemisviis ei välista teist, kuid nende rakendamisel tuleks olla selgusel, mis on mis ja milleks miski hea on. Nii võimustamise kui ka tugevustel põhineva lähenemise, st jõustamise keeleline väljendumine Eesti sotsiaaltöö erialatekstides jäägu edaspidise analüüsi temaks.

Viidatud allikad

- Adams, R., Payne, M., Dominelli, L. (2005). Transformational Social Work. Teoses: Adams, R., Payne, M., Dominelli, L. (toim). *Social Work Futures: Crossing Boundaries, Transforming Practice*. Palgrave Macmillan. 1–17.
- Collins, D., Jordan, C., Coleman, H. (2007). *An Introduction to Family Social Work*. Second edition. Thomson. Brooks/Cole.
- Fook, J. (2002). *Social Work. Critical Theory and Practice*. Sage Publications.
- Holland, T. P., Kilpatrick A. C. (2003). *An Ecological Systems – Social Constructionism Approach to Family Practice*. Raamatus: Kilpatrick, A. C., Holland, T. P. (toim) *Working with Families: An Integrative Model by Level of Need*. Allyn & Bacon. 14–32
- Little Word List “One to One” for Social Work Students in SOCRATES Programmes (Deutsch-English-Slovenshčina-Suomi)** (2008). http://www.sgw.hs-magdeburg.de/europeansocialwork/dictionary_de.htm (31.03.08)
- Narusson, D. (2006a). Jõustav hindamine sotsiaaltöö klienditöös. *Sotsiaaltöö* 6, 7–11
- Narusson, D. (2006b). Jõustamisest sotsiaaltöö praktikas. Kogumikus: Juhtumikorralduse käsiraamat. EV Sotsiaalministeerium, Tartu Ülikooli Pärnu kolledž. 6–11
- Payne, M. (2005) *Modern Social Work Theory*. Third edition. Palgrave. Macmillan
- Payne, M. (1991/1995). Tänapäeva sotsiaaltöö teooria: kriitiline sissejuhatus. Tõlge eesti keelde H. Künnapuu. Tallinn.
- School of Social Welfare* (2008). <http://www.socwel.ku.edu/Strengths/about.shtml> (22.03.08)
- Tugiõigu teenuse osutamise kord* (2007). Halinga Vallavolikogu 20. juuni 2007. a määrus nr 20. Riigi Teataja. <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12845025> (22.03.08)
- Wiedemann, J. F. (1973). Eesti-saksa sõnaraamat. Neljas, muutmata trükk teisest, Jakob Hurda redigeeritud väljaandest. Valgus. Tallinn, 1392–1393

⁴*Inglise resilience või resiliency mõttekas tõlkimine pole lihtne. Kasutatud on „elastsust“, kuid seegi on võõrsõna ja pealegi tehnilise tähendusega sõna, mis inimeste kohta öelduna ei kõla hästi. Ka resilience on tehniline mõiste, mis on sotsiaaltöösse ja arengupsühholoogiaasse tulnud metafoorina. Algtähenduselt on resilience materjalide võime pärast deformeeriva jõu lakkamist oma algset vormi taastada. „Säilnõtkus“ on olnud eesti keeles vahelduva eduga kasutusel vähemalt 10 aastat. Säilnõtkuse võrdkujuks on „võilillelapsed“, kes suudavad ellu jääda ning hästi kasvada ja areneda ka kõige võimatutes tingimustes.*

KOMMENTAAR

Marika Ratnik
MTÜ Laste ja Perede
Nõuandekeskus,
kaasates Helle Niit' u:

Kodumaises sotsiaaltöö teorias on mõistete kasutamine/tõlgendamine ning neile üheselt mõistetavate eestikeelsete vastete leidmine/ loomine alati huvitav, nii on seda ka käesolev arutlus.

Mõistet *empowerment* (jõustamine) kasutatakse täna väga erinevates kontekstides: inimõiguste liikumises, feministlikus teorias, poliitilises psühholoogias jne.

Olen ise käsitlenud jõustamist (*empowerment*) perekeskse (*family-centered*) sotsiaaltöö praktika raamistikus.

Praktilises sotsiaaltöös, sealhulgas perekeskse töös pean sobilikumaks kasutada mõiste *empowerment* eestikeelse vastena siiski jõustamist, mitte võimustamist. Jõustamise eesmärk perekeskse töös on perede (sh kõigi pereliikmete) toimimisele kaasaaitamine juba olemasolevate tugevuste kasvatamise kaudu, juhendades ja toetades perekonna samme kujunemisel selliseks pereks, nagu pere seda ise soovib. Jõustamise teel muutuvad pereliikmed teadlikumaks oma jõuvarudest, on neid juurde saanud (uued teadmised, oskused) ja kasutavad neid oskuslikult pereliikmete heaolu nimel.

Võib öelda ka nii, et jõustamine on perekonnas olemasolevate tugevuste ja ressursside võimendamine (sõna "võim" kasutaksin jõustamise puhul **ainult** selles kontekstis) selleks, et hetkel valitsevat olukorda muuta.

Jõustavas praktikas seistakse väga selgelt vastu jõu/power destruktiivsele kasutamisele (näiteks perevägivald). Eraldi teemana väärib käsitlemist perekonna psüühiline elastsus/ vastupanuvõime ja selle kasvatamise või-

malused jõustava peretöö eesmärkidest lähtudes.

NB! Veel tahan juhtida tähelepanu sellele, et tugiisiku teenuse eesmärk perega töötades on aidata lapsevanematel kujundada **lapse arengut toetav kasvukeskkond**.

Oma lähenemisele olen julgustust saanud raamatust, mida soovitan ka teistele huvilistele:

Wise, J. B. (2005). *Empowerment Practice with Families in Distress*. Columbia University Press

Anneli Lusti, Halinga valla sotsiaalnõunik:

Halinga Vallavolikogu 20.06.2007 määruses nr 20 "Tugiisiku teenuse osutamise kord" on kasutatud mõistet jõustamine.

Selle määruse kontekstis on jõustamine töövahend sotsiaaltöös lastega peredega. Jõustamine lähtub põhimõttest tunnustada ja toetada kliendi oskusi, võimeid, võimalusi, enesemääramisõigust ning õigust oma elu juhtida.

Jõustavas sotsiaaltöös seab klient enesele (määruses koostöös tugiisikuga) eesmärgid, mille poole püüelda.

Rõhuasetus on sellel, et inimene saab oma käitumist muuta ning mõjutada ka keskkonda, milles ta elab ja tegutseb. Jõustamine ja tugevustel põhinev lähenemine on teineteisest sõltuvad tegevused.

Inimese tugevad omadused on vahendid, mille abil saab toimuda tema jõustamine.

Kõigil meil on oma tugevad küljed ja oskused ning usk oma võimesse juhtida oma elu, ja see ongi meid edasiviiv jõud.

Tugiisiku teenust reguleeriva määruse aluseks on võetud peamiselt

Jõustamine sotsiaaltöös – midagi enam kui võimu või võime andmine

Katrin Raamat, MA

Püüd termineid tõlkida on ja tõenäoliselt jääb alati vaidluste objektiks. Eriti puudutab see termineid, mis on originaalkeeles väljendatud paljusid tõlgendusi võimaldava sõnaga puhtalt seetõttu, et kasutatud sõna omabki paljusid omavahel mitte kattuvaid tähendusi. Nii annab Collins English Dictionary 21th Century Edition inglisekeelsele sõnale *power* 22 eri tähendust (lk 921), kusjuures osal neist on veel oma alajaotused. Sõna kasutusala varieerub alates inimvõimest ja -jõust, poliitilisest võimust ning domineerimisest kuni militaarvaldkonna ja inseneriteadusteni. Sama allikas annab tegusõnale *empower* (lk 383) põhimõtteliselt kaks vastet: üks neist viitab võimu või õiguse andmisele ning teine võime andmisele, millegi võimaldamisele või loa andmisele. Samas on ka viide nimisõnale *empowerment* kui sellest tegusõnast tuletatule. Festart Dictionary annab sõnale *empowerment* eesti keeles järgmised vasted: volikiri, volituste andmine, jõutamine (mitte jõustamine) ja otsustusõiguse delegeerimine, sõnale *power* aga 34 erinevat vastet.

Probleeme mõistete tõlkimisel

Teiseks probleemiks võib terminite tõlkimisel osutada ühe ja sama termini kasutamine päritolukeeles paljudel erialadel, kusjuures mida tihedamalt on erialad üksteisega seotud, seda tulisemad on vaidlused. Kokkulepped sünnivad raskelt ja ei ole tõenäoliselt kunagi ühehäälsed ega lõplikud: vaidlejate seisukohti mõjutavad erialade erineva tugevuse ja keskmega sensitiivsus, arengulugu, termini kasutaja töö sisust ja eesmärkidest lähtuvad tähenduse erinevused, eetilised lähtekohad, eriala poliitiline positsioon ja paljud muud tegurid. Vähetähtis ei ole ka vaidleja keeletaju või siis vastumeelsus loobuda kord juba omaks võetud, sisu omandanud ja armsakssaanud sõnadest, millega oma töömeetodeid ja nende aluseks olevaid teooriaid kirjeldatakse, et asendada need teiste sõnadega, mille arvatakse olevat sama, kuid paremini väljendatud sisu.

Schraver tsiteerib Joan Scotti (1988): „Keel ei ole lihtsalt sõnad või sõnastik ja grammatikareeglite kogum, keel on tähendusi konstrueeriv süsteem, olgu verbaalne või mitte, mille kaudu on konstrueeritud tähendused ja organiseeritud kultuurilised praktikad ning mis omakorda määrab, kuidas inimesed esindavad ja mõistavad oma maailma, kaasa arvatud seda, kes nad on ja kuidas nad suhestuvad teistega.” Scott viitab Foucault diskursuse kontseptsioonile: asi ei ole keeles ega tekstis, vaid „ajalooliselt, sotsiaalselt ja institutsionaalselt kujunenud spetsiifilises seisukohtade, terminite, kategooriate ja uskumuste struktuuris”, mille kaudu tähendused on konstrueeritud, väljendatud ja kehtestatud. Foucault diskursus sisaldab endas nii inimeste poolt kujundatud maailma kirjeldavaid ning defineerivaid tekste ja keelt kui ka organisatsioone ja institutsioone, millest maailm koosneb.

Nii sisaldab diskursus endas ka võimu ja konflikti kontseptsioone, mis tekitavad vaidlusi tähenduste üle, kuid mis ka kontrollivad ja muudavad tähendusi (Schriver 1998, 118–119). Foucault tõdeb, et näiliselt defineerib tõelise arvestatava teadmise indiviidid, kuid diskursus defineerib selle, mida tegelikult arvestatakse. See, mida räägitakse ja kes räägib, on võimu küsimus (Parker 1989). Foucault eri perioodide tööd on filosoofilised teosed, mis mõjutasid eksperimentaalse sotsiaalpsühholoogilise mõtlemise arengut ning peegeldavad hästi ka autori enda mõtlemise ja seisukohtade muutumist ajas. Kuigi Foucault näeb ühiskonna ajaloolise arengu kontekstis võimu mõiste teisenemist nii, et võim ei oleks enam mõistetud kui ülimuslik ja kõikvõimas atribuut, mida ühed omavad teiste üle ja teised jälle ei oma üldse, on sotsiaaltöö kui humanistlikele väärtustele rajatud professioni terminoloogia kujundamisel küsimus mitte mõiste filosoofilises mõttes ja sisus, vaid mõtteviisi ja mõtteviisist juhinduva tegevuse sisus, mida selle mõistega iseloomustatakse.

Empowerment'i lähtekohad

Sotsiaaltöö teoorias ja praktikas kasutatava termini *empowerment* tõlkimisel võiks abiks olla mõtlemine erialases, sotsiaaltöö kontekstis. Paolo Freire, Stephen M. Rose'i, Karla K. Miley, Jean Baker-Milleri, Tuula Heinose ja teiste, kaasa arvatud nimetatute poolt refereeritud ja *empowerment*-kontseptsiooni arendavate autorite töödes peegeldab sotsiaaltöö teooria ja praktika meetod *empowerment* maailmavaatelist tõekspidamist, mis näeb inimesi subjektidena, kes teavad ja kellel on võime iseseisvalt mõtelda, otsustada ja tegutseda, mitte objektidena, keda teatakse ja kelle üle tegutsetakse ning otsustatakse. Võime teada, kes sa oled, mõtelda, otsustada ja tegutseda võib olla pärsitud haiguse tõttu, maha surutud vägivalda, ülemvõimu või diskrimineerimise abil või see võib olla sootuks ärkamata lapsepõlve ebasoodsate arengutingimuste tõttu. Vaimse või füüsilise tervise häired võivad küll seada inimese eneseteadvustamisele ja väljendusvõimele piiranguid, kuid ei kaota eeldust, et inimene on subjekt, kellel on õigus olla eneseteadlik, kuulnud ja arvestatud ning kelle inimõigused ja inimväärikuse austamine peavad olema tagatud.

Kuigi *empowerment*-praktika teoreetiline alus peitub sotsiaaltöös ja sotsiaalteadustes, on selle juured siiski sotsiaal-majanduslikus nägemuses, mille kohaselt sotsiaalsed probleemid ilmnevad multitasandilise süsteemi kõigil tasanditel ja eksisteerivad erinevates, erineval määral võimu omavates konfliktsete huvidega gruppides. Sellisele alusele seatud praktika nõuab praktiseerijatelt mõistmist, kui oluline on võimu roll valitsevates sotsiaalsetes suhetes. *Empowerment*-perspektiiv vaatab negatiivsest, võimu vaid ekspluateeriva ja kõigile mittejaguva ressursina käsitlevast arusaamast kaugemale, tunnistades, et nii personaalne kui interpersonaalne võim (*power*) on fenomen, mida sotsiaalne interaktsioon võib genereerida. Selline äärmiselt positiivset tähendust omav käsitlus võimust (*power*) sisaldab endas: (1) võimet mõjutada oma elu kogu elukäigu kestel, (2) eneseväärtuse väljendamist, (3) koostöövõimet, et mõjutada avalikkust, (4) juurdepääsu avalikule otsustavale tasandile. Teisalt, kui kasutada terminit „võim” (*power*) negatiivses tähenduses, võib see blokeerida stigmatiseeritud gruppide võimalused, jätta otsuste tegemise protsessist välja ühed ja anda nende arvel võimalused teistele (Parsons jt 1998, 8–9).

Empowerment kui kontseptsioon ja kui protsess

Schriver arutleb mõistete *power* ja *empowerment* üle sotsiaaltöö kontekstis, öeldes, et võimu (*power*) ja ressursside erinev jaotumine ühiskonnas on sotsiaaltöötajate jaoks kõige teravam probleem, sest nii võim kui ressurssid jaotuvad ühiskonna liikmete vahel sageli nende rassi, soo, seksuaalse orientatsiooni, religiooni, vanuse, võimekuse, kultuuri, sissetuleku või klassi järgi. Lahates mõistet võim (*power*) sotsiaalse ja majandusliku õigluse vaatenurgast, näeme tihti, et paljud inimesed on eelnimetatud põhjustel jäetud ilma oma kohast või häälest dominantsetes või traditsioonilistes paradigmas ja ei saa seetõttu ühiskonnas tehtavate

otsustuste juures kaasa rääkida. Nii esindavad ühiskonnas tehtavad otsused teiste, mõjuvõimu omavate inimeste ja gruppide maailmavaadet (Schriver 1998, 26–27).

Schriver väidab, et meist erinevate inimeste hääle ja nägemuste kaasamine ühiskonnas otsuste tegemisse laiendaks meie arusaamu inimkäitumisest ja sotsiaalsest keskkonnast, aidates näha uusi võimalusi ja mõista, mida inimeseks olemine õigupoolest tähendab. Schriveri jaoks on *empowerment* kui kontseptsioon abiks sotsiaaltöö põhieesmärgi saavutamisel: ressursside ümberjaotamisel viisil, mis annaks seni kaasaráákimise võimaluseta inimestele hääle ja võimaluse oma vaatenurga esitamiseks (*ibid.*).

Miley jt järgi on *empowerment* sotsiaaltöös nii kontseptsioon kui ka protsess. Kontseptsioonina aitab *empowerment* meil organiseerida mõtteid või arendada raamistikku nägemaks, millises olukorras indiviidid ja grupid ühiskonnas on, ja pakkuda võimalust isikliku ja poliitilise reaalsuse vaheliste vastastikuste seoste nägemiseks. Protsessina kirjeldab *empowerment*, kuidas praktikud oma tööd tegelikult teevad, võimaldades inimestel arenda, viia ellu organiseeritud vastutegevusi olukordadele, mis nende elu mõjutavad, ja esindades viisi, mil moel inimesed, organisatsioonid ja kogukonnad omandavad kompetentsi oma elu kujundamiseks ning saavutavad kontrolli elu üle. *Empowerment* kui protsess ei kujuta endast võitlust või ühe grupi võimust ilma jätmist teise kasuks, see on pigem geomeetriliselt progresseeruv kui mingite liidetavate nulltulem, väidavad Miley ja teised. *Empowerment*-protsess tähendab süsteemi võimaluste äratundmist, kaasa aitamist selle süsteemi asjatundlikule funktsioneerimisele, kätkedes endas ka tegevusi personaalse, interpersonaalse ja sotsiaalpoliitilise mõõtme omavaheliseks sidumiseks (Miley jt 1998, 89–90).

Võimuga kaasnevad ohud

Eespool vältisin tahtlikult kõiki meil kasutatavaid vasteid mõistele *empowerment*, jäädes pigem esmapilgul ootuspärase otsetõlke, sõna „võim” kasutamise juurde. Eesti keeles on seni enim kasutatud vasted **võimestamine ja jõustamine**. Võimestamine on termin, mida kasutatakse psühholoogias ja õenduses, jõustamine on saanud omaseks sotsiaaltöös. Termin võimestamine omab kliinilist mõõdet: võime on miski, mis on identifitseeritav ja selle puudumine või alanemine diagnoositav ja mõõdetav ning on keegi, kes saab anda selle tagasi või seda suurendada.

Termin võimustamine, mis võiks olla alternatiiv senisele sotsiaaltöös kasutatud terminile jõustamine, võib otsetõlkes, aga ka ajalooliselt teatud radikaalsete ühiskondlike liikumistega seotud püüdluste valguses või filosoofilise diskursuse põhjendustel näida hea lahenduse- na, kuid seda senikaua, kuni me ei lähene mõiste sisule sotsiaaltöö, eriti *empowerment*-põhise sotsiaaltöö kontekstis, st ei keskendu sotsiaaltöö väärtustele ning ootusele, et sotsiaaltöö praktika järgib oma eriala vundamendiks olevaid väärtusi.

Schriver ütleb: sotsiaaltöötajatena oleme eriti kriitilised termini „võim” (*power*) kasutamisel, püüdes leida sellele *empowerment*-tähen- duses alternatiivseid väljendeid. Jõustamise (*empowerment*) eesmärk ühtib siult sotsiaaltöö eesmärgiga: kaitsta ja taastada inimväärikust, näha inimeste erinevusi kui tervitatavat ja õppimist võimaldavat nähtust ning transformeerida ennast ja oma ühiskonda nii, et see tunnustaks ning toetaks meie kõigi häält, potentsiaali, teadmisi ja energiad (Schriver 1998, 27).

Arvan, et eestikeelse sõna „võim” kasutamisel sotsiaaltöös üldse, eriti aga *empowerment*-kontekstis, tuleks olla väga ettevaatlik. Sotsiaaltöötaja on oma kliendi suhtes tahes-tahtmata võimupositsioonil: sotsiaaltöötajast, tema käsutuses olevatest ressurssidest ja tema professionaalsusest sõltub kliendi elus midagi, mida klient ei saa mõjutada, kui sotsiaaltöötaja talle seda võimalust ei anna. Selleks võib olla ka võimalus end väljendada, olla ära kuulatud ja

valideeritud. Termin võimustamine tekitab kergesti assotsiatsiooni võimust kui millestki, mida kliendile antakse (ülem)võimu omava sotsiaaltöötaja poolt ja mis sisaldab dominatsiooni elemente. Sotsiaaltöö ülesanne on töötada vastu domineerimisele, mitte olla ise selle instrumendiks või siis terminoloogiliste tõlgendusvõimaluste ja assotsiatsioonide toel tekitada väärarusaama, nagu ta võiks seda olla.

Jõustamise paradoks – jõudu ei saa teisele üle anda

Miley jt (1998) tsiteerivad Gruber'it ja Trickett'i (1987), kes on toonud välja paradoksi, nimetades seda *The Paradox of Empowering Process* ja öeldes (kasutan järgnevalt *empowerment* tähenduses tuttavat, sotsiaaltöös kasutatavat terminit jõustamine): „Sotsiaaltöötajad jõustavad oma kliente kompetentsustunde ja ressursside kontrolli suunas. Pangem tähele, et teiste jõustamise idee on fundamentaalne paradoks. Sotsiaaltöötajad ei saa anda jõustamist ära, nad ei saa seda võlukepikese puudutusega teistele süsteemidele pidulikult üle anda.” Simon (1990) jätkab: „Üks funktsioon, mida sotsiaaltöötajad... ei saa teise inimese eest täita, on jõustamine. Jõustamine on refleksiivne tegevus, protsess, mida saavad algatada ja toetada üksnes inimesed, kes ise otsivad võimet, jõudu ja enesemääratlemist. Teised saavad jõustamise protsessis üksnes abistada ja kaasa aidata. Nad teevad seda, pakkudes sobivat kliimat, suhteid, ressursse ja protseduurilisi vahendeid, mille abil inimesed saavad parandada oma elu. Isegi kui keegi saaks jõudu üle anda, oleks jõu andmine iseenesest jõuetustamine. Selleks, et vabastada muutuseks vajalikud ressursid, kaasavad jõustamisel baseeruva sotsiaaltöö praktikud kliendi-partneri aktiivselt koostööprotsessi.” Ja Swift (1984) lisab: “Jõustamine nõuab oma eesmärgi nimel esmajärjekorras rahva osalemist igas rahva heaolu mõjutavas sekkumises. See on paternalismi antitees. Mitte olles ära antud, vaid pigem saades kasu mõlemast, nii seesmistest kui välimistest ressurssidest, tekitades end süsteemides ja nende keskkondades” (Miley jt 1998, 90). Rääkides *advocacy*'st ehk eestseisemisest *empowerment*-protsessis, kasutavad Rose ja Black nende kahe mõiste vahel taotluslikult kaldkriipsu, nähes jõustamist ja eestseismist sotsiaaltöö praktikas vastastikku sõltuvatena: *advocacy* ehk eestseismist tuleb mõista inimeste elust pärinevatele ja otseselt teenuste pakkumise kaudu edukalt mittelahendatavatele probleemide lahendamisele keskendunud tegevuste jadana. Samal ajal *on empowerment*'ile iseloomulik järjepidev vahetute kliendikontaktide protsess, et kindlustada kliendi kaasamine kõikide tema elu puudutavate otsuste tegemisse ja informeerida teda kõigist tema probleemi lahendustega kaasnevatest üksikasjadest (Rose ja Black 1985, 17).

Keskendudes eelmisele tekstilõigule, proovigem mõttes asendada termin „jõustamine” terminiga „võimestamine” ja seejärel terminiga „võimustamine” ning mõelgem, kuivõrd need terminid peegeldavad *empowerment*-ideele rajatud sotsiaaltöö olemust.

Sõna jõud sobib sotsiaaltöö konteksti siiski paremini

Parsons, Gutiérrez ja Cox (viidates Barr'ile ja Cochran'ile 1992) ütlevad, et *empowerment*-põhises sotsiaaltööpraktikas tuleb anda abistamisprotsessile uus definitsioon, mõistes abistamisprotsessi kui jagatud võimu (*shared power*) ja koos- või ühisvõimu (*power with*) ning käsitades abistamisprotsessi juhitud selles osalejate poolt (*participant driven*), kus professionaalist saab kaasaaitaja (*faciliator*), ehk siis pigem ressurss kui suunaja (*director*). Rollid ja vastutus on siin vastastikused ja jagatud. Sellise praktika korral tegutsevad kliendid ja sotsiaaltöötajad partneritena. Selle asemel, et näha kliente probleemide kandjatena, nähakse neid ressurssina. Probleemide sünnikohaks on sel juhul sotsiaalsed süsteemid ja nii mõjutavad probleemid ühiskonnas kõiki, töötaja ja klient kaasa arvatud. *Empowerment*-põhise praktika olulisim aspekt ongi egalitaarne suhe ja kliendi ning sotsiaaltöötaja tasakaalustatud partnerlus (Parsons jt 1998, 3–27).

Kui me räägime eesti keeles inim- ja abistamissuhetest, siis me räägime pigem jagatud jõust,

ühisest jõust, jõudude koosmõjust (ka jõu puudumisest ehk jõuetusest) kui jagatud võimest, ühisest võimest või võimete koosmõjust (või võime puudumisest ehk võimetusest) või võimust, ühisest võimust ja võimude koosmõjust (või võimu puudumisest ehk võimutusest). Ja kui ülaltoodud tekstilõigus asendada ingliskeelse sõna *power* seal kasutatud eestikeelne vaste „võim” esmalt sõnaga „võime” ja seejärel sõnaga „jõud”, siis siinkirjutajale tundub küll, et see võiks aidata näha meie tänaseid valikuid, kui soovime edasi anda mõiste *empowerment* olemust ja sisu sotsiaaltöö kontekstis. Võime leida, et ükski neist valikutest ei ole ideaalne, kuid need ei ole ometi ka võrdselt arvestatavad.

Empowerment eeldab mõiste *power* ümberdefineerimist, ütleb Schriver, ja pakub välja afroameerika feministide poolt sõnastatud lähenemise, mis eitab traditsioonilist tõlgendust sõnale *power*: ühe inimese või grupi võimu teis(t)e üle domineerimiseks ehk *power over*. Väljapakutud alternatiivne kujutelm võimust (*power*) baseerub humanistlikul eneseaktualiseerimise, enesedefineerimise ja enesemääramise visioonil. Selline alternatiivne vaatenurk tundub sotsiaaltöö eesmärkide ja lähtekohtadega palju paremini sobivat kui traditsiooniline definitsioon, mis tähistab „võimu kellegi üle” sinu enese huvides (Schriver 1998, 26–27).

Igas keeles omad tähendused

Kui me asume teisest keelest tõlkima kompleksseid või kontseptuaalseid mõisteid, oleks tark toetuda esmajärjekorras ühelt poolt tõlgitava mõiste tähendusele ja sisule selles keeles ning teiselt poolt oma rahva keeles samas kontekstis traditsiooniliselt kasutatavatele sõnadele. Ei ole tähtis mitte see, mis sõnaga me oma tööd nimetame, oluline on, et see, mida me oma professionaalse tegevusega sotsiaaltöös taotleme, kajastuks sõnades, mida kasutame. Väga selgelt väljakujunenud kuvandiga sõnad kannavad endas signaale, tehes seda igas keeleruumis erineva aktsendi ja tugevusega. Ka tundub mulle, et on nn laiemad ja kitsamad mõisted: ühed mõisted sisaldavad endas teisi, samas kui vastupidine on võimatu. Kontseptuaalsed mõisted vajavad laiemat mõisteruumi, et nende sees kasutada kitsamaid, tegevuste ja mõtete diferentseerimist ja selgitamist võimaldavaid sõnu ja mõisteid.

Oma praktikas olen näinud palju inimesi, kellel on võimed, võim, oskused ja veel palju muidki kõrvalseisjale nähtavaid, ratsionaalselt hinnatavaid ja reaalselt olemasolevaid ressursse eluga toimetulekuks ka raskesse olukorda sattumise puhul, kuid kes ei kasuta neist ühtki seni, kuni ei ole leidnud endas selleks jõudu, olgu see siis füüsiline, vaimne või hingejõud. Samas, vaadeldes jõustamist ja sellega kaasas käivat eestseismist laiapõhjalise kontseptsioonina ja praktikat protsessina, võib jõustamises ja eestseismises olla nii võimestamise kui võimustamise elemente, kui sotsiaaltöö klientide kompetentsus- ja kontrollitunde saavutamiseks on vaja töötada võimekuse tõstmise või võimu suurendamise nimel erinevate, sh ka poliitiliste sekkumiste kaudu.

On väga tähtis, et see, mida me ütleme, väljendaks seda, mida me mõtleme. Veelgi tähtsam on, et meie sisuline, ideeliselt ja teoreetiliselt kindlal alusel professionaalne tegevus ja nimi, mida see kannab, oleksid sama tähenduse kandjad.

Viidatud allikad

- Baker-Miller, J.** (1986). *Toward a new psychology of women*. Beacon Press, USA
Freire, P. (1993). *Pedagogy of the oppressed*. The Continuum PC, USA
Heinonen, T., Spearman, L. (2001). *Social Work Practice. Problem Solving and Beyond*. Irwin Publishing Ltd. Toronto/Vancouver
Miley, K.K., O'Melia, M., DuBois, B.L. (1998). *Generalist Social Work Practice: An Empowerment Approach*, Allyn & Bacon, USA
Parker, I. (1989). *Discourse and Power*. Kogumikus: Shotter, J. & Gergen, K.J. (1989). *Texts of Identity*. Sage Publications, 56-69
Parsons, R.J., Gutiérrez, L.M., Cox, E.O. (1998). *A Model for Empowerment Practice*. Kogumikus *Empowerment in Social Work Practice. A Sourcebook*. Brooks/Cole PC, USA
Rose, S.M., Balck, B.L. (1985). *Advocacy and Empowerment. Mental health care in the community*. Routledge and Kegan Paul plc, USA
Schriver, J.M. (1998). *Human behavior and the social environment: shifting paradigms in essential knowledge for social work practice*. 2nd ed. Allyn & Bacon, USA.

Sotsiaaltöö professioni kujunemisest Eestis

Tiia Tamm, MA
Tallinna Ülikooli Sotsiaaltöö Instituudi
sotsiaaltöö lektor

Eesti tegutseb Euroopa Liidus koos riikidega, kus on aastakümnetega välja arendatud tugev sotsiaaltöö. Oleme oma lühikeses, aga kiires arengus püüdnud leida oma teed, kuid kasutanud ka teiste maade mudeleid oma hoolekandesüsteemi ülesehitamisel ning sotsiaaltöö professioni kujundamisel. Alates 1991. aastast on Eesti ülikoolides koolitatud sotsiaaltöötajaid, kes on enamasti sotsiaaltööle ka truuks jäänud (Niinemets 2001). Aga kui kauaks? Kas sotsiaaltöötajatele esitatavad nõuded ja ootused on vastavuses sotsiaaltöötajate jõu ja võimalustega nendele vastata? Kas ühiskond hindab sotsiaaltööd kui elukutset võrdselt klassikaliste professionidega? Mis on need kriteeriumid, mille alusel saab sotsiaaltöö ametkonna tegevust ühiskonnas võrrelda põliste professionidega?

Mida tähendab profession ja millal amet kujuneb professioniks

Hellberg'i (1978) järgi on professioniks kujunemine protsess, mille puhul rühm teatud tegevusala esindajaid omandab ühiskonnas niisuguse staatuse, et seda ametit võib pidada professioniks. Professioniks kujunemise korral laiendab amet pidevalt oma tegevusvälja, saavutades ühiskonnas järk-järgult märkimisväärse positsiooni, mis võimaldab selle esindajatel mõjutada ja kontrollida ühiskonna seisukohalt tähtsaid strateegilisi ressursse. Üheks oluliseks teguriks, mis määrab ameti kujunemise professioniks, peetakse akadeemilise teadusbaasi (*academic knowledge*) olemasolu, kuid peale selle on professionil veel hulk talle omaseid tunnuseid, mida ei tarvitse olla ametitel.

Harold Wilensky (1964) on empiiriliste uurimuste põhjal väitnud, et ameti professioniks kujunemises on võimalik selgelt eristada järgmisi eeldusi:

- ametialase tegevusega ollakse seotud kogu (t)ööpäeva vältel
- ametikoolitus toimub kõrgkoolis või ülikoolis
- asutatakse nii kohalik kui üleriiklik ametiorganisatsioon
- ametit tunnustatakse avalikult ja selle staatus kinnitatakse seaduslikult näiteks atesteerimise või litsentsimise teel
- ametil on oma eetikakoodeks.

Miks on professioniks kujunemine sotsiaaltööle tähtis

Ühiskondlik tööjaotus, ametkondade omavahelised suhted ning konkurents sunnivad ka sotsiaaltöö ametkonda oma positsiooni ühiskonnas parandama. Tugev positsioon aga tähendab võimalust kasutada ühiskonna poolt antud ressursse ja oma töövaldkonda laiendada. Professioniks muutumine viib monopoli taotlemiseni ametikoolituses ja tööpraktikas ja

selle monopoli institutsionaliseerimiseni. Sellega liitub soov säilitada ja lisada professionaalseid oskusi, et saavutada ühiskonnas omal alal võimalikult suur mõju, sest kutsealase tegevuse keskmes on professiooni ja tehtava töö vaheline suhe, seadustega kindlaks määratud ametkonna pädevusvaldkond (*jurisdiction*).

Airaksinen (1991) pöörab tähelepanu sellele, et amet kujundab indiviidi positsiooni ühiskonnas, ameti esindajal ja ametkonnal on teatud õigused ja võim. Võib öelda, et ametkondi, nende õigusi ja võimu võib käsitleda kui prestiiži (autoriteeti) ühiskonnas, sest ametkonnad korraldavad oma sisemist struktuuri ja tegevusolukordi neile sobival viisil, mida ühiskond aktsepteerib, kuna professionid on spetsiifilised ja ühiskonnale vajalikud.

Kuigi sotsiaaltöö pürgimist professioniks on kritiseeritud, taotlevad sotsiaaltöötajad nagu ka paljud teised ametkonnad professionaalset autonoomiat, piiritledes oma pädevusvaldkonna. Võib öelda, et sotsiaaltöö professionaliseerumine ei ole ainult ametkonna omakaspüüdliku ja sihiteadliku pingutuse, vaid ka ühiskonna arengu loomulik tulemus. Professione nähakse nii ühiskonna arengu tingimusena kui ka turumajanduses konkurentsivõitluse ja võimupürgimuste tasakaalustajana.

Ühiskonnale on kasulik, kui ühiskonna moraal seadustatakse ametkondade tasandil, sest kui see jääks indiviidide ülesandeks, valitseks ühiskonnas kaos ja konfliktid. Professionaalne eetika organiseerib ametkonda oma ühenduste kaudu: mida tugevam ja paremini organiseerunud on ametkond, seda tugevamad eetilised normid ta loob (Durkheim 1957).

Parsons'i (1954) järgi on professionid ühiskonnas tähtsad sotsiaalsed süsteemid, kuna nad lähtuvad oma tegevuses ratsionaalsusest ja nende tegevuse aluseks on universalism. Professioni esindajate universalismi näeb Parsons selles, et töötaja ei vali klienti tema rassi, varakuse või iseloomujoonte järgi, vaid hindab klienti olukorda ja oma võimalusi klienti tulemuslikuks aitamiseks. Professionide funktsiooni nähakse ühiskonnas ilmnevate probleemide lahendamises, mida on vaja ühiskonna stabiilseks toimimiseks. Funktsionalistide Parsonsi (1954) ja Durkheimi (1957) järgi võib sotsiaaltöö ametit kindlasti näha ühiskonna väärtuskonsensuse kandjana, ratsionaalse ja universaalse süsteemina, mis täidab ühiskonna stabiilsuse ja tasakaalu säilitamise funktsiooni.

Sotsiaaltöö professioniks kujunemist ja sotsiaaltöötajate ametialase arengu võimalusi ning professionaalsuse küsimusi on uuritud Tallinna Ülikooli Sotsiaaltöö Instituudis (endine sotsiaaltöö osakond), kuna see on TLÜ sotsiaaltöö instituudi üks uurimisvaldkondi. Uurimissuuna üheks taustateguriks on juba kümme aastat sotsiaaltöö eriala õppekavas olnud ainekursus *Ametikasv ja professionaalsus*, alguses nii BA kui ka MA tasemel, uue õppekava järgi ainult MA taseme õppekavas. Ainekursuse looja ja lugeja on käesoleva kirjutise autor, kes on ise alustanud 1990. aastate alguses omavalitsuse sotsiaalnohunikuna.

Vastavateemalisi üliõpilaste uurimistöid, aga ka õppejõudude ning teiste erialade üliõpilaste omi on sotsiaaltöö instituudis aastate jooksul kogunenud mitukümmend. Alljärgnevalt lühidalt mõnede uurimistööde tulemustest. Uurijad on oma töödes käsitlenud sotsiaaltöötajate töökoormust ja töökorraldust, töömotivatsiooni ja tööga rahulolu mõjutavaid tegureid ning ametialase arengu võimalusi sotsiaaltöötajate endi hinnangul. Uuritud on ka sotsiaaltöö professioni positsiooni ja prestiiži ühiskonnas.

Sotsiaaltöötajate kogemused sotsiaaltöö sisust ja loomusest ning tööga toimetulekut mõjutavatest teguritest

Uurimistulemused näitavad, et sotsiaaltöötajate arvates on sotsiaaltöö mitmekesine ja huvitav, sest esitab väljakutseid ja paneb proovile töötaja võimed, teadmised ja oskused. Positiivsena tuuakse veel esile sotsiaaltöötaja sõltumatust ja iseseisvust tööprotsessis.

Võimalik on ilmutada loovust ja olla innovaatiline. Eduelamused töös klientidega võimaldavad tunda end vajalikuna. Sotsiaaltööd nähakse kui kutsumust, kus töötaja isiksuseomadused ja maailmavaade on määrava tähtsusega (Reim 2004, Maasalu 2005, Roosi 2005, Tamm 2008, Rohi 2007).

Erialase haridusega sotsiaaltöötajate jaoks seisneb sotsiaaltöö sisu ja olemus professionaalide tõhusas tegutsemises interaktiivsetes inimsuhetes, mitte ainult abimeetmete vahendamises.

Sotsiaaltöö sisust ja olemusest tulenevalt on sotsiaaltöötajate arvates nende igapäevatöö ka väsitav ning stressirohke ja töötaja psüühikat koormav. Stressi leevendab ja läbipõlemist aitab ära hoida supervisioon, kuid seda saavad kasutada vähesed, peamiselt suuremate omavalitsuste sotsiaaltöötajad (Roosi 2005, Tamm 2008, Reim 2004, Maasalu 2005, Rohi 2007). Ainult üksikutel sotsiaaltöötajatel on võimalik isiklikult osta supervisiooniteenust (Tamm 2008). Sotsiaaltöötajate arvates peaks supervisiooniteenus kuuluma enesestmõistetavalt ameti juurde. Supervisiooniteenuse puudumisel on stressiga toimetuleku strateegiateks kolleegide professionaalne tugi ja koostöövõrgustik (Tamm 2008):

"... muidugi on ju koolitatud supervisoreid, aga kuna see on praktiliselt kallis teenus, töötaja ise ei jõua küll seda teenust osta, seda peaks tööandja tegema, aga ta ei tee. Kuna supervisiooniteenust pole võimalik saada, siis tegelikult aitavad meid head kolleegid, sellel meie ametkond püsibki."

Ametitegevuses on välja kujunenud koostöövõrgustik, mis on toeks raskel tööperioodil (Maasalu 2005):

„... esimene asi, kelle poole ma pöördun, ongi teine lastekaitsetöötaja – kõigepealt oma maja kolleegid ja siis võtan [kontakti] järgemööda üle linna. See on küll väga hästi töötav süsteem – lastekaitsetöötajate võrgustik."

Stressiga toimetuleku strateegiaks on teiste erialade esindajatega suhtlemine, tööst eemal viibimine (Tamm 2008):

„... siis tegelikult minu jaoks on oluline, et ma saan sellest rutiinist välja, eemale..... ütleme, mingi paar päeva puhkust, täiesti oma töömiljööst välja, ja siis ma tahan teiste erialade inimestega suhelda, ja ma laen ennast siis niimoodi, ja kui ma olen töölt natukegi eemal olnud, vaatan asju palju rahulikuma ja selgema pilguga ja saan jälle edasi minna...."

Töökoormus ja töökorraldus

Tamm (2008), Maasalu (2005) Roosi (2005), Reim (2004) ja Rohi (2007) uurimuste alusel selgus, et paljud sotsiaaltöötajad hindasid oma töökoormust liiga suureks ja tööülesandeid ebamäärasteks. Paljudele sotsiaaltöötajatele on koormav tööülesannete lisandumine valdkondadest, mis ei kuulu sotsiaaltöö kompetentsi (Roosi 2005):

„... pean silmas seda, et väiksema elanike arvuga vallas (nagu meil), on tegemist multifunktsionaalse ametikohaga. Töö...ei hõlma ainult sotsiaaltööd, vaid ka haridust, kultuuri jms (kogu humanitaarvaldkond). Tagasihoidlik eelarve ei võimalda võtta juurde töötajaid. Sarnane olukord väsitab, kurnab ja tekitab stressi..."

Parem töökorraldus ja täpsem vastutusala aitaksid töökoormust leevendada ja ühtlustada (Maasalu 2005):

„...töökoormust saab vähendada, kui on täpselt määratletud tööülesanded, igaiks teab oma konkreetset vastutusala ja ka tegutseb, mitte ei lükka oma tööd teistele spetsialistidele"

Tööga rahulolu

Üheks oluliseks uurimistööde teemaks on olnud tööga rahulolu mõjutavad tegurid.

Uurimustes on kasutatud erinevaid mõõdikuid, selgitamaks sotsiaaltöötajate tööga rahulolu mõjutavaid tegureid. Eri valdkondades ja organisatsioonides (koolisotsiaaltöö, lastekaitse, kriminaalhooldus, omavalitsused jne) töötavad sotsiaaltöötajad toovad välja põhilise tööga rahulolu mõjutava positiivse tegurina töö sisu, klienditöö kui huvitava, vaheldusrikka ja väljakutseid esitava tööprotsessi. Klienditöös on sotsiaaltöötaja ise protsessi osaline ning saab proovile panna oma pädevust ja võimeid.

Tööga rahulolu tekitavad head töötulemused ja klientide tunnustus. Vaatamata tugevale stressile hinnatakse oma elukutses selle mitmekesisust ning väljakutseid, mida pakub igapäevane töö (Roosi 2005):

„...ükski päev ei sarnane teisega. Suhtlemine väga erinevate ja huvitavate inimestega. Pidev arenemine ja õppimine...”

Motiveerivate teguritena nimetati ka eduelamusi klienditöös, meeskonna tunnustust ja tugevat ühtekuuluvustunnet, mis paljudel aitabki valitud erialale püsima jääda (Reim 2004, Nikultšenkova 2004, Maasalu 2005, Roosi 2005, Rohi 2007, Tamm 2008).

Motivatsiooni vähendavad tegurid on sotsiaaltöötajate hinnangul teadmatus ja mõistmatus sotsiaaltöö funktsioonide ja ülesannete suhtes nii ühiskonnas üldiselt kui ka sageli oma töökohal (nt omavalitsuses). Uurimistulemused (Roosi 2005, Maasalu 2005, Rohi 2007, Tamm 2008) näitavad, et sageli on sotsiaaltöötaja(d) oma töökohal üksi jäetud, juhtkond toetab teda vähe ja ka kaasametnikel ei ole arusaamist sotsiaaltöö tegelikust funktsioonist, seepärast ei väärtusta ega tunnusta ka nemad sotsiaaltöö tegijat. Seda tihti teadmatusest, mis on (peaks olema) sotsiaaltöö tegelik sisu.

Roosi (2005), Maasalu (2005) ja Tamm'e (2008) järgi päršivad töömotivatsiooni ka bürokraatia, sotsiaaltöötajate piiratud õigused, poliitiline populism ja kogukonna/ühiskonna abivajajaisse suhtumine, mis alati ei sobi kokku sotsiaaltöö väärtustega. Sotsiaaltöötajad näevad oma igapäevast tööd ka inimkesksete väärtuste hoidmisena, mis nõuab pingutust (Roosi 2005):

„...aitamine on väga subjektiivne tegevus, ometi nõuab see ühiskonnalt ühtseid arusaamu... sotsiaaltöö teeks palju lihtsamaks, kui ühiskonna eetilised arusaamad oleksid kõigi jaoks ühtviisi mõistetavad ja neid õpetataks varasest lapsepõlvest kõigile...”

Pädevus tööga toimetuleku alusena

Uurimistulemused (Maasalu 2005, Reim 2004, Roosi 2005, Tamm 2008) näitavad, et pädevus, head professionaalsed teadmised ja oskused aitavad tööga edukalt toime tulla, see aga omakorda motiveerib sotsiaaltöötajaid edaspidiseks tööks. (Maasalu 2005):

„...ma arvan, et minu professionaalsed oskused mõjutavad minu toimetulekut tööga. Kui ma tunnen, et ma valdan oma ala, siis ma olen ka rahulolevam oma töös...”

Rõhutati ka seda, et erialane haridus on andnud paremad oskused läbipõlemise vältimiseks, oht läbi põleda on sotsiaaltöötajate hinnangul suurem just erialase ettevalmistuseta töötajatel.

Pädevus tähendab professionaalseid teadmisi/oskusi, mis on hangitud nii erialases koolituses, kui ka tööprotsessi refleksiivses analüüsis. Ametialaseks arenguks peab oskama ka töökogemusest õppida (Tamm 2008):

”...sul peab olema ettevalmistust, erialakoolitust peab olema, muidu sa ei oska reflekteerida oma tööprotsessi ega oma tegevust...sa ei oska leida uusi lahendusi...”

Sotsiaaltöö kui profession

Kas Eesti ühiskonnas me võime rääkida sotsiaaltööst kui (kujunevast) professionist, kas

meil on olemas eeldused saada professioniks? Kas sotsiaaltööl on kindel ametipositsioon, võimatribuudid ja prestiiž?

Ametit (professiooni) võib käsitleda kui sotsiaalset nähtust ja ametkonda kui sotsiaalset rühma. Pierre Bourdieu sotsiaalse välja käsitluses on väli konstrueeritud sotsiaalne ruum, milles eksisteerivad domineerijad ja domineeritavad ja kus sotsiaalsed rühmad on paigutunud erinevalt, hõivates positsioone nii üleval, all, vasakul kui paremal. Bourdieu näitab sotsiaalse rühma positsiooni sõltuvust tema majanduslikust, kultuurilisest (ameti puhul on selleks professionaalsus ja haritus), sotsiaalsest ja sümboolsest kapitalist (ameti maine, tuntus, prestiiž). Sotsiaalse rühma positsiooni määravad eeskätt majanduslik ja kultuuriline kapital (Bourdieu 1983; 1998; 2003).

Sotsiaaltöö ametkonna (sotsiaaltöötaja) positsioon Bourdieu sotsiaalse ruumi käsitluse järgi ei ole Eestis ilmselt veel väga tugevalt välja kujunenud ei töötajate endi ega ka ühiskonna poolt vaadatuna. Sotsiaaltöö kui uue kujuneva professioni olemust ei ole kõik ühiskonnaliikmed adunud, pidades seda ühest küljest peamiselt majandusliku abi allikaks (rahajagajad), teisalt probleemide puntrast väljaaitajaks, esitades seejuures sotsiaalsüsteemile kui kõikvõimsale mõjutajale ülepaistunud ootusi. Vaatamata kasvuraskustele sotsiaaltöö ametitegevus aga laieneb, sotsiaaltööd tehakse mitte ainult hoolekandesüsteemis, vaid ka meditsiini-, haridus-, ja õigussüsteemis (haiglates, koolides, vanglates ja kriminaalhoolduses). See on ametkonna arengu seisukohalt kindlasti positiivne suundumus. Abbott'i (1988) järgi on ameti pädevusvaldkonna laienemine oluline mõjur selle professioniks kujunemisel. Samas tähendab ametitegevuse ja pädevusvaldkonna laienemine paratamatult ka positsioonivõitlust teiste ametkondadega ühiskonna sotsiaalsel väljal.

Sotsiaaltöö kui elukutse tunnustamine Eestis

Sotsiaaltöö positsioonist ja prestiižist ühiskonnas on uurimistulemuste põhjal sotsiaaltöötajate arvamusel üpris erinevad. Sotsiaaltöötajad peavad sotsiaaltöö prestiiži ühiskonnas suhteliselt madalaks ja toovad oma arvamusel põhjenduseks liiga madala palga ning sotsiaaltöö vähese tunnustamise ja väärtustamise juhtide ja ühiskonna poolt (Maasalu 2005, Reim 2004, Roosi 2005, Rohi 2007). Siiski arvatakse ka seda, et viimaste aastatega on sotsiaaltöö positsioon ja prestiiž tõusnud (Tamm 2008).

Vastanute arvates on sotsiaaltöö vähene väärtustamine ja madal prestiiž seotud ühiskonnas valitsevate väärtushinnangutega (Roosi 2005):

„...terve sotsiaalvaldkond ei kuulu Eestis prioriteetide hulka. Prestiižne töö saab meie ühiskonnas olla elukutse, mis loob mõõdetavaid materiaalseid väärtusi. Sotsiaaltöö seda ei tee, pigem kulutab ressursse, seega arenevas, majandusele orienteeritud ühiskonnas pole see soositud...”

Arvatakse ka seda, et klassikaliste professionide esindajad ei väärtusta veel piisavalt uue professioni esindajate tööd, võib-olla ei ole veel mõistetud sotsiaaltöö sisu (Roosi 2005):

„...kuigi olukord on aastatega järjest paremaks läinud, siis prestiižseks seda [sotsiaaltööd] ikkagi pidada ei saa... ka teiste võrgustikuliikmete hulgas ei peeta sotsiaaltööd väga oluliseks, st koostöök ei olda veel väga valmis, nt arstid, psühholoogid, psühhiaatrid...”

Sotsiaaltöö positsiooni ja prestiiži saab parandada ka sotsiaaltöö ametkond ise. Sotsiaaltöötajate käsitlustes on oluline ametkonna oma uhkus ja väarikus – kõigepealt peab ise oma ameti üle uhke olema, siis tunnustavad seda ka teised (Tamm 2008).

Sotsiaaltöö ametkonna head tööd peetakse kõige olulisemaks ametkonna prestiiži tõstmisel.

Kui sotsiaaltöötajate tegevus äratav kogukonnas usaldust, siis inimesed hindavad nende tööd ja tunnustavad neid nende ametis (Tamm 2008):

„.....sotsiaaltööl on ühiskonnas piisavalt prestiiži, ma pole kedagi kohanud, kes seda ametit mitteprestiižseks loeks, sest ühiskonna teadlikkus on järjest kasvanud ja nüüd on jõutud arusaamisele, et see amet puudutab kõiki ühiskonnas, ja inimesed on meie süsteemis leidnud sellise professionaalse kohtlemise, nad juba usaldavad meid ja tulevad ning teavad, mida nad soovivad...”

Kokkuvõtteks

Uurimistulemuste alusel võib olla siiski optimistlik: sotsiaaltööl kui ametil on täidetud enamus professioniks kujunemise kriteeriume. Vaatamata kasvuraskustele sotsiaaltöötajate ametitegevus laieneb, ametikoolitus toimub kõrg- ja ülikoolides, alus on pandud uurimistööle. Loodud on kutseühendusi, mis tulevikus suudavad kindlasti kaitsta oma liikmete huve ühiskonnas ja jälgida, et ametkonna pädevus püsiks kõrgel tasemel ja et tagatud oleks ametitegevuse eetilised. Sotsiaaltöötajad peavad oma pädevust ja kolleegide professionaalsust väga oluliseks, nad pingutavad selle nimel; mõistetakse pidevõppe vajalikkust tööelus ja seda, et ametialane areng on sotsiaaltöötaja tööelu loomulik osa. Ametkonnal on oma eetikakoodeks, millest kutsetegevuses lähtutakse, mõjutades selle kaudu ka ühiskonda omaks võtma inimest väärtustavaid põhimõtteid.

Arusaam sotsiaaltöö funktsioonidest võib sotsiaaltöö ametkonnal, teistel ametkondadel ning ühiskonnaliikmetel olla küllaltki erinev. Ka paljude institutsioonide (omavalitsused, koolid, haiglad jne) juhid ei ole alati teadlikud sotsiaaltöö ülesannetest ja võimalustest, kuigi nende süsteemis on sotsiaaltöötaja ametikoht olemas. Sellega on ehk seletatav töötajale osaks langev üle jõu käiv koormus, mis vähendab töö tulemuslikkust. Niisuguses olukorras ei koge töötaja eduelamust ega tööga rahulolu, sest ta ei suuda oma tööd enam kontrollida. See pärsib töömotivatsiooni ja hakkab takistama ametialast arengut. Töötaja rahulolu on suurim siis, kui tal säilib kontroll oma töö üle ja kui töötaja tegevuse kontroll väljastpoolt ei ole liiga tugev (Hess jt 2000). Juhid peaksid rohkem tähelepanu pöörama sotsiaaltöötajate töökoormuse, töökorralduse ja palga küsimustele. Ühiskonnas tervikuna oleks vaja rohkem tunnustada ja väärtustada sotsiaaltöötajate igapäevatööd kui inimese väärtust alal hoidvat ametitegevust.

Viidatud allikad

- Abbott, A.** (1988). The system of professions. An essay on the division of the expertlabour. Chicago: University of Chicago Press.
- Airaksinen, T.** (1991). Ammattien etiikan filosofiset perusteet. Teoses: Airaksinen, T. (toim.) Ammattien ja ansaitsemisen etiikka. Helsinki: Yliopistopaino.
- Bourdieu, P.** (1983). Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital in Soziale Ungleichheiten (Soziale Welt, Sonderheft 2), (toim. Kreckel, R.). Goettingen: Otto Schartz & Co, 183-198.
- Bourdieu, P.** (1998). Practical Reason: On the Theory of Action. Stanford University Press.
- Bourdieu, P.** (2003). Praktilised põhjused. Teeteooriast. Tallinn: Tänapäev.
- Durkheim, E.** (1957). Professional Ethics and Civic Morals. London: Routledge and Kegan Paul.
- Hellberg, I.** (1978). Studier I Professionell organisation. *Monografier utgivna av Sociologiska Institutionen vid Göteborgs Universitet* nr. 20, Göteborg.
- Hess, B.B., Markson, E.W., Stein, P.J.** (2000). Sotsioloogia. Tallinn: Külim.
- Maasalu, A.** (2005). Lastekaitsetöötaja töömotivatsioon ja rahulolu tööga Tallinna linna näitel. Magistritöö. Tallinna Ülikool.
- Niinemets, A.** (2001). Sotsiaaltöö eriala Tallinna Pedagoogikaülikoolis: õppetöö kvaliteet ja lõpetanute kutsekindlus. Magistritöö. Tallinna Ülikool.
- Nikultsenkova, N.** (2004). Koolisotsiaaltöö Tallinna keskkoolide näitel. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool.
- Parsons, T.** (1954). Essays in Sociological Theory. Glencoe, Illinois: The Free Press.
- Reim, D.** (2004). Kriminaalhooldusametnike tööga rahulolu mõjutavad tegurid. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool.
- Rohi, T.** (2007). Sotsiaaltöötajate ametialane areng ja tööga rahulolu Läänemaa omavalitsustes. Magistritöö. Tallinna Ülikool.
- Roosi, M.** (2005). Sotsiaaltöötajate tööga rahulolu ja ametikasvu võimalused Harjumaa valdades. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool.
- Tamm, T.** (2008). Professional Identity of Estonian Social Workers. University of Tampere.
- Wilensky, H.** (1964). The Professionalization for Everyone? *American Journal of Sociology* 2.

Töömotivatsioonist lastekodukasvataja pilguga

Larissa Petljak
Kohtla-Järve lastekodu

Olen töötanud lastekodus kasvatajana seitseteist aastast. Ajakirjale Sotsiaaltöö kirjutama ajendas mind üks personalijuhtimisalane artikkel (Hlebnikov 2002), mida järgnevalt lühidalt refereerin. Kuigi autor käsitleb personali motiveerimise tegureid üldiselt, annaks kõiki neid põhimõtteid ka lastekodus rakendada. Jagan artiklis ka oma isiklikku kogemust ja tähelepanekuid lastekodukasvataja tööst. Töötajate motiveerimisele peaks mõtlema iga laste hoolekandeesutuse juht, kuid ka riik võiks asendushooldust reformides ette näha meetmeid, mis aitaksid kaasa motivatsioonisüsteemi kujundamisele igas laste hoolekandeesutuses. Ka ühiskond tervikuna peaks teadvustama, et lastekodukasvataja teeb väga rasket ja vajalikku tööd, mida tuleb vääriliselt hinnata.

Mida ütleb teooria

Töötajate motiveerimine on üks teravamaid probleeme, mis seisab nüüdisaja tööandja ees. Personalijuhtimise teoreetikud on seisukohal, et töötajate motiveerimiseks peab organisatsioon ette nägema meetmeid, mis võimaldavad rahuldada töötajate vajadusi igal A. Maslow vajaduste hierarhia tasandil – füsioloogilised vajadused, turvalisus ja kaitstus, kuuluvus, tunnustus ja eneseteostus –, kusjuures neid meetmeid tuleb rakendada üheaegselt. Kuna igal töötajal on omad väärtushinnangud, siis peab organisatsiooni motiveerimissüsteem olema paindlik ja pakkuma võimalikult laia spektriga stiimuleid, et töötaja leiaks nende hulgst enda jaoks kõige olulisemad. Motiveerimissüsteemi eesmärgid peavad vastama organisatsiooni eesmärkidele ja aitama kaasa organisatsiooni toimimisele. Kvalifitseeritud spetsialistide värbamiseks ning hoidmiseks on hädavajalik pakkuda töötajatele selliseid töötõingimusi, mis võimaldavad neil rahuldada oma vajadusi. Kuigi on vajadusi, mida on võimalik rahuldada kas üksnes materiaalseid või siis moraalseid stiimuleid pakkudes, on enamiku vajaduste rahuldamiseks siiski tarvis paljude tegurite koosmõju. Moraalsete ja materiaalsete tegurite vahetõõ sõltub jällegi konkreetsest töötajate rühmast.

Füsioloogilised vajadused on aluseks töösuhete sõlmimisele. Füsioloogiliste vajaduste rahuldamiseks soovitatakse kujundada materiaalne stimuleerimine põhimõttel, et töötaja tegevuse materiaalne väärtustamine ei jääks alla tasule, mida pakutase tööturul võrreldava tasemega spetsialistidele. Siinkohal tuleb arvesse võtta nii töö keerukust, mahtu kui kvaliteeti.

Turvalisuse ning kaitstuse vajadus mõjutab oluliselt töötaja lojaalsust organisatsioonile ning vastupidavust kriitilistel perioodidel. Selle vajaduse rahuldamiseks on tarvis rakendada: 1) materiaalseid meetmeid – konkurentsivõimeline palk, mis võimaldab koguda sääste, ennast riskide vastu kindlustada ning vajadusel võtta pikaajalist laenu; töötaja toetamine tähtsate elusündmuste puhul; kingitused; materiaalne abi elu kriitilistel hetkedel; elukind-

lustus; ravimite eest tasumine; 2) maine kujundamise meetmeid – ühiskonnas tuntud tugeva ja dünaamilise organisatsiooni maine; eduka kaasaegse ettevõtte töötaja lugupeetud staatus; korporatiivsed üritused ning peod; 3) korralduslikke meetmeid – ühiskonna ning kollektiivi teavitamine organisatsiooni tegevuse pikaajalistest perspektiividest; personali koolitamine; töökohtade stabiilsuse ning ametikasvu võimaluste kindlustamine.

Kindlase sotsiaalsesse rühma kuulumise, hõivatuse ning toetuse vajadus on tähtis organisatsiooni kõigile töötajatele, samas võivad töötajad ennast samastada erisuguste sotsiaalsete rühmadega, kuhu nad tahaksid kuuluda. Selle teguri puhul on esikohal sellised mittemateriaalsed meetmed nagu osalemine juhtimises (kas või näiline); tagasiside juhtide ja töötajate vahel; kohtumised juhtkonnaga; vabatahtlikes või ühiskondlikes liikumistes osalemine; huviringidest või loominguulistest kollektiividest osavõtt; liikmelisus erinevates assotsiatsioonides; artiklite avaldamine; oma organisatsiooni esindamine üritustel; parima spetsialisti tiitli omistamine; kiitus- ja tänukirjad, reisid jms. Mittemateriaalsetele meetmetele lisanduvad eespool käsitletud materiaalsed, maine kujundamise ning töökorraldust puudutavad meetmed.

Lugupidamise ning tunnustuse vajadus on kindlasti tähtis juhtidele, kelle jaoks edasiviiavaks jõuks on staatus, aga ka töötajatele, kellel on võimalus ametikasvuks ja sellega kaasnevaks sotsiaalse staatuse muutmiseks. Iseloomulik on, et enim motiveerivat mõju avaldab võrdlus samalaadsesse sotsiaalsesse rühma kuuluva asutuse või struktuuri töötajatega. Selle vajaduse rahuldamisel tuleb silmas pidada korralduslikke meetmeid, mis viitavad juhile või töötajale ametikasvu ning kõrgema ühiskondliku asendi saavutamise võimalusele; mittemateriaalseid meetmeid, nagu ametikoha nimetus (staatus); liikmelisus assotsiatsioonides jms; eespool kirjeldatud materiaalseid ning maine kujundamise meetmeid.

Eneseteostuse vajadus on üks kõige keerulisematest vajadustest. On teada, et looming on “metamotivaator” võrdselt “tõe otsimise”, “teiste teenimise” ning “eestkõnelejaks” olemisega. Eneseteostusvajaduse rahuldamiseks tuleb kasutada 1) korralduslikke meetmeid, nagu komisjonides, nõukogudes, komiteedes ja töörühmades osalemine ning projektide juhtimine; 2) selliseid mittemateriaalseid meetmeid nagu klubide, huviringide, meeskondade ning harrastusteatriite loomine. Kahjuks ei pea paljud juhid otstarbekaks sellesse investeerida vaatamata sellele, et ühiste eesmärkide kujundamine (nt spordis, loominguulises tegevuses jne) mõjutab märkimisväärselt kollektiivi meeskonnavaimu, ühendab ning motiveerib kollektiivi. 3) materiaalseid meetmeid: ratsionaliseerimine ning leitumise stimuleerimine; kvaliteediringid; töötaja toetamine tähtsate elusündmuste puhul; kingitused jne. Töötaja loominguulise panuse õiglase hindamise korral tugevneb tema lojaalsus ning suureneb soov töötada rohkem ja paremini.

Ülaltoodu põhjal mõistab tark ja kogenud juht, et töötajate motiveerimine on investering tulevikku, sest motiveeritud töötajad annavad võrreldes teistega suurema tööpanuse ning nende töö on parema kvaliteediga.

Tegelik elu on midagi muud

Kui ma eespool refereeritud mõtteid lugesin, siis tundsin, et see teema mind elavalt puudutas. Lastekodus jääb stimuleerimist vajaka. Kasvataja, kes pool vahetusest istub oma kabinetis, saab sama palju palka kui see „ohmu“, kes pole veel unustanud loovust. Ametiühingu usaldusisikuna olen korduvalt rääkinud vajadusest kehtestada kasvataja töö hindamise kriteeriumid, mis stimuleeriksid loominguulisi, hoolivaid uuendusmeelseid töötajaid, kes ei tööta ainult „linnukese“ pärast. Kerge on raha ühtlaselt ära jaotada, raske aga luua õhkkond, kus töötaja ise püüaks oma töö kvaliteeti parandada.

Oma maja töötajate põhjal võin öelda, et enamus lastekodukasvatajaid ei tee seda tööd ainult raha pärast. Kui põhivajadused – füsioloogilised vajadused, turvalisus ja kaitse –, oleksid rahuldatud, siis paljudele kollektiivi liikmetele muutuksid tähtsaks ka kõrgema järgu vajadused. Enamasti on kõrgema haridustasemega töötajad ka enam motiveeritud, kuigi on

ka erandeid: kõrgharidus ei tee veel inimest aatelseks ja targaks. Loomulikuline eneseväljendus on tähtis paljudele kasvatajatele.

Meie töö spetsiifika eeldaks justkui teiste „teenimist“, raha ei peaks olema esmatähis. Samas on see ebaõiglane, kui mõelda, et inimestel, kellel on kõrgharidus ja pikaajaline kogemus töös väga raskete lastega, tõsteti tänavu palka „koguni“ 7700 kroonini, mis jääb tunduvalt alla Eesti keskmisele palgale.

Mis teeb lastekodukasvataja töö eriliseks

Enamusel lastekodusse saabuvatel lastel puuduvad elementaarsed oskused, nad kannatavad raskete psüühiliste probleemide ja tervisehäirete all. Enne kui pedagoog koolis hakkab lapse hingepõllule mõistlikkuse, headuse ja igavikulisuse seemneid külvama, tuleb meil see põld puhtaks juurida ja üles künda.

Meie eesmärk on mitte ainult last ühiskonnaga kohandada, vaid pakkuda lühikese ajaga selle informatsiooni maailmast, mis jäi tal saamata oma peres, ja seda talle kohases vormis (reeglina on neil lastel häiritud kõik olulisemad psüühilised funktsioonid – mälu, tähelepanuvõime, mõtlemine, tajus) ja viia tema teadmised kas või minimaalse eakohase tasemeni. Kui lasteaiaõpetaja peab valdama laste psühholoogiat kuni koolieani, siis lastekodukasvataja peab tundma ka noorema ja vanema kooliea ning noorukiea iseärasusi. Samuti peab ta olema tugev üldhariduskoolides õpetatavates ainetes, et last koolitöodes aidata. Kui laps ei ole saanud lasteaias käia, jääb ka kooliks ettevalmistamine lastekodukasvataja kanda.

Lisaks lapse igapäevaste vajaduste rahuldamisele peab kasvataja olema ka psühhoteraapeudiks, mis nõuab nii täiendavaid teadmisi kui osavõtlikkust kasvandiku suhtes. Juba see, et laps sattus lastekodusse, on suur psüühiline trauma. Kuid selle saatusliku piirini jõudmisele eelnes väikese inimese elus etapp, kui teda õpetati täiskasvanuid mitte usaldama, ennast ja oma maailma kõigi kättesaadavate vahenditega kaitsma.

Mõnikord satuvad lastekodusse kinnipidamisasutusest lapsed, kellel on väljakujunenud maailmavaade ja küllaltki negatiivne elukogemus. Meie püüdeid neid aidata tõlgendavad nad rünnakuna oma vabaduse ja elustiili vastu. Reaktsioon on loomulik – agressiivsus, ähvardused (mitte ainult peksta anda, vaid ka tappa), solvangud. On olnud juhtumeid, kus töötaja on sattunud kasvandike vägivalda ohvriks. Aga ikka tuleb neid mõista ja nende jaoks olemas olla. Töötades riskirühma lastega, pole töötaja kaitstud täide, sügeliste, hepatiidi, AIDSi jm nakkuste eest.

Võib öelda, et enamusel Ida-Virumaa lastekodu lastest on terviseprobleemid, politseis on arvel viiendik lastest, kellest suuremal osal on olnud enne lastekodusse sattumist õigusrikkumisi, sh raskeid kuritegusid. Iga viies laps on tarvitanud vähemalt kord elus alkoholi ja iga kümnes narkootikume.

Kontingent on väga raske, töö nõuab maksimaalset pühendumust. Osa kasvatajaid ei peagi pidevale psüühilisele pingele vastu ja lahkub töölt. Kuid need, kes on jäänud, on omal kohal, neil on tahtmine ja võimetus aidata lapsi, kes on sattunud eluraskustesse. Kasvatavate töö väärib austust, lugupidamist ja väärilist tasu vähemalt Eesti keskmise palga ulatuses.

Küsimusi üleminekul perelaadsele asendushooldusele

Kuidas on lastekodu argipäeva mõjutanud lastekodu muutmine asenduskoduks? Olles külastanud kõiki Ida-Virumaa lastekodusid ja võin öelda, et meie maja paistab välja hoonete ratsionaalse kasutusega, meil on mugav töögraafik ja tööülesannete jaotus. Igal lapsel on oma tuba, on tehtud remont, meil on väga maitsev toit. Personali kvalifikatsioon on kõrge: 70% kasvatajatest on kõrgem pedagoogiline haridus, ülejäänutel keskeriharidus, ka abikasvatavad on kõik keskeriharidusega. Ühes lastekoduperes elab kuni kümme last, personalile on loodud head töötingimused. Niisiis võib öelda, et perelähedaseks muutmisel on juba tehtud suuri jõupingutusi.

Arvan siiski, et tõelist perekonnamudelit ei suuda lastekodu pakkuda, kuni seal töötavad ainult pereemad ja puuduvad isad: laps ei näe, kuidas peresuhted tegelikult toimivad. Asendushooldusele tulles on enamusel lastest juba oma ettekujutus pereelust tekkinud, ja sageli on see väärastunud. Kust aga võtta asenduskodusse häid emasid ja isasid? Asenduskodu pere ei saa olla pärispere ka selle tõttu, et peab säilima võimalus lapse naasmiseks oma sünniperekonda. Ainuüksi minu lastekoduperes on olnud paari viimase aasta jooksul kolm juhust, kus ema suutis oma eluviisi muuta, taastas kohtu kaudu oma vanemlikud õigused ja viis lapsed ära. Kui me poleks võimaldanud emadel lastega kohtuda (kuigi nad mõnikord ilmusid külastusele ebakaines olekus), siis poleks perekonna taastamine teoks saanud. Me suudame luua lapsele arengutingimusi, aidata tal kasvada täisväärtuslikuks inimeseks, aga neil on oma ema! Olgu ta joodik ja huligaan, kes neid armutult peksis, kuid nad armastavad teda sellisena, nagu ta on.

Veel üks peretüüpi lastekodu probleem, millele tahaksin osutada, on see, et me loome lastele ideaalsed tingimused, ehitame eraldi majakesi, aga pärast lastekodust lahkumist tuleb neil sukelduda reaalsesse ellu, mis pole sugugi nii steriilne kui see, kus nad üles kasvasid. Kas linnal poleks lihtsam, kui asenduskodu pered elaksid korterites, kuhu tõenäoliselt maabubki laps oma täiskasvanud elu alustades ja kus tal tuleb hakata elama: tööl käima, toitu valmistama, kodu korras hoidma ja makse maksma? Ümberkorraldusi ellu viies peaks mõtlema ka neile inimestele, kes on pikki aastaid pühendanud end võõrastele lastele, elanud kaasa nende probleemidele, jaganud nendega oma hingesoost. Mina läheksin küll emaks sellisesse asenduskodu-korterisse. Aga ainult asendusemaks.

Laste hoolekandesse investeerimine – meie helgem tulevik

Töömotivatsiooni mõjutab ka ühiskonnas toimuv. Kummaline on see, et vanglas kulutatakse kaks (!) korda rohkem, kui meie lastekodulapsele ja ka see, et meie linna rajatavas narkovõõrutuskeskuses tuleb ühe haige kohta viis (!) inimest teenindavat personali. Lastesse investeerimine on vajalik, et ennetada probleeme, vastasel juhul saavad neist omakorda joodikud ja narkarid, kes jätavad oma järglasi lastekodusse, ise aga suunduvad tsiviliseeritud, põrandaküttega ja trenaažööridega vanglasse, ja ring sulgub... Vaadake ringi, analüüsige riiklikku strateegiat laste suhtes, sh lastekodude suhtes! Sest häda on ju selles, et kui normaalses peres isegi praeguse riikliku toetuse puhul mõeldakse hoolikalt, kas sünnitada üks või kaks last, siis alkohoolikud, kui neid veel ka rahaliselt toetatakse, jäävadki sünnitama, sest lapsed on nende jaoks vaid raha saamise allikas. Ja kohtutes vanemlike õiguste äravõtmisel ei võitle nad tihti mitte oma laste eest, vaid lapsetoetuse kui oma ainuke sissetuleku eest. Kuidas mõjutab see rahva genofondi saja aasta pärast? Ma valgustan neid probleeme mitte selleks, et öelda, et Eestis on kõik halb, vaid ikka selleks, et halb ei oleks. Olen siin sündinud ja kasvanud, nagu ka minu lapsed ja lapselapsed, ja kuigi olen rahvuselt venelane, ei ole mulle ükskõik, mis saab minu riigist tulevikus.

Lõpetuseks

Loodan, et minu artikli läbi lugenud lastekodude juhid leiavad sellest kasulikke mõtteid, kuidas oma töötajaid paremini motiveerida, kasutades nende vajaduste rahuldamiseks erisuguseid materiaalseid, moraalseid ja korralduslikke meetmeid. Lastekodudes tuleks juurutada kaasaegset personalijuhtimise, sh töötajate motiveerimise süsteemi, mis on ammu kasutusel erasektoris. Samuti oleks vaja rohkem kasvatajaid ja lapsi väärtustavaid otsuseid kohaliku eravalitsuse ja riigi tasandil.

Viidatud allikad

Жлбннков, Д. В. (2002). Применение пирамиды иерархии потребностей Маслоу при проектировании системы мотивации. *Менеджмент сегодня*, nr 3, 2002 г.

Õe roll Tallinna Vaimse Tervise Keskuses

**Kadri Jürisoo, tegevusjuhendaja ja vaimse tervise õde
Tallinna Vaimse Tervise Keskus**

Tahaksin käsitleda tegevusjuhendajatena töötavate õdede rolli psüühikahäiretega inimestele rehabilitatsiooni ja -toetavaid teenuseid pakkuvast Tallinna Vaimse Tervise Keskuses (TVTK), toetudes asutuses töötavate psühhiaatriaõdede arvamuse. Tallinna Vaimse Tervise Keskus on hoolekandeaustus, mis pakub mitmesuguseid vaimse tervise teenuseid. Kuigi seadus ei näe ette sotsiaalasutuses õe ametikohta, töötab ometi TVTK-s eri ametikohtadel hulk õdesid, kes tunnevad end siin vajalikuna.

TVTK tegevusjuhendajate töö eesmärk on toetada täiskasvanud psüühikahäirega inimesi oma elamise, õppimise, töö ja vaba aja korraldamisel. Võiks arvata, et tegevusjuhendajana töötav inimene peaks olema kõikides küsimustes kompetentne. Kuid töötades psüühikahäiretega inimestega pole olemas juhtumite ühesuguseid lahendusi. On aga juhtumeid, kus lisaks sotsiaaltöö tundmisele läheb vaja ka meditsiinilisi teadmisi ja oskusi. Enamus TVTK-s tegutsevatest õdedest on varem töötanud psühhiaatria haiglas ja neil on kogemusi, mis on neile kasuks töötamisel ka sotsiaalvaldkonnas. Nad oskavad paremini ära tunda ohtusid kliendi tervisele ja ennetada tervise halvenemist. Õed aitavad hinnata klientide terviseseisundit, haiguskrüitikat ja -teadlikkust, täpsustada ravi ja lahendada ravimitega seotud küsimusi. Vajadusel suunatakse klient teiste spetsialistide vastuvõtule või püütakse leida sobiv tugigrupp.

Vaimse tervise õde-spetsialist on võimeline töötama kõigis vaimse tervise teenuseid pakkuvates institutsioonides (psühhiaatrikliinik, tervisekeskus, vaimse tervise rehabilitatsiooniteenust pakkuv asutus) iseseisvalt ja multidistsiplinaarses meeskonnas. (Õdede erialase koolituse õppekava 2006)¹

Õdede teadmisi läheb vaja ka siis, kui vaimse tervise probleemidele lisanduvad kehalised vaegused, sõltuvushäired või aktiivsed nakkushaigused (sh HIV).

Õdede arvates on enesestmõistetav psühhoterapiline ja toetav suhtlemine kliendiga. Lisaks tegeldakse kliendi peresuhetega, propageeritakse tervislikke eluviise ja selgitatakse hügieeniga toimetuleku vajalikkust. Igapäevatoos on ette tulnud vererõhu ja kehatemperatuuri mõõtmist, plaasterdamist, sidumist, valuvaigistite andmist.

Oluline on ka töö tugivõrgustikuga. Vaimse tervise õde selgitab kliendi omastele ravi vajalikkust, ravimite mõju ja võimalikke kõrvaltoimeid, haiguse olemust, informeerib omakseid tugigruppidest. Ta selgitab psüühikahäiretega inimeste eripära arvestamise vajadust ametiasutustes ja töökohtades, nt soovitades kliendile sobivat töökoormust. Koostöö toimub ka kliendi raviarsti ja õdedega, seda nii ambulatoorse kui statsionaarse ravi korral.

Vaimse tervise õed annavad nõu oma kolleegidele. Meeskonnaliikmetega arutatakse klientide psühhiaatrilisi ja kehalisi haigusnähte ning sobivat käitumist erinevates situatsioonides. Raskematel juhtudel, kui klient on oma terviseseisundi tõttu ohtlik endale või teistele, kutsetakse õendusharidusega töötaja võimalusel koduvisiidile kaasa, et ta oleks toeks kliendi seisundi hindamisel ning parimate lahenduste leidmisel.

Oleks huvitav teada, kuidas teiste erialade esindajad hindavad vajadust õdede järele sotsiaalasutustes ning millised on nende ootused õendusharidusega töötajate suhtes. Mida arvavad kliendid?

Võiks kaaluda võimalust, et õendusharidusega töötajad töötaksid hoolekandeaustusdes õe ametikohal.

¹Õdede erialase koolituse õppekava 2006. Tartu Tervishoiu Kõrgkool.

Õed on oodatud tööle hoolekandesse

Külli Mäe, Tallinna Vaimse Tervise Keskuse direktori asetäitja

Tallinna Vaimse Tervise Keskuse klientideks on psüühilise erivajadusega täiskasvanud, enamasti psüühikahäirest taastujad. Rehabilitiivsete ja toetavate teenustega püütakse toetada klienti tema taastumisprotsessis võimalikult efektiivsel moel. Heaks töötulemuseks loetakse klienti võimalikult iseseisvat toimetulekut tema enda poolt valitud keskkonnas. Toetavate teenuste – igapäevaelu toetamise-, töötamise toetamise ja toetatud elamise teenuse – osutamiseks on asutuse struktuuris 20 tegevusjuhendaja ametikohta, neist neljal töötavad õe ettevalmistusega tegevusjuhendajad. Üks õde töötab oma erialale vastaval ametikohal rehabilitatsioonimeeskonnas. Tartu Ülikoolis on õendust õppinud ka asutuse juht Triin Vana ja Pelguranna Tugikodu juhataja Ann Saarna.

Asutuse personalipoliitika soosib mitmekülgse erialase taustaga töötajaskonda, rohkem on sotsiaaltöö ja õenduse erialade esindajaid, aga meil on ka hoolduse, pedagoogika, juriidilise, psühholoogiaalase taustaga töötajaid. Psühhosotsiaalse rehabilitatsioonitöö oskused tagatakse igale töötajale sisekoolituse, tööjuhendamise ja supervisiooni kaudu. Õe ettevalmistusega töötajad on asutuses igati hinnatud kolleegid, teenuseid osutavates meeskondades on neil kindlasti võimalus olla tervise küsimustes teistele toeks. Õendusala nõustaja rolli püüame võimalusel esile tõsta ja asjakohaselt väärtustada.

Soositud on aktiivne osalemine erialaühingutes, harvad pole juhud, kus õde töötab osajaga haiglas või rehabilitatsioonimeeskonnas. Loodan väga, et õdede erialaliit toetab valdkondade integreerumist ja probleemiks pole õe pädevuse säilitamine ka hoolekandesektoris töötades. Arvan, et erineva erialase taustaga tegevusjuhendajate koostööst võivad nii klient kui asutus.

Palusin oma arvamuse välja ütelda ka ühel vaimse tervise teenuste tarbijal.

Õe haridusega sotsiaaltöötaja on asendamatu inimene. Tunnen ise ühte tublit sotsiaalvaldkonna ametnikku, kellel lisaks sotsiaaltöötaja haridusele on ka õe haridus. Hea asi tema juures oli see, et tal kunagi ei olnud ebareaalseid ootusi minu tervise suhtes, mida võib täheldada siis, kui inimesel puudub meditsiiniharidus. Olen küllalt näinud hingehoidjaid ja psühholooge, kes on mulle öelnud, et nende arvates mul pole skisofreeniat, aga see inimene oli kahe jalaga maa peal ja tegi mulle vajaduse korral ka depoonsüstid kodus ära, kui olin võimetu haigla juurde minema. Samuti andis kaks haridust koos talle paraja pagasi mõistmaks, et elu ei ole lihtsakoeline, enda nähtud valu ja vaev mõistmise, et nii mõnigi asi on pöördumatu. Praegu on tema tööülesannete hulgas ka klientide teovõime küsimused, võin julgelt öelda, et selle inimese käe läbi ei satu keegi lihtsalt sugulaste suvast hooldekodusse.

Õe haridusega inimene vaimse tervise alal on igati teretulnud nähtus, loodame, et edaspidi tekib ka selline ametikoht, kus õe haridust kombineeritakse päevakeskuse töötaja omaga, et kliendid saaksid õigel ajal adekvaatset abi. Ja kahtlemata on plussiks sellel ametikohal töötavale inimesele, et ta ei pea oma kutset kaotama, vaid saab juba omandatud meditsiiniõe kutset käigus hoida.

Maailma Tervishoiuorganisatsiooni suuniste kohaselt (2003)¹ on vaimse tervise kontekstis õenduse valdkonnad tervishoiu esmatasand (sh tervise-, taastusravi- ja perearstikeskused, koolid, lasteasutused), haiglad ning teised ravi-, rehabilitatsiooni- ja hooldusasutused. Õenduse ülesanded vaimse tervise valdkonnas on sõnastatud järgmiselt: ennetada ebastabiilseid psüühilisi seisundeid, suitsiidiohtlikkust ja sõltuvusseisundeid; lahendada psühhiaatrilisi juhtumeid patsiendi vaimse tervise parandamise eesmärgil; aidata patsientidel lahendada nende vaimse tervise probleeme, kasutades selleks mitmesuguseid psühhoteraapia meetodeid; taastada ja säilitada olemasolevat vaimse tervise potentsiaali; edendada psüühikahäiretega inimeste toimetulekut igapäevaeluga ja vältida nende sotsiaalset isolatsiooni; hooldada kroonilise psühhiaatrilise haigusega patsiente hooldekodudes või kodudes; õpetada perekonda psüühikahäirega pereliikmega toime tulema; tagada psüühikahäirega isikutele üldiste avalike teenuste ja vaimse tervise eriteenuste kättesaadavus; teha koostööd hoolekande- ja rehabilitatsiooniasutustega, parandamaks psüühiliste erivajadustega inimeste elukvaliteeti.

¹ WHO Europe Mental Health Nursing Curriculum (2003). WHO European Strategy for Continuing Education for Nurses and Midwives. http://www.euro.who.int/nursingmidwifery/publications/20050617_7 (23.04.08)

Sotsiaalala koolitus Tallinna Pedagoogilises Seminaris

Maiu Kauber, MA

*Tallinna Pedagoogilise Seminari sotsiaaltöö ja
täiendusõppe osakonna juhataja*

Tallinna Pedagoogiline Seminar (TPS) rajati Eesti Naisseltsi poolt 1935. a Kodumajanduse Instituudi nime all. 1936. a hakati koolis ette valmistama sotsiaalassistente. 1950. a sotsiaalala koolitus lõpetati, sest nõukogude ajal ei peetud vajalikuks tegelda inimeste sotsiaalsete probleemidega. Sotsiaaltöö eriala taasavati TPS-s esimesena Eestis 1990. aastal keskerihariduse tasemel (sotsiaalpedagoogika eriala nime all). Aastatel 1995–2002 koolitati tudengeid kutsekõrghariduse õppekava ja alates 2002. aastast toimub õpe rakendus- kõrghariduse õppekava järgi. Sotsiaalhooldajaid ja lapsehoidjaid koolitatakse alates 1993. aastast, seega on TPS-l pikk kogemus sotsiaalala hariduse valdkonnas. TPS sotsiaaltöö ja täiendusõppe osakond teadvustab ennast osana institutsioonist, mis on olnud sotsiaalala koolituse teerajajaks ning jätkab sellekohaseid traditsioone tänase päevani.

Õpingud kolmel erialal

TPS sotsiaaltöö ja täiendusõppe osakonnas on võimalik õppida **sotsiaaltöö** õppekava (rakenduslik kõrgharidus) ning **sotsiaalhoolduse** ja **lapsehoiu** õppekavade (kutseharidus) järgi. Rakendusliku kõrghariduse omandanuil on võimalik jätkata oma õpinguid ülikoolide magistriõppes.

Tallinna Pedagoogilise Seminari teine õppeaasta rakendusliku kõrgkoolina on lõppemas. Et muutus õppeasutuse staatus, siis toimusid muutused kõigis õppekavades.

TPS sotsiaaltöö ja täiendusõppe osakonna ülesanne on sotsiaaltöötajate, sotsiaalhooldajate ja lapsehoidjate ettevalmistamine ning missiooniks edendada õppetöö ning teadus- ja arendustegevuse kaudu inimeste elukvaliteeti, juhtida tähelepanu sotsiaalsetele kitsaskohtadele ning propageerida elukestva õppe ideed sotsiaalala töötajate hulgas.

Osakonnas töötab tugev erialanõukogu, mis on sõnastanud osakonna eesmärgid järgnevalt:

- kujuneda konkurentsivõimeliseks koolitus-, teadus- ja arenduskeskuseks
- anda haridus, mis oleks konkurentsivõimeline rahvusvahelisel tööturul
- osaleda ühiskonnas sotsiaalse kapitali loomises, väärtushinnangute ja identiteedi kujundamisel
- tõsta teadus- ja õppetöö kvaliteeti ning säästa ressursse.

Peamiseks uurimistöö suunaks sotsiaaltöö ja täiendusõppe osakonnas on **rakenduslikud uuringud** sotsiaalsetest probleemidest, nende põhjustest, seletusmudelitest ning lahen- dusvõimalustest. Alates 1998. aastast kajastavad neid teemasid nii üliõpilaste kursuse- ja diplomitööd kui ka õppejõudude teadustöö. On uuritud lastekaitse- ja noorteprobleeme, eakate ja puudega inimeste hoolekande küsimusi, kuritegevuse problemaatikat. Esimene kogumik üliõpilaste ja õppejõudude uurimustest ilmus 2006. aastal, teise kogumiku ilmumise on planeeritud 2008. aasta sügisesse.

Head väljavaated tööturul

Sotsiaalerialade lõpetanud on edukad tööturul nii kodu- kui välismaal. Meie vilistlasi töötab pea kõikides Eesti kohalikes omavalitsustes ning hoolekandega tegelevates asutustes ja organisatsioonides, samuti paljudes Euroopa riikides. Suureks abiks oma kutsepädevuse kinnitamisel raja taga on kutsetunnistus, millega on võimalik tõendada oma vastavust kas siis sotsiaaltöötaja, sotsiaalhooldaja või lapsehoidja kutsekvalifikatsioonile. Kuna Euroopa Liidu üks alustalasid on tööjõu vaba liikumine, on heameel tõdeda, et TPS-s omandatud erialane pädevus võimaldab hõlpsalt tööd leida nii sotsiaaltöötajana kui sotsiaalhooldajana.

Õppekavades suur osa praktikal

Edukas tööturul on seotud pideva õppekavade arendusega. Sotsiaaltöö õppekava ülesehitus toetab teadmiste omandamist, lähtudes elukäigu printsiibist: kui esimesel õppeaastal on peamised teemad seotud laste ja noortega, siis teisel õppeaastal tegeldakse täiskasvanute ja eakate probleemidega ja kolmandal ühiskonna nende üldkõikumustega, mis puudutavad sotsiaalvaldkonna toimimist ja arengut. Iga etapi teoreetilist ettevalmistust toetab ning aitab teadmisi kinnistada praktika, mis moodustab ligikaudu kolmandiku kogu õppeajast. Üliõpilast toetatakse igakülgsest praktikajal – üliõpilasele määratakse TPS-st tuutorõppejõud, kes külastab võimalusel praktikabaasi ning arutab kohaliku juhendajaga praktilises õppes tekkinud küsimusi.

Ka sotsiaalhoolduse ja lapsehoiu erialade teoreetilisi teadmisi aitavad kinnistada pikad praktikaperioodid, samuti täiskasvanukoolituse tsüklikuline õppevorm. Seetõttu on võimalik juba tööl käival õppijal võrrelda oma isiklikku praktilist kogemust teooriaga ning seega eriala tõhusamalt omandada.

Kõigil õppijatel on võimalik lisaks tavapärasele õppetööle aktiivselt osaleda Euroopa Liidu programmides Erasmus ja Leonardo.

Projektid ja täiendkoolitus

TPS sotsiaaltöö ja täiendusõppe osakond on pööranud suurt tähelepanu sotsiaalse dialoogi ja võrdsuse edendamisele ühiskonnas: kui aastatel 2004–2006 toimus projekt, millega koolitati ilma eelneva erihariduseta ja madala eesti keele oskusega töötuid, et anda neile teadmisi ja oskusi tööturule naasmiseks, siis 2009. a algab projekt põlvkondadevahelise dialoogi edendamiseks, milles on võimalik uurijatena kaasa lüüa kõigil õppijatel.

Oluliseks muutuseks sotsiaaltöö ja täiendusõppe osakonna tegevuses on planeeritavad täienduskoolitused vastavalt kutsestandardis Sotsiaaltöötaja III, IV, V kirjeldatud spetsialiseerumistele, samuti kutsetasandi erialade miinimum- ning täienduskoolitused.

Kokkuvõtteks võib öelda, et sotsiaaltöö ja täiendusõppe osakonna tugevad küljed on järgmised:

- kõik õppekavad on ette valmistatud nii, et anda oma eriala piires võimalikult laiapõhjaline haridus, mis võimaldaks töötada erinevate klientidega
- praktika osatähtsus õppekavades on suur ja see annab lõpetajatele võimaluse lülituda sujuvalt tööellu
- võimalus osaleda rahvusvahelistes õppe- ja arendusprojektides
- hea koostöö õppijate ja õppejõudude vahel.

Ligi paarkümmend aastat tööd on näidanud, et traditsioonid ning uuendused suudavad edukalt koos eksisteerida.

Eneserefleksioon refleksiivses praktikas: manitsus ettevaatlikkusele

Ilmunud ajakirjas British Journal of Social Work (2006) 36, 777–788. Tõlke avaldamiseks on andnud loa autor ja Oxford University Press. Vt algust Sotsiaaltöös nr1/2008, lk 38–42

Kam-shing Yip, Hon Kongi polütehnilise ülikooli professor¹

Refleksiivses praktikas julgustatakse sotsiaaltöö üliõpilasi tegelema eneserefleksiooniga. Eneserefleksioon on eneseanalüüsi, enesehindamise, endaga dialoogi astumise ja enda vaatlemise protsess. Sobivates tingimustes võib sotsiaaltöötajate eneserefleksioon olla väga konstruktiivne, mille tulemuseks on enda paremaks muutumine. Kuid ebasobivates tingimustes võib sotsiaaltöötajate eneserefleksioon refleksiivses praktikas olla destruktiivne ning tekitada probleeme ametialases ja isiklikus arengus.

Võtmesõnad: Refleksiivne sotsiaaltöö praktika, eneserefleksioon, sotsiaaltöö haridus.

Eneseparandamine konstruktiivses eneserefleksioonis

Sobivatel tingimustel võib eneserefleksioon aidata sotsiaaltöötajal oma isiklikku ja ametialast arengut praktikas edendada. Sobivad tingimused hõlmavad toetavat keskkonda, sotsiaaltöötaja valmisolekut eneserefleksiooniks, sisemise ruumi olemasolu töötajal refleksiivse praktika rakendamiseks, töötaja isiklikku refleksiivset praktikat ning teadlikkust oma piirangutest ja murdepunktist.

Toetav keskkond tähendab toetavat organisatsioonilist konteksti, sh kolleege ja tööjuhendajaid. Toetavad kolleegid ja tööjuhendajaid pakuvad sooje, empaatilisi suhteid, mis on refleksiivses praktikas konstruktiivse eneserefleksiooni jaoks ülimalt oluline (Calderhead 1989). Samuti peaksid kolleegid mõistma refleksiooni tähtsust professionaalses praktikas. Vastastikune toetus ja avatus kolleegide vahel on konstruktiivse eneserefleksiooni jaoks parim kasvulava.

Lisaks on sotsiaaltöötajal spontaanseks ja sügavaks eneserefleksiooniks refleksiivses praktikas vaja avarat pilku (Boyd ja Fales 1983, Atkins ja Murphy 1993). Professionaalne sotsiaaltöötaja peaks olema valmis ja motiveeritud rajama ise oma teed refleksiivses praktikas (Boud jt 1985). See valmisolek eeldab ka töötaja head füüsilist, psüühilist ja sotsiaalset seisundit.

Refleksiivne praktika on enesekaasamise protsess, kus meenutamine, enesehindamine, enesevaatlus ja -analüüs toimuvad sotsiaaltöötaja peas. Sotsiaaltöötajal on vaja piisavalt sisemist ruumi, et iseendast distantseeruda, peatuda ja järele mõelda, tegelda oma ebameeldivate tunnetega ning analüüsida ja lahendada ebakõlasid praktikas (Boyd ja Fales 1983, Schön 1987). Ruum tähendab siinkohal ka piisavat aega, mõistlikku töökoormust ja töötaja enda valmisolekut läbida eneserefleksiooni protsess.

Refleksioon on eneseteadvustamise ja teadlikkuse protsess (Boyd ja Fales 1983, Atkins ja Murphy 1993). Kõigil on ebameeldivaid kogemusi ja omad nõrgad küljed (Sheppard 2000). Sotsiaaltöötajad pole selles mõttes mingi erand. Seistes ebameeldivate kogemustega silmitsi, võivad sotsiaaltöötajad vajada kolleegidelt ja lähedastelt tuge ja abi, et jagada oma mõtteid, tõmmata hinge ning omandada parem arusaam sellest, kuidas oma ebameeldivate kogemustega toime tulla ja isiklike pingeid lahendada. See võib olla pikka aega kestev pidev protsess. Oluline on, et iga sotsiaaltöötaja teaks eneserefleksiooni läbi tehes, kus on tema taluvuse piir ning murdepunkt. Ta peaks teadma, millal otsida abi ja tuge väljastpoolt, millal lõpetada ja järele mõelda, millal puhata ja millal aktsepteerida oma puudusi ja nõrkusi refleksiivses praktikas. Selle asemel, et püüda

¹ Kirjavahetuse aadress: Kam-shing Yip, Professor, Department of Applied Social Sciences, The Hong Kong Polytechnic University, Hung Hom, Kowloon, Hong Kong. E-post: sksyip@polyu.edu.hk

probleemi lühikese aja jooksul lahendada end murdepunktini pingutades, on oluline, et eneserefleksioon oleks tervislik ja konstruktiivne protsess, mida tehakse omas tempos.

Eneserefleksioon on väga individuaalne teekond. Iga inimene loob raskuste lahendamiseks praktikas ise oma mõistelise raamistiku (Schön 1987, Gould 1989). Erinevad refleksiivse praktika mudelid on ainult võimalikud teerajad, mida sotsiaaltöötajad saavad kaaluda. Igaüks peaks rajama oma olukorras ja keskkonnas isikliku tee, isikliku valmisoleku ja stiili eneserefleksiooniks refleksiivses praktikas.

Sobivates tingimustes võib eneserefleksioon refleksiivses praktikas olla kasulik kogemus, mille tulemuseks on enese parandamine nii isiklikus kui ametialases arengus. Esiteks võib eneserefleksioon luua uusi perspektiive ja arusaamu praktika suhtes (Boyd ja Fales 1983). Sotsiaaltöötajad tegelevad mõtestamise ja ümbermõtestamisega, otsivad alternatiive ja sünteesivad uusi ideid, teadmisi ja viise probleemide ja raskete olukordadega toimetulekuks (Stephenson 1985, Atkins ja Murphy 1993).

Teiseks, refleksioon algab sotsiaaltöötaja enda ebameeldivate tunnete ja raskuste mõistmisest oma praktikas. Selline ebamugavustunne ajendab sotsiaaltöötajat sügavale juurdunud sisemisi konflikte ja ebakõlasid pinnale tooma (Boyd ja Fales 1983, Schön 1987 ja 1991, Atkins ja Murphy 1993). Sobivates tingimustes võib eneserefleksioon refleksiivses praktikas aidata sot-

Igaüks peaks rajama oma olukorras ja keskkonnas isikliku tee, isikliku valmisoleku ja stiili eneserefleksiooniks.

siaaltöötajal kriitilise analüüsi ja enesehindamise abil selliseid konflikte ja ebakõlasid lahendada ning otsida uusi lahendusviise ja eneseintegratsiooni võimalusi. Lahendus võib väljenduda ebameeldivast kogemusest vabanemises või uue silmapiiri avanemises ebakõlade ja sisemiste konfliktidega toimetulemiseks (Boyd ja Fales 1983).

Kõik see võib parandada sotsiaaltöötaja pädevust praktikas. Sobivates tingimustes saab sotsiaaltöötaja üldistada oma kogemusi teatud situatsioonide läbitöötamisest. Ühtlasi saab ta üldistada positiivseid kogemusi, et tegelda teiste sama raskete olukordadega. Näiteks tunneb sotsiaaltöötaja end avatumana ja vabamalt, tegeldes vastastikuse ülekandmise² probleemiga suhetes klientidega, kui sisemised konfliktid lahenevad spontaanselt eneserefleksiooni abil (Hughes ja Pengelly 1997, Ruch 2000).

Ametiidentiteet põhineb võimel tulla toime raskete olukordade ja klientidega konstruktiivselt ja sujuvalt. Konstruktiivne eneserefleksioon parandab suuresti sotsiaaltöötaja pädevust ja võimet tulla toime raskete olukordadega ning omandada praktikas uusi arusaamu. Ta muutub uutele ideedele avatumaks, on rohkem valmis raskustega tegelema ning enesekindlam komplekssete olukordade ja vastuseisuga toimetulekuks (Miehls ja Moffatt 2000).

Konstruktiivne eneserefleksioon on raskuste lahendamise ja uute ideede otsimise pidev protsess (Boyd ja Fales 1983, Schön 1987 ja 1991). Harrison (1987) kirjeldas seda heuristilise otsinguprotsessina. Sotsiaaltöötaja õpib samm-sammult ebamääraseid ja mitmeti mõistetavaid olukordi läbi töötama. Vähehaaval omandab sotsiaaltöötaja selle, kuidas õppida, analüüsida, sünteesida ja arendada oma tugevusi, võimeid ja potentsiaali praktikas.

Destruktiivse eneserefleksiooni kahju

Sobivates tingimustes on eneserefleksioon refleksiivses praktikas enda parandamise protsess. Ebasobivates tingimustes võib see aga olla sotsiaaltöötaja isiklikule arengule väga destruktiiivse mõjuga.

Ebasobivad tingimused hõlmavad nii rõhuvat sotsiaalset keskkonda, nõudlikku töökeskkonda, sotsiaaltöötaja lahendamata minevikutraumasid kui ka halba füüsilist ja vaimset tervist. Rõhuv psühhosotsiaalne keskkond viitab häiritud võimutasakaalule professionaali töökeskkonnas, mis

² Olukord, kus klient kannab üle oma tunded talle oluliselt inimeselt nõustajale (*transference*) või vastupidi, nõustaja muutub emotsionaalselt seotuks kliendiga (*countertransference*).

mõjub töötajale rusuvalt (Miehls ja Moffatt 2000). Selleks võib olla väga kriitiline ülemus, apaatsed kolleegid, rõhuva poliitika ja dünaamikaga töörihm või sotsiaaltöötaja ebakindlus ja teadmatus töökoha säilimise suhtes. Rõhuvas töökeskkonnas võib sotsiaaltöötaja olla kohustatud avaldama oma nõrkusi ja vajakajäämisi või oma ebameeldivaid töökogemusi oma ülemusele; selliseid paljastusi võidakse seejärel kasutada töötaja vastu väärkohtlemise, ärakasutamise, õõnestamise või isegi vallandamise ettekäändena.

Teiseks nõuab eneserefleksioon refleksiivses praktikas, et sotsiaaltöötajad allutaksid oma „sisemise ruumi“ ja autonoomia eneseanalüüsile ja enesehindamisele (Boyd ja Fales 1983, Schön 1987). Enesevaatlus ja dialoog iseendaga nõuavad samuti refleksiivset distantsi, mis tuleneb sotsiaaltöötaja enda initsiatiivist ja valmisolekust (Voegelin 2000). Samas võib pingeline töökoormus suure arvu juhtumite, töö mitmekesisuse, raskete klientide või hädaolukordade tõttu põhjustada väsimust ja isegi läbipõlemist. Sellistes tingimustes võib eneserefleksioon olla töötajale tegelikult pigem koormaks kui abiks.

Enamgi veel – refleksioon algab sotsiaaltöötaja ebamugavus- ja rahunemistundest. Eneserefleksioon toob uuesti esile sotsiaaltöötaja isiklikud nõrkused ja sisemised konfliktid (Boyd ja Fales 1983, Schön 1987 ja 1991, Atkins ja Murphy 1993). Sellele vaatamata ei saa kõiki sisemisi konflikte eneserefleksiooni teel lahendada – eriti neid, mis on seotud lapsepõlve, abielu ja pere traumaatiliste kogemustega. Vastastikune ülekandmine võib lahendamata traumaatilised kogemused refleksiivses praktikas kergesti uuesti tuua (Hughes ja Pengelly 1997, Ruch 2000). Näiteks võib lahutusjuhtumiga tegelemine taas kergesti eneserefleksioonis pinnale tuua sotsiaaltöötaja enda kurvad kogemused lahutusega. Mida sügavamale tema eneserefleksioonis läheb, seda rohkem võivad need minevikukogemused teda häirida.

Eneserefleksioon refleksiivses praktikas nõuab sotsiaaltöötajalt nii füüsilist kui psüühilist energiat. Enesehindamine, eneseanalüüs, dialoog iseendaga ja enesevaatlus nõuavad sotsiaaltöötaja aega, valmisolekut ja keskendumist. Halva füüsilise ja vaimse tervisega sotsiaaltöötajal ei ole häid eeldusi eneserefleksiooni läbiviimiseks refleksiivses praktikas.

Neis tingimustes võib eneserefleksioonist refleksiivses praktikas olla sotsiaaltöötajale pigem kahju kui kasu.

Esiteks, kui sotsiaaltöötajal on negatiivne mina-pilt või lahendamata traumaatilisi kogemusi, võib ta lihtsalt omaks võtta negatiivsed kommentaarid kaastundetult tööjuhendajalt või juhilt, kel on õigus teha otsuseid või anda hinnanguid töötaja tegevuse ja soorituste kohta. Enesehindamise, eneseanalüüsi ja -dialoogi protsessis võib sotsiaaltöötaja endale pidevalt meenutada oma nõrkusi ja puudusi. Ta võib siis laskuda liigselt nende analüüsimisse ja hindamisse, ja see võib tema vaimsele tervisele väga halvasti mõjuda. Järgmine juhtum illustreerib kahju, mida ebasobiv eneserefleksioon võib tekitada.

A töötas sotsiaaltöötajana ühes pereteenuse keskuses. Ta oli usin ja vastutustundlik töötaja, kes tegi kõvasti tööd, et rahuldada klientide vajadusi. Tema ülesanne oli nõustada üht depressiivset naist, kes kannatas suurte abieluprobleemide all. Naise abikaasal oli abieluväline suhe ühe teise naisega Mandri-Hiinas. A tegi küll kõik võimaliku, et oma klienti abieluprobleemides aidata, kuid klient sooritas siiski enesetapu. See rõhus A-d väga. A ülemus muretses selle pärast, et klienti surm heitis keskuse mainele ja usaldusväärsele halba valgust. Ta kahtles A tegevuspädevuses depressiivsete klientidega töötamisel ja heitis A-le ette, et too ei olnud piisavalt tundlik kliendi riskide ja olukorra suhtes. Ülemus nõudis, et A kirjutaks enesehindamise aruande ja reflekteeriks seda, milliseid probleeme ta selle juhtumiga tegeledes koges. Seistes silmitsi oma ülemuse märkustega, tundis A end süüdlasena ning heitis endale ette, et ei osanud klienti enesetapuriski küllalt hästi hinnata ning kritiseeris end, et ei olnud teinud piisavalt tööd kliendi eest hoolitsemisel. A sisendas endale ülemuse negatiivseid hinnanguid ning langes ise sügavasse masendusse. Ta nuttis mitu päeva ja otsustas lõpuks töölt lahkuda, et karistada end oma töökohustusega toimetulematuse pärast.

Teiseks, ebasobivates tingimustes võib eneserefleksioon ohustada sotsiaaltöötaja isiklikku ja ametialast identiteeti. Seistes silmitsi ootamatute raskuste ja koormusega töökohal, võivad töötaja frustratsioon, ärevus ja abitustunne panna ta kahtlema oma sobilikkuses sotsiaaltöötajana töötamiseks. Eneserefleksioon enesehindamise, eneseanalüüsi ja -vaatluse vormis võib kiirustada töötajat otsima negatiivset tõendust selle kohta, et ta ei ole sotsiaaltöötajana töötamiseks piisavalt hea. See võib ilmneda negatiivse "sisemise superviisori" vormis, kes seab kahtluse alla sotsiaaltöötaja eneseidentiteedi ja professionaalse kuvandi (Casement 1985). Kui see on seotud suure töökoormuse ja läbipõlemistundega, võib sotsiaaltöötaja viimaks jõuda otsusele, et ta ei sobi enam professionaalseks sotsiaaltöötajaks.

B õppis sotsiaaltööd. Ta nõudis endalt palju ning püüdis alati anda oma parima, et saada heaks sotsiaaltöötajaks. Ta suunati praktikale eakate keskusesse. Ta töötas väga usinalt, et viia keskus läbi juhtumi- ja rühmatööd ning eestkõnelemise programme. Alguses tundis ta end klientidega töötamisel väga pädevana. Nõudliku ja autokraatliku praktikajuhendaja käe all pidi ta läbi viima eneserefleksiooni hindamaks, milliseid valdkondi tal oma praktika ajal parendada tuleb. Vastustundliku üliõpilasena võttis ta oma juhendaja korraldust tõsiselt. Sagedase ja negatiivselt orienteeritud eneserefleksiooni mõjul jõudis B arusaamale, et tema tegevuses oli palju puudujäike: tal ei olnud kannatlikkust klientide jutu ärakuulamiseks, ta ei olnud klientide vajaduste suhtes piisavalt tundlik, ta ei suutnud keskuse poliitikat ja dünaamikat mõista. Kord väitis ühes programmis osalev vihane meesklient B-le, et too ei teadvat eakate õigustest ja teenustest midagi. Vähehaaval hakkas B tundma, et ta ei ole sotsiaaltöötajaks piisavalt kompetentne. Ta tundis vanemate klientidega töötades ärevust ja läks pingesse ning muutus sügavalt frustrerituks. Ta hakkas kahtlema, kas ta üldse sobib sotsiaaltöötajaks. Ta pidas end ka halvaks üliõpilaseks, kes ei täitnud oma juhendaja nõudmisi. Kõik need väljakutsed ja raskused tundusid õnnestavat tema mina-pilti ja ametialast identiteeti.

Refleksiivses praktikas peavad sotsiaaltöötajad meenutama oma töökogemusi (Boyd ja Fales 1983). Intensiivsed meenutamise ja enesehindamise harjutused võivad sotsiaaltöötajale meelde tuletada allasurutud mälestusi ebaseeldivatest tööalastest või isiklikest kogemustest. Ebasobivates tingimustes võib selliste ebaseeldivate või isegi valusate kogemuste meeldetuletamine tekitada märkimisväärseid psühholoogilisi häireid.

C oli naine, kes töötas sotsiaaltöötajana ühes psühhiaatrilise rehabilitatsiooni asutuses. Ta vastutas psühhiaatrilise rehabilitatsiooni keskuse klientide nõustamise eest. Ta tegi head tööd ja saavutas töös klientidega häid tulemusi. Ülemus hindas C refleksiivset suhtumist enda arendamisele. C oli harjunud analüüsima nii oma suhtumist ja sekkumist kui ka raskusi klientidega töötamisel. Kõik oli hästi, kuni ühel päeval määras ülemus ta töötama ühe skisofreenikust meeskliendiga. C näis seda klienti kartvat ja palus, et talle seda juhtumit ei määrataks. Ülemus keeldus tema palvet rahuldamast, kinnitades, et pädev sotsiaaltöötaja peab olema võimeline iga suguste klientidega toime tulema. Ta palus C-l tõsiselt seda reflekteerida, miks talle selle kliendiga töötamine nii vastumeelt on. C tundis, et ülemus on väga autokraatlik, keeldus seetõttu midagi ütlemast ning lahkus ülemuse kabinetist. Kahel esimesel kohtumisel kliendiga oli C väga rahutu ja endast väljas. Hiljem hakkas ta teiste klientide peale vihastama ja nende peale karjuma. Ühel päeval hakkas ta nutma ja ütles, et tahab oma ameti kohe maha panna. Üks lähedasi kolleege lohutab teda. Pisarsilmi avaldas C siis põhjuse, miks ta ei tahtnud selle kliendiga tegelda. Too klient oli pargis ühte väikest last seksuaalselt ahistanud. Ka C-d oli üks mees pargis seksuaalselt ahistanud, kui too oli 6-aastane. C oli seda valusat kogemust aastaid alla surunud, kuid selle kliendiga tegeldes oli ta aktiivne eneserefleksioon selle ammuse valusa kogemuse järele valla päästnud.

Viimaks võivad spontaanne eneseanalüüs, meenutamine ja enesehindamine päästa ebasobivates tingimustes valla lahendamata sisemisi konflikte ja dünaamilisi protsesse. Need võivad tuleneda sotsiaaltöötaja enda ebaseeldivatest kogemustest isiklikul arenguteel ning sotsiaaltöö praktikas.

Dialoog iseendaga nii oma tugevuste tunnistamise kui ka praktikas puudujääkidele silma vaatamise vormis võib sisemisi konflikte suurendada. Äärmuslikel juhtudel võib see viia sisemise lõhestumise ja segaduseni.

D töötas sotsiaaltöötajana ühes perenõustamiskeskuses. Teda huvitas töötamine psüühiliselt haigete klientidega. Kuna D-l oli olnud skisofreenikust vanem vend, kes sooritas enesetapu, kui D oli 10 aastane, sai D hästi aru stressist ja koormast, mis tekib psüühiliselt haige pereliikme hooldajal. Aga oma kogemustest rääkides tundis ta end alati süüdi, sest päeval, mil vend tegi enesetapu, oli tal olnud vennaga tüli ning ta arvas, et see tüli võis põhjustada venna enesetapu. Mida enam D hooldajatel psüühilistelt haigete pereliikmete eest hoolt kanda aitas, seda rohkem tundis ta end oma venna surmas süüdi. Olukord halvenes, kui ta sattus ühe kriitilise ülemuse peale, kes alati nõudis oma alluvatelt, et nad reflekteeriks seda, mida ja kuidas nad tegid ning miks nad oma klientidega just nii tegutsesid, ja seda eriti rasketes sekkumisolukordades. Selle asemel, et toetada ja hinnata D pühendumist tööle psüühiliselt haigete inimeste ning nende pereliikmetest hooldajatega, kritiseeris ülemus alati D sekkumisviise, mis ei põhinenud tunnustatud kliinilistel mudelitel, nagu kognitiiv-käitumuslik või pereteraapia. Kord kohtus D ühe emaga, kellele oli väga vastumeelt kümme aastat psüühiliselt haige olnud ning mitmeid enesetapukatseid teinud poja eest hoolitsemine. Ühes vestluses kliendi emaga kaotas D äkki enesevalitsuse ning süüdistas teda, öeldes, et too on vastutustundetud ja et varem või hiljem sooritab ta poeg ikkagi enesetapu. Kliendi ema oli D äkilisest vihapurskest shokeeritud ning kaebas seda D ülemusele. Ülemus kritiseeris D-d ebaprofessionaalse suhtumise pärast ning süüdistas teda kliendi ema ahistamises. Ta nõudis, et D reflekteeriks oma ebasobivat sekkumist. D valas kibedaid pisaraid. Ta koges sisemist konflikti, pidades ennast heaks sotsiaaltöötajaks, kuid samas vastutustundetuks ja apaatseks öeks, mis muutis ta äärmiselt frustrerituks ja murelikuks.

Kokkuvõte

Kokkuvõttes on käesolev artikkel püüe arutleda enesekaasamise ja eneserefleksiooni üle refleksiivses sotsiaaltöö praktikas. Põhjalik refleksioon on enesekaasamise ja -refleksiooni protsess, milles sotsiaaltöötaja ennast analüüsib ja hindab, astub iseendaga dialoogi ning ennast vaatleb. Oluline on, et asjaomased osapooled, nagu tööjuhendajad, asutuste juhid, sotsiaaltöötaja kolleegid ja sotsiaaltöötaja ise annaksid oma parima, et tagada sobivad tingimused sotsiaaltöötaja eneseparandamiseks refleksiivses praktikas. Teisest küljest peaksid asjaomased osapooled olema ettevaatlikud, et vältida ebasobivaid tingimusi, mis võivad sotsiaaltöötajate ametialasele ja personaalsele arengule kahju teha. Peaks läbi viima asjaomased uuringud selle kohta, kuidas erinevad tingimused mõjutavad sotsiaaltöötaja eneserefleksiooni protsessi refleksiivses sotsiaaltöö praktikas.

Viidatud allikad

- Atkins S., Murphy, K. (1993). Reflection: a review of literature. *Journal of Advanced Nursing* 18, 1188–1192.
- Boud, D., Keogh R., Walker, D. (1985). Reflection: Turning Experience into Learning. London: Kogan Page.
- Boyd E. M., Fales, A. W. (1983). Reflective learning: key to learning from experience. *Journal of Humanistic Psychology* 23(2), 99–117.
- Calderhead, J. (1989). Reflective teaching and teacher education. *Teaching and Teacher Education* 5(1), 43–51.
- Gould, N. (1989). Reflective learning for social work practice. *Social Work Education* 8(2), 9–19.
- Harrison, W. D. (1987). Reflective practice in social care. *Social Service Review* 37, 393–404.
- Hughes, L., Pengelly, P. (1997). Staff Supervision in a Turbulent Environment: Managing Process and Task in Front-line Services. London: Jessica Kingley.
- Miehls, D., Moffatt, K. (2000). Constructing social work identity based on reflexive self. *British Journal of Social Work* 30, 339–348.
- Ruch, G. (2000). Self and social work: towards and integrate model of learning. *Journal of Social Work Practice* 14(2), 99–112.
- Schön, D. (1987). *Educating the Reflective Practitioner*, San Francisco, Jossey Books.
- Schön, D. (1991). *Reflective Inquiry in Social Work Practice*. Hong Kong: Centre for the Study of Social Work Practice.
- Sheppard, J. (2000). Learning from personal experience: reflections on social work practice with mother and child and family care. *Journal of Social Work Practice* 14(1), 38–50.
- Voegelin, E. (2000). In Search of Order. St Louis: University of Missouri Press.
- Zhu, Y. (2004). Neuroimaging studies of self reflection. *Progress in Natural Science* 14(4), 286–302.

Michael C. La Sala: Ameerikas poleks seda i-i-a-lgi juhtunud!

Kohtumine Tallinna Ülikoolis Fulbright programmi stipendiaadina tudengitele viis kuud laste- ja peretööd õpetanud dr. Michael C. La Salaga toimus jaanuari lõpus. Ta pakkis juba kohvreid, kuid leidis siiski aega ajakirjale Sotsiaaltöö intervjuud anda. „Jood sa teed või kohvi? Mina võtan cocat, siis on näha, et ma olen tõeline ameeriklane.“ Nagu intervjuust selgub, äratav Eesti ja Ameerika sotsiaaltöö ning ühiskonna võrdlemine päris huvitavaid mõtteid.

Korraldate juunis Tallinna Ülikoolis konverentsi „Pereteraapia ja lastekaitsetöö võimalused riskiperede toetamiseks“. Millest tuleb juttu?

Konverentsi eesmärk on tutvustada lastekaitsetöötajatele pereteraapia tehnikaid. Ettekannete kuulamine ei tee neist muidugi pereterapeute, aga usun, et lastekaitsetöötajatel on pereteraapia teadmistest kasu. Pereteraapia ei paku mingeid imetrikke, kuid võib lastekaitsetöötaja riis-takotti tööriistu lisada. Näiteks kas või see, kuidas kaasata perekond koostöösse ja võita pere usaldus ka juhul, kui pere meel-st kujutab lastekaitsetöötaja endast ohtu lapsest ilma jääda. Või see, kuidas kaasa minemata pere dünaamikaga keskenduda perekonna tugevustele, et pere vähehaaval oma olukorda parandaks. Mõtlen peredünaamika all olukordi, kus terapeut või lastekaitsetöötaja muutub vanematele emotsionaalselt liiga lähedaseks ja kui vanemad peavad last halvaks, siis hakkab töötajagi nägema last nende vaatenurgast. Objektiivsuse kaotanud spetsialistid pole enam aitajat, spetsialist peaks alati seisma väljaspool perekonda, suutma vaadata asjaolusid kõrvalt. Teine võimalus, mis on lastekaitse puhul tõenäolisem, on see, et töötaja võtab omaks hoiaku „hea laps – halvad vanemad“. Loomulikult tuleb lapsi kaitsta, kuid töötades pere kooshoidmise nimel, on vaja säilitada vanematega kontakt, sest paljudes olukordades saab last aidata ainult tema vanemate kaudu.

Mida ja kellele Te õpetasite Tallinna Ülikoolis?

Õpetasin tööd laste ja peredega. Mul olid kursused nii bakalaureuse- kui magistriõppes. Magistrandid olid kaugõppijad, enamus neist juba töötab, paljud on lastekaitsetöötajad. Õpetasin neile lahendusekeskse teraapia tehnikaid. See keskendub perede või isikute tugevustele: kliendi probleemid kuulatakse küll ära, kuid samas tuntakse ka huvi, mida ta on teinud nende lahendamiseks. Minu ja paljude teiste inimeste kogemus on, et selline lähenemine õigustab ennast nende sotsiaaltöö klientide puhul, kelle elus on palju probleeme ja takistusi. Selle asemel, et inimesele ette öelda, mida ta peaks tegema (üldjuhul see inimestele ei meeldi), vaatleme koos tema ressursse ja seda, mida saab selle inimese varasematest probleemide lahendamise viisidest kasutada praeguste probleemide lahendamiseks, olgu nendeks siis suutmatus oma last kontrollida või toime tulla depressiooniga. Julgustan lastekaitsetudengeid minema peredesse, et rääkida lapsevanematele, milles seisnevad nende tugevused vanemadena, milles nad on osavad. See aitab kaasata ennast läbikukkunuiks pidavaid lapsevanemaid ja nad hakkavad uskuma, et suudavad olla head lapsevanemad.

Kas pered on koostööaltid? Mõnikord kurdetakse, et vanemad ei ole laste käekäigust huvitatud.

Lastekodusid külastades ja sotsiaaltöötajate

jatega vesteldes kuulsin sageli, et vanemad ei hooli oma lastest. Oma praktikas pole ma selliseid juhtumeid palju näinud, pigem seda, et vanemad annavad alla. Nad mõtlevad, et „mina rikkusin selle lapse elu ära, viige ta parem minema,“ ja astuvad kõrvale. Probleemide üle pea kasvades tunnevad vanemad süüd ja lootusetust ning seetõttu võib paista, nagu ei tunneks nad oma laste vastu huvi. Kuid niisuguste asjadega annab tööd teha. Mõnikord, kui töötajad arvavad, et vanemad ei hooli, siis tegelikult on kas töötajad ise, asutus või süsteem teinud midagi, mis vanemaid heidutab. Näiteks lubatakse mõnes vaimse tervise asutuses või erikasvatusasutuses viibival lapsel oma vanematega kohtuda vaid hea käitumise korral. Seesugune korraldus võib aga saada takistuseks perekonna taasühinemisele. Kohtuda oma perega pole ei privileeg ega tasu, vaid lapse õigus. Perekonnast eraldatud lapsele tuleb luua tingimused vanematega kohtumiseks.

Mille poolest erineb lastekaitsetöö Eestis lastekaitseist USA-s?

Perede probleemid on sarnased, kuid Ameerikas on rohkem teenuseid. Olen külastanud mitmeid paiku Eestis ja rääkinud inimestega. Mida kaugemale suurematest linnadest sõidad, seda raskem on sotsiaaltöötajal: kõige eest vastutab tema ja pole teenuseid, kuhu klient suunata. Sõltuvusprobleemidega lapsevanema saaks ehk saata anonüümsete alkohoolikute rühma, aga paljudes piirkondades sellist võimalust pole. Vabariigis on vaid mõned rehabilitatsioonikeskused narkomaanidele. Seetõttu tuleb sotsiaaltöötajal kliente ise nõustada, ja see on veel üks põhjus, miks tasub erinevaid tehnikaid õppida. USA-s saab lastekaitsetöötaja saata lapsevanema pereterapeudi, nõustaja või mõne muu spetsialisti juurde. Lapse eraldamiseks perekonnast kauemaks kui 24 tunniks on vaja kohtuniku luba. Kui sotsiaaltöötaja esitab kohtule seesuguse avalduse, siis tahab kohtunik täpselt teada, mida sotsiaaltöötaja kavatses ette võtta, et lapsevanemat rehabiliteerida. Kui vanem on alkohoolik,

Michaeli lemmikpildid. „Kõige rohkem meeldivad mulle pildid, kus ma õpetan. Nendel näen ma hea välja. (1) Perenõustamisteemaline rollimäng. Tudengid mängivad paari, keda ma püüan panna omavahel rääkima, mistõttu minu pilk on kõrvale pööratud. (2) ja (3) Mina räägin ja klass kuulab. See, et ma teen nägusid ja žestikuleerin, tuleneb ilmselt minu itaalia juurtest.”

Michael C. La Sala, PhD, LCSW on sotsiaaltöö magistriõppeprogrammi juht ja dotsent Rutgers'i ülikooli sotsiaaltöö koolis New Jersey's USA-s, kus ta loeb kursuseid psühhoterapia, pereteraapia ning erisuste ja rõhutamise teemal. 2007. aasta sügissemestril luges ta Fulbrighti stipendiaadina pereteraapiat ja tegi uurimistöid Tallinna Ülikoolis. Dr. La Sala on praktiseerinud pereteraapiat üle 25 aasta, koolitanud ja juhendanud sadu terapeute Ameerika Ühendriikides ja nüüd ka Eestis. Hetkel on dr. La Sala uurimuste ja kliinilise töö huvivaldkonnaks gei- ja lesbipaaride ja nende perekondade probleemid, värsked töötulemused on avaldatud USA akadeemilistes ajakirjades. Ta on nõutud lektor, kes on esinenud nii USA-s kui ka Euroopas.

siis kuhu ta saadetakse ravile, kes teda sinna viib, missuguseid teisi teenuseid perekond vajab. Kui pere ei ole maksuvõimeline, ei pea ta teenuste eest omast taskust tasuma. Enne õppejõuks siirdumist töötasingi pereterapeudina ühes MTÜ-s, kelle käest maakonna lastekaitseteenistus pereteenuseid ostis.

Alati eeldatakse, et töötatakse pere taasühinemise nimel. Erandiks on vaid väga harva esinevad juhtumid, näiteks kui on tegemist ränga väärkohtlemisega või kui vanemad on tõesti düsfunktsionaalsed. Eestis ei panda piisavalt rõhku niisugusele peretööle, mis ennetaks lapse perest eraldamist või aitaks lapsel perekonda naasta. Kui vanem kaotab enesevalitsuse ja last füüsiliselt karistab, siis lapse perest eraldamise asemel peaks õpetama lapsevanemale tõhusaid kasvatusviise. USAs kiputakse mõnikord langema teise äärmusesse. Mul on tulnud töötada lapsevanematega, kes ei hoolinud oma lastest või siis oma psüühiliste probleemide või kaugete arenenud alkoholismi tõttu polnud enam suutelised vanema kohuseid täitma. Meenub üks raskekujulise skisofreeniaga naisklient, kellel oli 13-aastane taltsutamatu käitumisega poeg. See armas naine hoolis oma pojast väga ja poiss armastas ema, kuid polnud mingit võimalust, et see ema saanuks oma poja kasvatamisega hakkama.

Eestiga võrreldes on USAs palju enam arenenud hooldusperede süsteem. Kui kolleegid mu kodumaal vaid kuuleksid mind seda ütlemas, siis ei usuks nad oma kõrvu: meilgi ei jätku hooldusperesid ja perehooldusele eraldatakse vähe raha. Kuid siiski enamus perekonnast eraldatud lastest paigutatakse USAs hooldusperedesse. Vaid raskete käitumis- või terviseprobleemide korral, mis ei luba lastel hooldusperes viibida, suunduvad nad asutusse, mida me kutsume mitte lastekoduks, vaid rehabilitatsioonikeskuseks (*treatment center*). Hoolduspered on spetsialiseerunud tööle erisuguste probleemidega lastega, riik

maksab sellistele peredele laste hoolitsemise eest küllalt head palka. Kuigi mulle meeldiks öelda, et minu suurepärase riik püüab peresid koos hoida ja toetab kasuperesid seetõttu, et hindab pereväärtusi, siis tegelikult tehakse seda eelkõige majanduslikel kaalutlustel. Varem või hiljem märgatakse ka Eestis, kui kallis on panna laps lastekodusse ja kasvatada teda seal täiskasvanuks saamiseni.

Mis on Eestis hästi?

Eestis riik maksab peredele vanemahüvitist ja lapsetoetust. USAs saavad toetusi ainult vaesed ja seda raha jätkub vaid ellujäämiseks, nii et inimesed on sunnitud tööle minema. Mulle selgitati, et Eesti kehtestas vanemahüvitise, sest Eesti ühiskond vajab rohkem inimesi. Sellega julgustatakse inimesi muretsema rohkem lapsi. Loodan, et sellest on abi. Mulle see idee meeldib, sest see näitab pühendumust perekonnale. Kuigi samas paneb mõtlema see, et lapse eest hoolitsemiseks aja maha võtnud ema karjäär takerdub, isegi kui ta saab kodus olles edasi töötasu. Selle vastu pole kahjuks midagi teha, kui vaid mehed oleksid nõus ka ise lapsega koju jääma. Universaalsed laste- ja peretoetused on samuti hea asi. Olen külastanud Rootsit ja sotsiaaltöötajana mulle väga meeldib sealne turvavõrk – keegi ei jää liiga vaeseks ega korterist ilma, kui kaotab töö. Samas tuleb neil maksta riigile üle 50% oma sissetulekust. Kui Ameerika presidendikandidaat pakuks välja idee maksta toetusi kõigile peredele ja tagada üldine ravikindlustus, tõstes samas makse kas või 5% võrra, siis sellega oleks tema valimiskampaanial kriips peal. Minu riigis, nagu tõenäoliselt ka Eestis, on levinud arusaam, et igauks peab aitama ennast ise. Kui sa oled hädas, on see sinu süü ja sa pead sellest ise välja rabelema. USA valitsus annab küll raha kasuperedele ja alkohoolikute raviks, kuid samas pole meil erinevalt Eestist riiklikku tervishoiusüsteemi. On olnud päris palju juhtumeid, kus terviseprobleemid on inimesi pankrotti viinud. Olen nõrдинud, et maailma ühe rikkama

riigina pole me suutnud luua kohustuslikku ravikindlustust.

Kui Te alles Eestisse jõudsite, siis nimetasite, et Teile hakkasid kohe silma tänaval purjutavad noorukid.

Kuigi ka meil Ameerikas on alkohoolikuid, olen märganud, et alkoholil on Eesti kultuuris keskem koht. Käisin trenni tegemas Kalevi spaas. Ilusad ruumid, bassein, saab end mõnusalt tunda. Kuid ma panin tähele, et seal müüakse kooki ja jäätist (mis tundub ameeriklasele kummaline) ja isegi õlut. Meil poleks seda i-i-i-almgi juhtunud! Eestis ei häbeneta avalikult joores olekut. Kui ameeriklane ennast peol purju joo, tunneb ta, et peab selle pärast järgmisel päeval vabandama, siin aga öeldakse vaid „küll eile sai nalja!“ Mõnikord New Yorki eeslinna rongis võib näha inimest, kes võtab salaja paberkotist ühe loksu. Politseinik näeb kotti ja teades, mis seal sees, võtab koti ära. Siin olen sageli näinud inimesi tänaval keset päeva õlut või muud alkoholi pruukimas. See näitab, et ühiskond aktsepteerib alkoholi tarvitamist. Ma saan aru, et see on osa kultuurist. Kui lähed Eestis külla ja sulle pakutakse napsi, siis sellega näidatakse üles külalislahkust, ja ma pean sellest lugu. Kuid ikkagi peaksite muret tundma: lugesin, et olete maailmas esirinnas alkoholist põhjustatud liikluse surmade arvult.

Mida olete veel tähele pannud meie ühiskonna kohta?

Üks asi, mida märkasin: inimesed on traumeeritud sellest, mida nad pidid läbi elama Nõukogude ajal – kogetud kaotused, lähedase surm, rikutud vaimne tervis. Sellest palju ei räägita, kuid mulle tundub, et Nõukogude aeg on eestlastesse sügava jälje jätnud. Ei saa jätta märkamata lahkemal eestlaste ja venelaste vahelistes suhetes. Lubage ma räägin, kuidas ma seda märkasin. Kui ma Eestisse tulin, siis esimeste nädalate jooksul õppisin ära mõne eestikeelse sõna. Selle peale ütles enamus eestlasi: „Vau, sa oskad keelt paremini kui kolmandik selles riigis elavatest

inimestest!“ Minus kui sotsiaaltöötajas, kes õpetab USA-s võitlema rassismi, seksismi ja homfoobiaga, tekitas see ebamugavust, sest ma ometi ei tahtnud venelaste kohta käibivaid eelarvamusi toetada. Ja kui ma tundsin ennast juba kindlamalt, siis hakkasin esitama küsimusi. Kui mina maksin ligikaudu 400 USD kuuenädalase keelekursuse eest, siis oletan, et paljud vaesed inimesed ei saa seda endale lubada. Küllastades üht venekeelset lastekodu, panin tähele, et töötajad rääkisid lastega vene keeles. Need lapsed käisid ka venekeelses koolis. Kuidas nemad eesti keele selgeks saavad? Ma mõistan eestlaste tundeid. Olen lugenud mälestusi inimeste kannatustest ja sellest, kuidas maad venestati ja kultuuri tõrjuti. Olen samu asju näinud näiteks Hiinas ja Tiibetis, ja see on väga julm. Aga teine pool asjast on see, et suur osa alamklassi kuuluvatest inimestest Eestis on umbkeelsed venelased. Kui lõhe vaeste ja rikaste vahel käriseb liiga suureks, siis puhkevadki rahutused. Monumendi lugu näitas, et riik peab selle probleemiga tegelema. Neid inimesi tuleb ühiskonda kaasata. On vaja koos maha istuda ja oma seisukohad selgeks rääkida. Võib-olla peaksid sotsiaaltöötajad oma klientidele selgitama, et see, et sa õpid eesti keelt, ei tähenda loobumist oma kultuurist. Psühhoteraapeudina püüaksin panna inimesi läbi rääkima. Sotsiaaltöötaja peab olema võimeline töötada eri rahvusest inimestega, arvestades nende eripära. Asutustes on vene keelt valdavatest sotsiaaltöötajatest suur puudus. Alguses vaikisin, kuni kord ühte kursust õpetades, kus olid nii eesti kui vene rahvusest tudengeid, taipasin, et pean rääkima etniliste erinevuste arvestamisest sotsiaaltöös. Kui me rääkisime perekonnakäitumisest, küsisin tudengitelt, kuidas tüüpiline eesti perekond lahendaks selle küsimuse ja kuidas teeks seda vene perekond.

Milles sallimatuse probleem veel väljendub?

Fulbright'i stipendiaat, kes pidi tulema

enne mind, loobus Eestisse tulekust, kuna kahjuks on sellel piirkonnal rassismi tõttu halb kuulsus. Arvan, et selline maine pole ära teenitud: paljude intsidentide puhul on tegemist alkoholijooobes inimestega, kes tänaval teistsuguse välimusega inimest nähes provotseerivalt käituvad. Tuleks siiski arvestada, et ka teised Euroopa riigid on oma arengus edasi jõudes pidanud immigrante vastu võtma. Oletan, et see võib olla ka teie tulevik. Ühiskond peab olema valmis kohanduma teiste gruppidega. Minugi riigis on immigratsioon väljakutsuks. Valitsus ehitab müüri USA ja Mehhiko piirile, et kaitsta riiki illegaalsete immigrantide eest. Samas rangete migratsiooniseadustega Californias mädanevad viljad puu otsas, sest pole kedagi, kes neid korjaks. Kui teie elanikkond jätkuvalt väheneb, siis varem või hiljem läheb vaja kedagi, kes töö ära teeb. Nii et ma arvan, et kõik inimesed, aga eriti sotsiaaltöötajad, peaksid endale selgeks tegema, kuidas suhelda teistest kultuuridest pärit inimestega.

Mille poolest Eesti inimesed ameeriklastest erinevad?

Kui mind kutsuti loenguid pidama, siis panin tähele, et ameeriklaste ja eestlaste vahel on palju kultuurilisi erinevusi. Üks neist puudutab õpetamist ja klassi käitumist. Seda annab edasi juba sõnakasutus: USAs küsitakse, kas sul on täna *klass*, mitut *klassi* sa täna õpetad, aga siin – kas sul on *loeng*. Kui õppejõud hakkaks Ameerikas loengut pidama, peetaks seda halvaks õpetamiseks: tuleb läbi viia rühmatöid, anda tudengitele ülesandeid. Siin aga just loengut oodataksegi. USAs on tudengid aktiivsed, segavad oma küsimustega ja näidetega vahele: „Dr La Sala! Mul on üks juhtum just selle teema kohta!“. Eestis on raskusi pigem sellega, et tudengitelt küsimusi saada. Pidin paluma loengu korraldajat, et iga tudeng valmistaks loenguks ette ühe juhtumi, nii sain vähemalt kaks-kolm juhtumit, mida arutada.

Kuid mulle anti alati mõista, kuidas hinnati seda, mida ma räägin. Eesti inimesed on

uutele ideedele väga avatud. Seda kogesin, õpetades sotsiaaltöö tehnikaid: Tudengid olid kohe valmis neid järele proovima. Iialgi ei öeldud, et miks üks ameeriklane tuleb meid õpetama. Eesti inimesed on tulevikku vaatavad, tahavad õppida ja kasvada, seetõttu ongi see riik lühikese aja jooksul nii palju muutunud. Ühe Euroopa ooperilaulja agent rääkis mulle, et suured ooperitähed tulevad Eestisse, kui tahavad proovida mõnd osa, mida nad pole varem laulnud. Kui Eesti teatripublikule see meeldib, siis julgevad nad sellega minna La Scalasse või Covent Gardenisse. Mõtlesin seda kuuldes, et see on midagi väga iseloomulikku Eesti inimestele. Negatiivsena torkas silma, kuidas siin kapitalismiga pimesi kaasa minnakse. Nagu meil öeldakse, püütakse „õnge alla neelata koos õngeridvaga“. Ameeriklased on ju ise väga kapitalistlikud, oleme selle äärmuseni viinud. Kui näen Tallinna tänavatel kalleid autosid, poodide vaateaknaid ja reklaame, siis osa minust karjub: ärge seda tehke! Kapitalismil on mõned head ja ka mõned halvad küljed. Olge ettevaatlikud! Olen seda oma riigis näinud, et uute turgude loomine ja inimestes rahuldamatuse tekitamine, mis sunnib neid järjest rohkem ostma, viib tühjustundeni.

Mida soovite öelda lõpetuseks?

Loodan, et mul jääb alatiseks alles kontakt Eestiga. Esimese sammuna tulen siia juunis konverentsile. Järgmisel suvel on plaanis tuua sotsiaaltöö tudengeid USAst tutvuma Eesti sotsiaalteenustega. Ehk saan veel kunagi tulla siia õpetama, aga siis enam mitte nii kauaks: raske on oma partnerist nii pikalt lahus olla. Kuid kuuks-kaheks mõnd kursust lugema tuleksin meeleldi. Tunnen, et olen investeerinud sellesse riiki, tahan siinse eluga ennast kursis hoida ja jälgida toimuvaid muutusi. See on ilus lõpp artiklile, kas pole?

Intervjueris Regina Lind

20 aastat Eesti Lastefondi

**Sirje
Grossmann-Loot**
*Eesti Lastefondi
juhataja*

Tuuli Elstrok
*Eesti
Lastefondi
projektijuht*

Eesti Lastefondi loomine 12. veebruaril 1988 äratas inimestes tohutu sümpaatiat, tähelepanu ja kaasalöömise tahte. Asutajad olid energilised, oma maa ja rahva kestmajäämise pärast muretsevad inimesed, oma aja eliit – tuntud kirjanikud, kõrged riigiametnikud, muusikud, juristid, arstid, psühholoogid, teadlased ja ühiskonnategelased – Rein Agur, Ellen Niit, Aino Pervik, Tiina Talvik, Tiina Mägi, Tõnu Ots, Ene Tomberg, Indrek Toome, Tiina Tšatšua jpt.

Eesti Lastefondi asutamine

1988 oli muutuste aasta: samal aastal asutati ka Rahvarinne ja lastearstide initsiatiivil Lastekaitse Liit. See oli aeg, kus lugeja inimene jõudis pea kõik ilmuvad ajalehed-ajakirjad läbi sirvida, sest nende hulk oli tollal veel haaratav. Tänaval tavaliselt kokku saades alustati ja jätkati juttu äsja ilmunud ja raskelt kättesaadavast raamatust või ajalehte pääsenud julgest artiklist, sest kõigil oli pea üks ja seesama info. Seepärast oli ka Eesti Lastefondi asutamine sündmus, suur sündmus. Tänapäeval see kindlasti nii ei oleks. Igaüks on oma eriala pisikeses nišis, mille sündmuste ja tegemistega kursis ollakse. Et üks sündmus kõigi inimeste meeltesse jõuaks, peaks tegemist olema tõelise meediataifuuniga.

Seadus oli selline, et uusi organisatsioone võis tekitada vaid juba ametlikult registreeritud organisatsiooni juurde. Seepärast registreeriti lastefondi juurde rida hiljem iseseisvaks saanud mittetulundusorganisatsioone ja fonde: Vanalinna Kooliselts (hilisem Vanalinna Hariduskollegium), Logopeedide Liit, väikelasteriideid õmblev ettevõtte „Jonne“, Avo Üpruse initsiatiivil loodud Õiguslike Hälvetega Noorukite Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Keskus (praegu Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Edendamise Sihtasutus), Rulluisuklubi Vigurid, Puuetega Laste Vanemate Initsiatiivgrupp (nüüd Puuetega Inimeste Koda), Eesti Eriolümpia.

Millega sel ajal tegeldi ja mis plaane peeti

Keskne teema, mis peabki ühiskonnas alati tähelepanu all olema, olid orvud. Juba esimesel koosolekul võeti vastu otsus, et lastekodulaste õppimist peab toetama. Stipendium lastekodulaste õppimise ergutamiseks ongi Eesti Lastefondi pikim, 20-aastane projekt. Kuna koosolekud olid väga emotsionaalsed ja haralised, siis siinkohal väljavõtteid mõnest protokollist, mida nüüdki on huvitav lugeda. Tõnu Ots (psühholoog, pedagoog, kasvatusteadlane):

- Eesti ema kolme lapse emaks!
- Keskkonnakaitse = ema kaitse
- Taastada kodukeskne elulaad
- Taastada sooline kasvatus

Asutamise algaastatel määrati palju rahalisi toetusi: suurtele peredele, õppimise toetamiseks, koduõpetajate töö tasustamiseks, lastekodude remondiks, puuetega laste ravikuludeks, perelastekodude sisustamiseks jne.

Mais 1989 korraldati Tallinna Pedagoogilise Ülikooli (Tallinna Ülikool) õppejõu Tiitu Meriloo eestvedamisel ajurünnak "Defektne perekond", kus muuseas olid arutluse all ka internaatide vajalikkus koolide juures, abi vajavate laste arvele võtmise süsteem, usaldustelefon...

Head õpetajad Eesti Lastefondile olid Soome lastekaitsjad. Lastekodude probleemide lahendamiseks korraldati ühisseminare. Alates 1995. aastast otsustati oma koolitused suunata Ida-Virumaa vene keelt kõnelevatele lastekaitsetöötajatele.

1994. a alustasime projektiga "Koduabi lastega perele". Eesmärk oli vältida laste ja lastevanemate võõrandumist, perede sattumist pöördumatusse kriisi ning laste sattumist turva- ja lastekodusse. 1996. aastal töötasid pereabilised kuue maakonna 27 perekonnas, kus oli lapsi 101, 1997. aastal töötasid pereabilised 61 peres, kus lapsi oli kokku 215.

Kellega ja millega tegeleb Eesti Lastefond täna

Nii nagu fondi loomise ajal, rõhub Eesti Lastefond 2008. aastal endiselt sellele, et emad ja isad ei unustaks end töötegemisse ära, vaid leiaksid võimalusi, aega ja tahtmist olla koos oma lastega, sest rohkem kui uusi botaseid, jalgratast või kommipoe külastust tahavad lapsed olla koos oma vanematega, nendega maast ja ilmast jutustada, jäätist süüa, raamatuid vaadata ja rannas jalutada. See kipub aga vanematel, kes alailma tööd teevad, meelest minema, mistõttu ongi lastefondi roll seda lihtsat tõdemust üha uuesti ja uuesti meenutada; samuti aitab Eesti Lastefond vanematel, kes kasvatustööga hätta jäänud või kel jaks otsas, uuesti rajale naasta. 11. klassis käiv neiu arvab nii: „*Enamasti naised panevad aluse sellele, et laps oma eluga toime tuleks ja mehed aitavad kujundada tema isikupära. Tihti mõjutavad koos veedetud õhtud ja kamina ees räägitud jutud kogu lapse edasist elu.*“

■ Koolitused hüperaktiivsete laste abistajatele

Aastast 2001 nõustab ning koolitab lastefond neid vanemaid ja õpetajaid, kes kasvatavad hüperaktiivseid lapsi. Hüperaktiivsete (aktiivsus- ja tähelepanuhäirega – ATH) laste osakaal laste seas kasvab pedagoogide sõnul iga aastaga, mis tähendab, et lisaks geneetilisele tagapõhjale hakkab n-õ kätte maksma ka tänapäevane keemiarohke toit ning infovahetuse hulk ja kiirus. Televisiorid, arvutid, telefonid ja lugematul hulgal muid tehnikavidinaid muudavad elu nii pööraselt kiireks, et kahel jalal maas püsimine muutub väga raskeks, seda eriti hüperaktiivsetele lastele. Teadlased on kindlaks teinud, et umbes 5–7% lastest on hüperaktiivsed. See häire avaldub sünnist alates ning sellest üldjuhul ei kasvata välja: umbkaudu 60%-l on sama häire ka täiskasvanueas.

Sellised lapsed segavad pidevalt jutule vahele, katkestavad teiste mängu, ei jaksa oma järges oodata, jooksevad ohutundeta ringi, ei suuda pikemalt keskenduda, on unehäiretega, tegutsevad mõtlematult ning impulsiivselt, nihelevad ja on äärmiselt kärsitud. Arusaadavalt on neil koolis õpetajate ning klassikaaslastega tihti konflikte, samamoodi ka kodus. Vanemad kipuvad end sageli süüdistama, et on lapse kasvatamata jätnud ja et nad ei oska lapsevanemadena käituda. Oma osa võib ollagi kasvatamatusel ning temperamendil, ent hüperaktiivsus ja kasvatamatus vahele võrdusmärki tõmmata siiski ei saa.

Eesti Lastefond töötab juba seitsmendat aastat selle nimel, et need vanemad ja õpetajad ei kannaks end (või last) maha, vaid õpiksid hüperaktiivse lapsega toime tulema, tema käitumise omapära kasvatamatuses eristama, teda toetama ning mõistma. Lastefond peab lasteades ning koolides loenguid, viib kord kuus Tallinnas, Tartus, Pärnus ja Viljandis läbi tugirühmi vanematele ja õpetajatele nii eesti kui vene keeles ning vajadusel nõustab vanemaid individuaalselt. Ka andis lastefond 2005. aastal välja nõuandevoldiku „Hüperaktiivne ehk ATH laps“.

■ Projekt „Rajaleidjad“

Aastast 1998 on Eesti Lastefond järjekindlalt tegelnud pealinna koolilaste sotsiaalsete

oskuste taseme tõstmisega, nende õigele rajale tagasiatamisega. Sellest ka projekti nimi „Rajaleidjad“. Igal sügisel suunavad ühe kooli õpetajad nende arvates probleemsed õpilased 5.–8. klassist „Rajaleidjate“ tegevusse, lastefond koolitab välja vabatahtlikest juhendajad ning koos õpilastega lepatakse kokku iganädalane ühiste kohtumiste aeg. Terve õppeaasta vältel õpitakse üheskoos mängude, meeskonnategevuste, arutluste kaudu konflikte lahendada, mõistma uimastitega kaasnevaid ohte, oma agressiivsuse mõju endale ja teistele. Laieneb noorte silmaring ning õpitakse arvestama teiste inimeste ning olukordadega enda ümber. Koos arutletakse selle üle, millised peaksid olema ühed „õiged“ vanemad ning kuidas käituskid vanematena nemad, rajaleidjad. Üks 6. klassi poiss kirjeldab aega, kui tema ise kord lapsevanem on, selliselt: „*Ja kui poeg vanemaks saab, hakkab elu rangemaks minema. Siis hakkavad probleemid tulema. Mina tean, kuidas probleeme lahendada, sest minu-ga on neid probleeme nii palju olnud, et neid ei jõua kokku lugedagi.*“ Seesugune erinevate meetodite abil noortes tolerantsi ning sotsiaalse võimekuse arendamine on kandnud vilja: näiteks on käesoleval aastal üks kunagine rajaleidja ise uutele rajaleidjatele juhendajaks, ka on mõni endistest rajaleidjatest läinud hiljem sotsiaaltööd ning noorsootööd õppima. Suureks lisaväärtuseks on juhendajate ja õpilaste vahel tekkiv hea klapp – julgelt arutatakse õpetajatega tekkinud vaidlusi, tüdruksõprade ning koduse eluga seonduvat. Kindlasti annab oma osa vahetusse suhtlemisse igasuvine projektiga seotud matk loodusesse, viimastel aastatel on matka peatuspunktiks olnud lastefondi Karja õppetalu Päinurmes Järvamaal. Eriliselt hea meel on Eesti Lastefondil selle üle, et kõik koolid, kus kümne aasta vältel rajaleidjad on tegutsenud, on avaldanud lootust, et ehk millalgi satub projekt taas nende kooli.

■ Stipendiumid lastekodukasvandikele

Väga kõrgelt hindab Eesti Lastefond nende laste ja noorte inimeste toetamist, kel puudub oma kodu ja perekond – lastekodulapsi. Sestap alustati 1989. aastal lastefondi vanima töös-oleva projektiga, õppestipendiumite maksmisega neile lastekodukasvandikele, kes on lõpetanud põhikooli ning õpivad edasi kas kutse- või keskkoolis. Stipendiaate oli palju, 200–300 inimese kandis, ent kuna ühel hetkel vähenes üldise raske majandusliku olukorra tõttu annetuste hulk lastefondile ja asjassepuutuvad ministriumid ei pidanud vajalikuks noorte haridustee jätkamist toetada, siis võeti vastu otsus edaspidi stipendiume välja anda vaid neile noortele, kes on võidelnud endale kätte pääsu kõrghariduse juurde. Aastal 2008 on 16 lastekodudest pärit noort, keda lastefond õppestipendiumiga toetab. Noored õpivad nii Tallinnas, Tartus kui Viljandis ning üsna huvitaval erialadel: eripedagoogika, keskkonnakaitse, keeled, ajalugu, suhtekorraldus, õhusõiduki hooldus, ajakirjandus, sotsiaaltöö.

■ Lahutavate vanemate toetamine

Ühe uue suunana tegeleb Eesti Lastefond lahutustemaatikaga, korraldades seminar-koolitusi ning nõuandetunde neile lapsevanematele, kes mõtlevad lahutada, hetkel lahutavad või on juba lahutatud, ent kelle lahtusjärgne aeg pole kõige paremini sujunud. Nimelt jäetakse abikaasast lahutades pahatihti lapse vajadused, tundmused ja soovid tähelepanuta – endalgi palju tegemist. See aga lööb vanema ja lapse vahelistesse suhetesse kiilu. Laps tunneb, et teda ei vajata, tema arvamust ei küsita, tema soovidega ei arvestata, tema mõtteid, hirme ja tulevikunägemusi ei kuulata ära. 6. klassi poiss: „*Kui mul on väga paha tujuga ja olen ema peale solvunud, soovin alati, et oleks mul isa kodu, mitte emaga lahus. Siis ma saaksin temaga vähemalt rääkida.*“ Pole raske ära arvata, kuidas selline olukord lapsele mõjub. Eesti Lastefond aitab vanematel põhjaliku seminar-koolituse käigus jõuda oma peidetud emotsioonideni, mis aitavad kogu probleemide puntra täielikult lahti harutada, õigesti kokku kerida ning lõplikult silma alt ära panna. Just sedasi toimides märkab vanem enda murede kõrval ka lapse muresid ning tema ja lapse suhe ei kannata seetõttu, et vanematevaheline suhe on lõppenud.

Lähituleviku plaanid on Eesti Lastefondil tehtud, ent neist juba järgmisel juubelil!

Kriisi- ja arenguabi ning sotsiaaltöö: mis neid ühendab

Käesolevas artiklis vaatlen humanitaar- ja arenguabi sidet sotsiaaltöoga ja mõtisklen, kuidas rakendada sotsiaaltöölaseid teadmisi kriisi- ja arenguabi osutamisel. Artikkel põhineb esmajoones isiklikul kogemusel töötamisest mitme humanitaarabi andva organisatsiooni koosseisus Makedoonias, Turkmenistanis, Pakistanis ja Põhja-Kaukaasias.

Veronika Talviste

magister humanitaar- ja arenguabi juhtimises

MTÜ Arengukoostöö Ümarlaud kommunikatsiooni ja poliitika juht

Sotsiaaltöö põhineb humaansetel väärtustel, nagu kõikide inimeste võrdväarsus ja väärikus. See elukutse püüdleb inimeste vajaduste rahuldamise, inimpotentsiaali arendamise, vaesuse ja tõrjutuse vähendamise poole. Sotsiaaltöötaja tegevus ulatub sotsiaaltööst üksikisikuga kuni kogukonna abistamiseni, et need saavutaksid juurdepääsu teenustele ja ressursidele. Sotsiaaltöö prioriteetidid eri maades varieeruvad, sõltudes kultuurilistest, ajaloolistest ja sotsiaal-majanduslikest tingimustest.

Rahvusvaheline sotsiaaltöö

Eestis on rahvusvahelist sotsiaaltööd vähe käsitletud, kuigi üleilmastumine kahtlemata mõjutab sotsiaaltööd, mistõttu kasvab vajadus rahvusvahelise sotsiaaltöö järele. Nagu mainib Healy (2001), on juba tuntud probleemidele, mis on tingitud pere lõhenemisest, narkomaaniast või laste hooletusse jätmisest, lisandunud pagulaste ning immigratsiooni ja AIDSi tagajärjel orbudeks jäänud laste probleemid. Tegemist on probleemidega, mida ei peata riigipiirid ja mille efektiivne lahendamine nõuab rahvusvahelist lähenemist. Kahjuks on aga siiani sotsiaaltöö praktika väga palju sõltunud just riigipiiridest ja kontekstidest (Healy 2001, Cox 2005).

Rahvusvahelise sotsiaaltöö määratluse üle on palju vaieldud ja selle tähendus on aastatega muutunud. Tänapäevaks haarab rahvusvaheline sotsiaaltöö enda alla nii võrdleva sotsiaaltöö, rahvusvahelise praktika, kultuuridevaheliste probleemide arvestamise, valitsustevahelise koostöö hoolekande alal kui ka mure globaalsete sotsiaalsete probleemide pärast.

Kui võrdlevaid sotsiaaltöuurimusi tehakse järjest rohkem, siis vähe on veel uuritud sotsiaaltöö ja humanitaarabi seoseid. Rahvusvahelise vaatenurga tundmine on eriti oluline neile, kes tahavad töötada võõras kultuurikeskkonnas, kuid tänapäeval vajalik sellekski, et mõista erinevusi üleilmastuvas maailmas ja seega teha edukalt oma igapäevast tööd oma töökohal. Samuti võimaldab rahvusvahelise perspektiivi ja teiste maade kogemuse tundmine vältida n-ö ratta leiutamist ja rakendada teiste häid kogemusi.

Humanitaarabi, arenguabi ja rehabilitatsioon

Varem mõisteti **humanitaarabi** all kriisiabi, mida osutati hädaolukordades ja katastroofide ning kriiside ajal. Tänapäeval kasutatakse seda terminit laiemas tähenduses. Minear ja Weiss (1995) kasutavad mõistet humanitaarabi kõigi tegevuste kohta, mille eesmärk on parandada inimkonna heaolu. Üldiselt võib öelda, et kriisiabi on humanitaarabi üks osa.

Üha rohkem räägitakse ka **humanitaarsest tegevusest** (ingl – *humanitarian action*), mille eesmärk on elude päästmine, kannatuste leevendamine ja inimväärikuse säilitamine kas

Võib väita, et tihtipeale teevad sotsiaaltöötajad üheaegselt nii rahvusvahelist sotsiaaltööd kui osutavad ka kriisi- või/ja arenguabi. Fotod: Veronika Talviste

inimese või looduse poolt tekitatud kriisi ajal või vahetult pärast seda. Samuti mõistetakse selle all selliste situatsioonide ennetamist ja kriisi vältimise abinõude tugevdamist. Humanitaarne tegevus peaks baseeruma inimlikkusel, erapooletusel ja sõltumatusel poliitilistest, majanduslikest, sõjalistest ja muudest eesmärkidest. Enamasti seisnevad need tegevused tsiviilelanikkonna ja sõjategevuses mitteosalevate inimeste kaitses ning varustamises toidu ja veega, hügieenitingimuste parandamises, elamuaseme, tervishoiu ja teiste teenuste korraldamises, et aidata kannatajail taastada normaalne elu.

Arenguabi, mida üha sagedamini kutsutakse ka **arengukoostööks**, on praktiline tegevus arengumaade positsiooni parandamiseks. Seda viiakse ellu kas riigi- või regioonipõhiselt või siis mitme osapoole koostöös. (*Ministry for Foreign...* 2004). Selle eesmärk on kaasa aidata arengumaade majanduslikule, sotsiaalsele ja poliitilisele arengule ja seda eristatakse humanitaarabist, kuna arenguabi eesmärk on pikaajaline vaesuse vähendamine, mitte lühiajaline kannatuste leevendamine.

Vahepealset etappi humanitaar- ja arenguabi vahel nimetatakse **rehabiliteerimiseks**. Tegemist on kriisile vahetult järgneva ajavahemikuga, kui konfliktist põhjustatud pinged hakkavad tasapisi taanduma ja sünnib lootus stabiilsusele. Rehabiliteerimisest hakati rohkem rääkima 1990. aastatel, kui sai selgeks, et selge piiri tõmbamise korral kriisi- ja arenguabi vahele, mille finantseerimist tuli eraldi taotleda, jäi katmata vahepealne aeg. Majanduslikku abi jaganud valitsusvälised organisatsioonid küsisid doonoritelt luba kasutada algselt esmaseks toiduabiks mõeldud summasid seemnete ja tööriistade ostmiseks, et inimesed saaksid võimalikult kiiresti hakata ise jälle põllumajandussaadusi tootma (Rebelle 2000). Täna püütakse kolme nimetatud abistamisviisi järjest rohkem lõimida, sest on aru saadud, et tege-

likult tuleb kriiside võimalikkusega arvestada ka arenguabi planeerimisel. Nii humanitaar- ja arenguabi kui rehabiliteerimine toetuvad suuresti samadele väärtustele ja eesmärkidele.

Sotsiaaltöö ja humanitaar- ning arenguabi

Sotsiaaltöö, humanitaarabi ja arenguabi on mitmeti seotud. Kõigepealt baseeruvad nad samadel väärtustel, nagu humaansus, võrdväarsus ja inimväärikus. Ka osa eesmärke on samad: kannatuste vähendamine, kriisisituatsioonide ennetamine ja inimväärikuse säilitamine ja/või taastamine. Siiski sarnaneb sotsiaaltöö missioon rohkem arengu- kui kriisiabile, rõhutades inimese täispotentsiaali saavutamist ja inimelu rikastamist. Ka meetodid on samad: kriisi- ja arenguabi andes töötatakse vastavalt vajadustele kas indiviidi, pere, grupi või kogukonnaga, aidates saavutada juurdepääsu teenustele ja ressurssidele. Ka kriisi- ja arenguabi arvestab, nagu sotsiaaltöögi, inimeste kultuurilisi ja sotsiaal-majanduslikke erinevusi. Paljud sotsiaaltöö teoreetikud ja praktikud leiavad, et sotsiaaltöö ja humanitaarne tegevus on tihedalt seotud. Näiteks Carrilio (2007) sõnul võib sotsiaaltöö oma unikaalse indiviid-oma-keskkonnas vaatenurgaga mängida võtmerolli arengupoliitikate elluviimises. Cox ja Pawar (2005) aga leiavad, et kõik, kes tegelevad rahvusvahelise sotsiaaltööga, peaksid õppima kriisiabi meetodeid, sest töötades konfliktidest mõjutatud kogukondadega puutuvad nad kas otseselt või kaudselt kokku humanitaarabi jagamisega.

Rahvusvahelise sotsiaaltöö ning humanitaar- ja arenguabi ühisosa on märkimisväärne. Võib väita, et tihtipeale teevad sotsiaaltöötajad üheaegselt nii rahvusvahelist sotsiaaltööd kui osutavad ka kriisi- või/ ja arenguabi. Mõned näited: teenuste otsene pakkumine pagulastele suunatud programmides, võimudele kaasaaitamine edendamaks hoolekandepoliitikat ja kohalike sotsiaaltöötajate väljaõpet. Kattuvad valdkonnad on muuhulgas kogukonna areng ja grupitöö, eestkoste, sotsiaalne planeerimine ja pereplaneerimine.

Alad, kus humanitaarabi ja sotsiaaltöö eriti tihedalt kokku puutuvad, on psühhosotsiaalne abi konfliktiohvritele, mille puhul kasutatakse kliinilise sotsiaaltöö teadmisi; töö perekonnaga ja kogukondade areng ning aitamine, milles rakendatakse kogukonnasotsiaaltööd. Alljärgnevalt illustreerin isiklike kogemuste põhjal, kuidas ma sotsiaaltöölaseid teadmisi oma igapäevatoesse põimisin.

Makedoonia

Makedoonias olin 2000. aastal kolm kuud vabatahtlikuna ühes väikeses rahvusvahelises valitsusvälises organisatsioonis *Balkan Sunflowers* (Balkani päevalilled). Tegelesin peamiselt Kosovost pagenud roma põgenike lastega ja vaestest peredest pärit lastele inglise keele ja joonistamise õpetamisega. Mõnede juhtumite lahendamisel kasutasin võrgustikutööd (alaealiste rasestumine ja arstiabi leidmine kindlustamata inimestele) ja grupitööd ning vahel tuli planeerida tegevusi ka kogukonna tasandil. Niisiis kasutas meie organisatsioon abistamisprotsessis üheaegselt mitut sotsiaaltöö meetodit.

Kuna tegemist oli minu esimese missiooniga, siis just see kogemus õpetas, kui vajalik, kuid samas ka raske on oma väärtuste mitteprioriteetseks pidamine, vaid lähenemine olukorrale abisaaja vaatenurgast. Näiteks ei olnud haridus enamuse roma perede jaoks nii oluline nagu Eestis. Olles sotsiaalse ja pedagoogilise abi andja ja nähes paljusid probleeme, mida oleks saanud vähendada haridustaset parandades, tuli siiski mõnikord leppida sellega, et midagi ei anna teha, kui näiteks pärast intervjuud perega otsustab pere tütre ikkagi koolist ära võtta ja teismelisena mehele panna. Et ellu viia jätkusuutlikke abiprogramme, on vaja palju kannatlikkust ja austust teise kultuuri väärtuste vastu.

Turkmenistan

Turkmenistanis töötasin 2004. aastal kuus kuud ÜRO pagulasorganisatsioonis oma magistripraktikat sooritades. Minu peamine ülesanne oli erinevate uurimuste läbiviimine ja afgaani

pagulasperede sotsiaalmajandusliku haavatavuse analüüsimine. Uurimustest tõstaksin esile kahte: esimene uuris Tadžiki kodusõja tagajärjel Turkmenistani tulnud ja maakohtades elavate põgenike olukorda ning võrdles seda Turkmenistani kodanike situatsiooniga sotsiaal- ja tervishoiu valdkonnas. Selles uurimuses kasutasin palju sotsiaaltöö õpingutes sotsiaalpoliitika kursusel omandatud. Võrdlesin pagulaste ja kodanike juurdepääsu sotsiaalteenustele ja tervishoiule ja selleks pidin kõigepealt tundma õppima Turkmenistani hoolekandesüsteemi. Teine uurimus keskendus naiste olukorrale. Kasutades sotsiaalministeeriumi võrdõiguslikkuse büroos oma sotsiaaltöö praktikal omandatud teadmisi, vaatlesin turkmeeni ja pagulasnaiste olukorda võrdõiguslikkuse vaatenurgast. Samuti nagu Makedoonias tuli arvestada ja aktsepteerida, et väärtused suuresti erinevad ja et minu kohus on kohaneda Turkmenistani tavadega, mitte eeldada, et üle võetakse minu seisukohad.

Uurimaks pealinnas elavate afgaani pagulasperede olukorda viisin läbi kvalitatiivseid süvaintervjuusid pereliikmetega, et uurida perekonna vajadusi. Sisuliselt oli tegemist sotsiaaltööküsitlusega, milles kasutasin ka perekonnasotsiaaltöö metoodikat. Puutusin esimest korda kokku sellega, et abivajajad võivad ka valetada selleks, et jätkuks abi saamine. Sellel missioonil tuli mul palju eetilisi aspekte enda jaoks selgeks mõelda. Näiteks kui mul tekkis kahtlus informatsiooni õigsuses tuli leida vastus küsimusele, kas on õige ja eetiline paluda pereemal avada külmkapp, et näha, mida perekond sööb. Teada ja tuntuks on ju tõsiasi, et meie toidulaud „reedab” suuresti meie majandusliku olukorra. Või kas küsida või mitte ões mängiva esimeses klassis käiva perepoja käest, kelle auto seisab maja ees, et kontrollida vanemate antud informatsiooni õigsust.

See kogemus õpetas ka seda, kuivõrd raske on pere haavatavust hinnata, isegi kui õnnestub asjakohane ja õige informatsioon kätte saada, sest arvestada tuleb lugematuid tegureid ja hästi tunda sotsiaalset ja majanduslikku staatust määravaid kohalikke näitajaid. Ja ikkagi esines juhtumeid, mille puhul otsustusprotsessis tuli kasutada rohkem tervet mõistust või südame häält, sest mitmesuguste tabelite ja indikaatorite põhjal lihtsalt ei õnnestu juhtumit adekvaatselt „lahterdada”.

Pakistan

Pakistani sattusin pärast 2005. aastal riiki laastanud maavärinat, olles Rahvusvahelise Punase Risti Komitee (RPRK) majandusliku kaitse delegaat ja võttes osa kriisiabi andmisest. Esimesed neli kuud töötasime ilma puhkepäevadeta, jagades helikopteritega toitu Kashmiri mägikülades – tegemist oli puhtalt kriisiabiga ja suur osa tööst toimus kogukonna tasandil, sest individuaalseks või isegi perekonna-põhiseks lähenemiseks polnud aega ega võimalusi. Kevadel, kui taastati teed mägiküladesse, hakkasime ette võtma tundide pikkusi mägimatu, et kaardistada abi vajavad külad, nüüd juba arvestades ka pere suurust jt tegureid. Järk-järgult, olukorra paranedes muutus ka meie lähenemine – toiduabi asendus seemnete ja põllutööriistade jagamisega, et talunikud saaksid hakata ennast ise majanduslikult jalule aitama. Enne minu äratulekut alustas RPRK veiste jagamise programmi, mis kasutas peamiselt kogukonnasotsiaaltöö, kuid juba ka peretöö elemente, sest ainult kõige haavatavamad pered said osa viimati nimetatud programmist.

Pakistani missioonil tuli töö planeerimisel ja elluviimisel, võrreldes kõigi eelnevate ja järgnevate töökoostustega, kõige enam lähtuda kogukonna tasandilt, milleks enamasti oli küla või siis suurema küla puhul osa külast. Väga oluline oli tunda kogukonna igapäevast toimimist, inimeste väärtushinnanguid ja eelistusi. Tuli vaadelda kogukonda sotsiaal-antropoloogilisest vaatenurgast ja välja selgitada, kuidas küla reageeriks, kui näiteks ainult 20% või 30% peredest saaks abi. Vastata tuli küsimustele, kes on kogukonna arvates kõige haavatavamad ja kas see langeb kokku abiandja arusaamaga, et ei juhtuks nii, et osaline abi tekitab külas rohkem pingeid ja konflikte, kui aitab neid lahendada.

Tšetšeenia ja Põhja-Kaukaasia

See missioon erines eelmisest suuresti. Kuigi ka sel missioonil olin RPRK majandusliku kaitse delegaat, seisnes mu töö pigem arenguabi kui kriisiabi andmises. (Pakistanis töötasin pärast kataastroofi ja tegemist oli kriisilukorraga, mis 2006. aasta kevadel hakkas üle mine-ma rehabilitatsiooni faasi ja minu tööd sellel kevadel tuleks käsitleda kui humanitaarabi andmist laiemas mõistes). Töötamist Tšetšeenias võiks iseloomustada kui rehabiliteerimist, kuid juba arenguabi sugemetega. Tähtis on aga arvestada, et Rahvusvahelise Punase Risti Komitee ei paku arenguabi, tema ülesanne on aidata kannatanutel saavutada selline sotsiaalne ja majanduslik tase, nagu neil oli enne konflikti või looduskatastroofi. RPRK eesmärk ei ole kogukonna arengutaseme tõstmine kõrgemale, kui see oli enne kriisi. See on juba arenguabi andvate organisatsioonide pärusmaa. Olukord Põhja-Kaukaasias on tasapisi jõudmas sinnamaale, et enam ei kannata inimesed otseselt konflikti tagajärgede, vaid haldussüsteemi puudujääkide tõttu. Järjest rohkem on vaja arenguabi, mistõttu RPRK tõmbas järk-järgult oma abijagamist koomale ja andis ülesanded üle organisatsioonidele, kes tegelevad arengu temaatikaga. Minu tööülesannete hulka kuulus mikromajanduslike projektide programmi juhtimine. Programm keskendus sellele, et aidata majanduslikult haavatavatel peredel leida sissetulekuallikas väikeettevõtte loomise näol, nt võimalus muretseda keevitusaparaat, õmblusmasin, osta lehm – midagi, mis võimaldaks pärast toiduabi lõppemist perel saavutada majanduslik sõltumatus.

Kui Pakistanis töötasin peamiselt kogukonnaga, siis Põhja-Kaukaasias kasutasin pigem perekonnasotsiaaltöö meetodit. Eduka projekti üheks peamiseks teguriks olidki hästi tehtud süvaintervjuud pereliikmetega, et hinnata pere haavatavust, projekti idee teostatavust ja asjaosaliste motivatsiooni. Pere haavatavuse kindlakstegemiseks läks vaja ka uurija oskusi, et aru saada, millal abivajajad liialdasid või lausa valetasid, et sel teel projektist kasu saada. Selles mõttes tuli Turkmenistanis kogetu väga kasuks.

Kokkuvõte

Leian, et ei ole vale väita, et olles tihti osaks rahvusvahelisest sotsiaaltööst, kujutavad humanitaarabi ja arenguabi endast sotsiaaltööd arengumaades, kus tihti peale sotsiaaltöö kui valdkond on vähe arenenud või konflikti tõttu ei toimi. Üks peamisi erinevusi on aga see, et kui tavalises sotsiaaltöös on üpris palju tegemist indiviidiga, siis ressursside nappuse tõttu on humanitaarabi osutamise puhul tegemist pigem grupitöö ja kogukonna sotsiaaltöoga. Kui humanitaarabi läheb üle arenguabiks, tekib rohkem võimalusi töötada perede ja harva ka üksikisikutega, kuid seda esineb abi kalliduse tõttu veel väga harva.

Nii nagu edukas sotsiaaltöö koduses keskkonnas eeldab teadmisi ka majandusest, poliitikast ja kultuurist, kehtib see ka humanitaar- ja kriisiabi andmise puhul. Tegemist on ülimalt mitmekülgse tegevusega, kus võib üheaegselt vaja minna teadmisi nii sotsiaaltööst, poliitikast, majandusest kui põllumajandusest. Ja isegi detektiivski oskused võivad ära kuluda, nagu seda tõendab minu tööülesannete kirjeldus Põhja-Kaukaasiast. Arengumaades tehtavas sotsiaaltöös tuleb kokku puutuda paljude valdkondadega ja iga päev, iga juhtum õpetab midagi uut ning võimaldab ennast proovile panna.

Viidatud allikad

- Carrillo, T.** (2007). Utilizing a social work perspective to enhance sustainable development efforts in Loreto, Mexico. *International Social Work*, Vol. 50, 528–1238.
- Cox, D., Pawar, M.** (2005). *Social Work: Issues, Strategies, and Programs*. London: Sage Publications.
- Healy, L.** (2001). *International Social Work: Professional Action in an Interdependent World*. New York: Oxford University Press.
- Minear, L., Weiss, T.** (1995). *Mercy Under Fire: War and the Global Humanitarian Community*. Boulder: Westview Press.
- Rebelle, B.** (2000). *Conjuguer les talents*. Teoses: Pirote, C., Husson, B. Grūnewald, F. (2000). *Entre urgence et developpement*. Paris: Karthala.
- Ministry For Foreign Affairs Of Finland** (2004). Finland's Development Cooperation <http://global.finland.fi/public/download.aspx?1D=13658&GUID=%7B7BB6F6BE-7504-4054-A5F1-79D01C5394E1%7D> (05.05.2008)

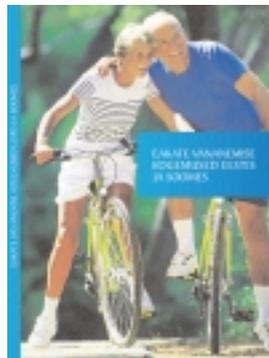

Eakate vananemise kogemused Eestis ja Soomes

Niisuguse pealkirja all ilmus hiljuti Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi ja sotsiaalministeeriumi eakatepoliitika komisjoni koostöös artiklite kogumik (koostaja ja toimetaja T. Tulva), milles Eesti ja Soome autorite kirjutistes käsitletakse mõlema maa eakate vananemiskogemusi.

Raamatusse on kogutud arutlusi ja uurimistööde kokkuvõtteid gerontoloogia ja gerontoloogilise sotsiaaltöö teemadel. Läbivaks ideeks on vananemise vaatekohtade paljusus ja interdistsiplinaarsus.

Nii meil kui ka lähinaabritel ei moodusta eakad homogeenset rühma, vaid erinevad nii oma sotsiaalse asendi, majandusliku kindlustatuse kui toimetuleku poolest. Eakate elukvaliteedi hoidmisega tegelevad sotsiaal- ja tervishoiutöötajad, Soomes on eakate hoolekandesse üha enam kaasatud psühholoogid ja terapeudid.

Eakate positsiooni Soomes ja vananemisega seotud käsitlusi vaeb tuntud vananemiskogemuste uurija **Simo Koskinen**, kes on kasutusele võtnud säärased uued mõisted vananemise kulu iseloomustamiseks nagu julge, produktiivne ja tugev vananemine. Eakate positsioon jagatakse nelja mõõtmesse: demograafiline, tervisest ja toimetulekust lähtuv, sotsiaalmajanduslik ning intellektuaal-kultuuriline mõõde.

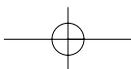
Soome seniioriõpetajate vananemiskogemusi kirjeldab **Tiina Kujala**, paralleelselt teeb võrdluse Eestiga **Reet Velberg**. Analüüsitakse Soome eakate elu hoolekodus (**Ilkka Uusitalo**), väärrika vananemise teemat (**Raili Gothoni**), mäluhäiretega ja dementsete inimeste hoolekande küsimusi (**Sirpa Granö**). Eesti autorite (**Ülle Kasepalu**, **Indira Viiralt-Nummela**, **Taimi Tulva**, **Inge Paju**) artiklites valgustatakse eakate vananemiskogemusi sotsiaal-majades; kajastatakse eesti eakate arusaamu elukestvast õppest ning üksi elavate eakate toimetulekut.

Artiklite kogumik on õppevahendiks esmajoonel sotsiaaltöö eriala üliõpilastele, aga ka eakatega töötavatele professionaalidele. Soomes on ilmunud samal teemal kogumik (*Vanhuuden monet kasvot 2007*), mille on toimetanud Taimi Tulva, Ilkka Uusitalo ja Kimmo Harra. Raamat ilmus Soome õpetus-, kasvatus- ja koolitusühingu (tegevjuht Kimmo Harra) initsiatiivil ning on jätkuks koostöös Eesti autoritega varem valminud raamatule.

Raamatu valmimist on toetanud ka Euroopa Liit õppekavade arendamise projekti LÜKKA kaudu. Tänuõnad kuuluvad eakatepoliitika komisjoni esinaisele Helmen Kütile, Puuetega Inimeste Koja peaspetsialistile Eha Leppikule ja soomekeelsete artiklite tõlkijale Aime Kivistikule. Tunnustus ja tänu kogumiku korrektoritele Signe Väljatagale, Helena Angerjärvele ja Elvira Künile.

Raamatut on huvilistel võimalik hankida Tallinna Ülikooli Sotsiaaltöö Instituudist (kontaktisik Helena Angerjärvi, tel 640 9382, e-post: helenap@thu.ee)

Taimi Tulva

Of residential care homes and nursing hospitals or the integration of nursing and care assistance

Heli Paluste, *the Ministry of Social Affairs*

At the present moment, long term nursing care and residential care homes are two separate services financed from different sources; however, the goal is to integrate these services in the future. The Ministry of Social Affairs and a group of experts have drawn up a concept for integrating nursing and long term care assistance for the elderly. The aim of the concept is to provide solutions for the welfare and health care systems, based on the present situation in Estonia, in order to manage these services better and to ensure their better interoperation to support dignified aging. According to the concept, integrated care is a well-planned and well-organised package of health care and care services and processes designed to meet the needs and solving the problems of people with similar needs/problems. Its main principle is person-centeredness meaning that assistance will be provided according to the needs and wishes of each individual person and the aim is to support the coping of a person in a familiar environment (home) as long as possible. At the level of the society, the aim is to increase the effectiveness of care, including the purposeful use of expensive care services (i.e. institutional care) and the development of open care services. It will also be necessary to divide the responsibility for providing the services more clearly, both in terms of organisation and financing.

The future of a public limited company: The best service provider 2010

Maarja Mändmaa, *AS Hoolekandeteenused*

AS Hoolekandeteenused, a state-owned public limited company providing services for people with mental special needs and mental disabilities, was established in February 2007. The company acts under the administration of the Ministry of Social Affairs and is composed of 16 national special care homes formerly managed by county governments. At the present moment, AS Hoolekandeteenused has 2,640 places in care homes and mostly provides national special care services. The company has almost 1,200 employees. In the beginning of 2008, consulting services company HRO mapped the work of care homes by interviewing almost 990 employees and visiting care homes. The uneven quality of services, the lack of standards and instructions for working with clients, differences in the responsibilities and the work load of activity leaders, and problems with the management and financing of care homes were mentioned as problem areas. As the aim of AS Hoolekandeteenused is to provide professional and high quality services for care home clients ensuring a cost-effective management of care homes, several measures have been planned, such as the housing of clients in small specialised family like units, development of service standards, specification of employees' functions, administrative division of care homes between three clusters etc.

Of the development of Social Work as a profession in Estonia

Tiia Tamm, *Tallinn University Institute of Social Work*

Studies carried out in different years by the Tallinn University Institute of Social Work indicate that social workers believe that the prestige of social work is relatively low in the society, the reasons for which are low salaries and little recognition of social work by managers and politicians and the society. However, social workers also think that the status and prestige of their work has been on the rise in the past few years and can also be improved by the social workers themselves with their good work and respect for themselves. The nature of the work, interesting and varied work with the clients, recognition by the team and a feeling of unity are considered to be the main positive factors contributing to satisfaction with one's work. However, motivation is also decreased by a non-understanding attitude towards the functions and responsibilities of social work in the society and at the workplace, the limited rights of social workers, political populism and a degrading attitude of the community/society towards those in need. Competence, good professional knowledge and skills help social workers cope with their work. Social work in Estonia fulfils most of the criteria for professional development. The field of social workers' professional activities is expanding, professional training is carried out in universities and other institutes of higher education; a solid foundation has been laid for research. Several professional associations have been established; the profession also has its own code of ethics. More attention should be paid to social workers' work load, organisation of work and salary issues. The society should recognise and value the regular work of social workers as a professional activity that upholds the value of human life.

Об интеграции услуг попечительских домов и больниц сестринского ухода. Стр. 8

Хели Палусте, Министерство социальных дел

Министерство социальных дел при участии специалистов составило концепцию интеграции долговременных услуг попечительства и сестринского ухода для престарелых. Задача концепции – исходя из имеющейся ситуации в Эстонии, предложить решения для более совершенной организации и согласованности услуг долговременного ухода в системе социального попечительства и здравоохранения.

Будущее акционерного общества: лучшее обслуживание клиентов в 2010 г. Стр. 11

Маарья Мяндрмаа, АО Hooldekandeteenused

АО Hooldekandeteenused было основано в феврале 2007 г. как государственное предприятие, оказывающее услуги людям с особыми психическими потребностями и людям с недостатком интеллекта. АО объединяет 16 государственных домов специального попечительства. При реформировании организации труда целями АО являются качественное и профессиональное обслуживание клиентов попечительских домов и рациональность экономической деятельности.

О работе с личными данными в социальной работе. Стр. 16

Стийна Лийвранд, Инспекция по защите данных

При обращении с личными данными иногда возникают проблемы, создается впечатление, что обусловленные защитой данных ограничения препятствуют работе специалистов социальной сферы. Тем не менее, Закон о защите личных данных продиктован, прежде всего, необходимостью защитить при обработке данных основные права и свободы людей, в первую очередь, право на неприкосновенность личной жизни.

“Уполномочивание” и основанный на сильных качествах подход. Стр. 19

Марью Сельг, Тартуский университет

Уполномочивание (*empowerment*) в социальной работе переводится на эстонский как «jõustamine», придание силы. Подобный перевод уместен в рамках основанного на сильных качествах подхода, при котором внимание обращается на личностную силу или бессилие, придание клиенту способности преодолеть трудности. В рамках критического, освобождающего подхода, при котором социальный работник добивается сдвигов в понимании власти и в реальном распределении полномочий, можно порекомендовать использование слова «võimustamine», наделение властью.

О становлении профессии социальной работы в Эстонии. Стр. 29

Тийа Тамм, Институт социальной работы Таллиннского университета

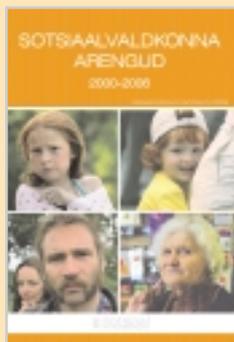
Становление профессии социальной работы и возможности профессионального развития социальных работников – одно из направлений исследований Таллиннского университета. Исследования дают информацию о престиже и статусе социальной работы, факторах мотивации труда социальных работников, их компетенции и профессиональности. Социальная работа в Эстонии отвечает основным критериям признанной профессии.

Чрезвычайная помощь, проекты развития и социальная работа: что их объединяет. Стр. 56

Вероника Тальвисте, НКО Arengukoostööümarlaud

В статье рассматривается связь гуманитарной помощи и помощи, поддерживающей долговременное развитие, с социальной работой. Размышление о применении знаний из области социальной работы при оказании чрезвычайной помощи и содействии развитию основано на личном опыте работы автора в миссиях гуманитарных организаций в Македонии, Туркменистане, Пакистане и на Северном Кавказе.

KIRJANDUS

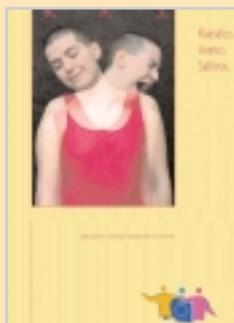
Sotsiaalvaldkonna arengud 2000–2006. (2008). Sotsiaalministeeriumi sotsiaalpoliitika info ja analüüsi osakond. Sotsiaalministeeriumi toimetised 2/2008. Trendide kogumik.

Sotsiaalministeeriumi esimene mahukam sotsiaalvaldkonna muutusi käsitlev toimetis sisaldab nii põhjalikku analüütilist ülevaadet käsitletud teemadest kui ka detailseid statistilisi andmetabeleid. Kogumiku sissejuhatavad peatükid annavad ülevaate rahvastikuprotsessidest, sotsiaalsest kaasatusest, elanike sisetulekute, vaesusest ning soolise võrdõiguslikkuse probleemidest. Sotsiaalkindlustuse peatükk annab ülevaate pensionide, riiklike peretoetuste ja hüvitiste ning puuetega inimeste sotsiaaltoetuste saajatest; toetuste, hüvitiste suurusest ning selleks kulunud rahast. Hoolekande peatükk analüüsib eri sihtrühmadele mõeldud sotsiaalteenuste ja toimetulekutoetuse kasutamist. Sotsiaalse kaitse peatükki on kokku võetud riigi, kohaliku omavalitsuse ja teenusekasutajate või nende ülalpidamiskohuslaste kulutused olulisematele sotsiaalteenustele. Kättesaadav trükisena ja elektroonselt www.sm.ee

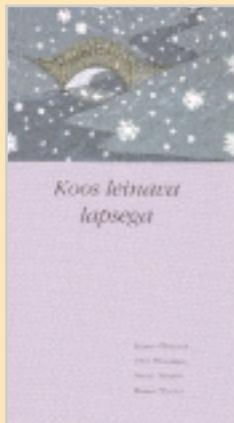
Vene-Eesti tervishoiu ja sotsiaaltöö sõnastik (2007). Eve Raeste, Valentina Stšadneva, Eda Vaigla, Natalija Karasjova. Kuma Kirjastus.

Valdavalt öenduse erialale keskenduv asõppesõnastikus on sotsiaaltõõ esindatud väiksearvulise sõnavaraga – antud on vaid see osa sõnavarast, mis põimub meditsiinivaldkonnaga. Autorid tõdevad, et sotsiaaltõõ terminoloogia kindlaksmääramine on osutunud küllalt komplitseerituks, kuna paljud valdkonna mõisted vene ja eesti mõisteruumis ei kattu. õppesõnastik on mõeldud eeskätt tervishoiu ja sotsiaalvaldkonna spetsialiste ettevalmistavatele kutseõppeasutustele, kus õpivad muukeelsed õppurid. Silmas on peetud ka eesti-keelset kasutajaskonda – tudengeid ja praktikuid, kes sooviksid oma erialast vene keele oskust täiendada. www.kuma.ee

K. A. S.: Kaasatus. Avatus. Sallivus. Käsiraamat noortega töötavatele inimestele. (2007). Koostanud Kristi Jüristo; sisuline toimetis Kristi Jüristo, Grete Põldre, Lisette Kampus; lood pani kirja Epp Kraav. MTÜ Kita & P.

Noortega töötavatele inimestele ning õpetajatele mõeldud käsiraamat annab teadmisi, oskusi ja meetodeid käsitlemaks kahte teemat, mis Eesti ühiskonnas on alles tõelist arutelu tekitamas – sooline identiteet ning erinevad seksuaalsed orientatsioonid. Aastaid on paljude õpetajate ja noorsootõõtjate mureks olnud õppevahendite, info ja oskuste puudumine, et neist teemadest objektiivselt ning neutraalselt rääkida. K.A.S. käsiraamat täidab selle tühimiku. Käsiraamatu väljaandjad loodavad, et iga noortega töötav inimene võtaks nõuks jõudu möõda muuta maailma rõõmsamaks, sallivamaks ja paremaks paigaks kõigile (noortele) inimestele. Teooriate ja praktiliste meetodite käsitlemise kõrval on käsiraamatuga kaasas ka audiofailid noorte inimeste lugudega, mis annavad mõtteainet Eesti ühiskonna tõlgendamiseks. Käsiraamat on saadaval nii trükisena kui ka elektroonselt: www.kasiraamat.ee ning huvilistel on võimalik raamatu väljaandjatega ühendust võtta, et saada konsultatsiooni või isegi vastavat koolitust: info@kasiraamat.ee

Koos leinava lapsega (2008). Jaakko Herkkilä, Tiina Holmberg, Sirkku Niemelä, Hilka Ylönen. Tõlkija Anne Tiko. Lastekaitse Liit.

Raamat on abiks lastega töötavatele spetsialistidele (pedagoog, sotsiaaltõõtaja, lastekaitsetõõtaja), samuti lapsevanemale. Autorid jagavad nõuandeid, kuidas hinnata lapse leina, lugeda leina märke käitumisest ning kasutada lapse toetamiseks käepäraseid vahendeid: mängu, muusikat, lastekirjandust. www.lastekaitseliit.ee